

PALLADII RVTILII TAVRI
AEMILIANI, VIRI ILLV-
STRIS, DE RE RVSTI-
CA LIBRI XIII.

PARISIIS

Ex officina Roberti Stephani typographi Regij.

M. D. XLIII.

W/697A

D. Manuel Vicente Murgutio
Gaytan de Ayala ,

Regidor perpetuo de la Ciudad de
Logroño , Maestrante de la Real de
Ronda , y Sócio de número de la Real
Sociedad Tudelana , y su Dirección.

Vitoria.

Villafranca de Guipuzcoa.

PALLADII RVTILII TAVRI
AEMILIANI VIRI ILLV-
STRIS, DE RE RVSTICA

LIBER I.

De præceptis rei rusticæ. TIT. I.

PARS est prima prudentiæ ipsam, cui præcepturus sis, æstimare personam. Neque enim formator agricolæ debet artibus, & eloquentia rhetores æmulari, quod à plerisque factum est: qui dum disertè loquuntur rusticis, assecuti sunt, ut eorum doctrina nec à disertissimis possit intelligi. Sed nos recidamus præfationis moram, ne, quos reprehendimus, imitemur. Dicendum autem nobis est (si diuina fauerint) de omni agricultura, & pascuis, & ædificijs rusticis, secundum fabricandi magistros, eorúmque inuentionibus, & omni genere eorum, quæ uel facere, uel nutrire oportet agricolam ratione uoluptatis, & ususfructus. Suis tamen temporibus per uniuersa distinctis. sanè in primis hoc seruare constitui, ut eo mense, quo ponenda sunt singula, cum sua omni exequar disciplina.

De quatuor rebus, quibus agricultura consistit.

TIT. II.

Primo igitur eligendi, & bene colendi agri ratio quatuor rebus constat, aere, aqua, terra, industria. Ex his tria naturalia, unum facultatis, & uoluntatis. Naturæ est, quod in primis spectare oportet, ut eis locis, quæ colere destina-

Ad. ij.

bis, aer sit salutaris, & clemens, aqua salubris, & facilis, uel ibi nascens, uel adducta, uel imbre collecta: terra uerò fœcunda, & situ commoda.

De aeris probatione.

TIT. III.

Aeris igitur salubritatem declarāt loca ab infimis ual libus libera, & nebularum noctibus absoluta, & habitatorum considerata corpuscula, si eis color sanus, capitis firma sinceritas, inoffensum lumen oculorum, purus auditus, & si fauces com meatum liquidæ uocis exercent. Hoc genere benignitas aeris approbatur. His autem contraria noxium cæli illius spiritum confitentur.

De aqua probanda.

TIT. IIII.

Aquæ uerò salubritas sic agnoscitur. Primùm ne à lacunis, aut à palude ducatur, ne de metallis originem sumat, sed sit perspicui coloris, neque ullo aut sapore, aut odore uitiatur, nullus illi limus insidat, frigus tepore suo mulceat, æstatis incendia frigore moderetur. Sed quia solet his omnibus ad speciẽ custoditis occultiore noxam tectior seruare natura, ipsam quoque ex incolarum salubritate noscamus, si fauces bidentium puræ sunt, si saluo capite, in pulmonibus, ac thorace aut nulla est, aut rara causatio. nã plerumque has noxas corporis ad inferiorẽ partẽ, quæ suprã sunt corrupta demittuntur, uitiato capite ad pulmones, uel stomachũ morbi causa decurrat: tũc culpã dus aer potius inuenitur. Deinde si ueter, aut uiscera, uel latera, uel renes nullo dolore, aut inflatione uexentur, si uitia nulla uesicæ sũt. Hæc, atq; his similia si apud incolas pro maiori parte cõ stare uideris, nec de aere aliquid, nec de fõtibus suspicaris.

De qualitate terrarum.

TIT. V.

In terris uerò quæreda fœcunditas. ne alba, & nuda sit gleba, ne macer sabulo sine admistione terreni, ne creta

sola, ne arenæ squallentes, ne ieiuna glareæ, ne aurosi pulveris lapidosa macies, ne salsa, uel amara, ne uliginosa terra, ne tofus arenosus, atque ieiunus, ne uallis nimis opaca, et solida. Sed gleba putris, et ferè nigra, et ad tegendam se graminis sui crate sufficiens, aut musti coloris, quæ etsi rara sit, tamen pinguis soli adiunctione glutinetur. Quæ protulerit nec scabra sint, nec retorrída, nec succi naturalis egentia ferat. Quod frumentis dandis utile signum est, ebulum, iuncum, calamum, gramen, trifolium nõ macrum, rubos pingues, pruna siluestria. Color nanque non magno-pere quærendus est, sed pinguedo, atque dulcedo. Pinguem sic agnoscis: Glebam paruulam dulci aqua conspergis, et subigis, si glutinosa est, et adhæret, constat illi inesse pinguedinem. Item scrobe effossa, et repleta, si superauerit terra, pinguis est: si defuerit, exilis: si conuenerit æquata, mediocris. Dulcedo autem cognoscitur, si ex ea parte agri, quæ magis displicet, glebam fictili uase dulci aqua madefactam iudicio saporis explores. Vineis quoque utilem per hæc signa cognoscas: Si coloris, et corporis rari aliquatenus, atque resoluti est. Si uirgulta, quæ protulit, leuia, nitida, procera, fœcunda sunt, ut pyros siluestres, prunos, rubos, cæteraque huiusmodi, neque intorta, neque sterilia, neque macra exilitate languentia. Situs uerò terrarũ neque planus, ut stagnet: neque præruptus, ut defluat: neque obrutus, ut in imũ deiecta ualle subsidat: neque arduus ut tempestates immodicè sentiat et calores. Sed ex his omnibus utilis, semper est æquata mediocritas, et uel cæpus apertior, et humorem pluuiũ cliuo fallente subducens, uel collis molliter per latera inclinata deductus, uel uallis cum quadam moderatione, et aeris laxitate submissa, uel mons alterius culminis defensus obiectu, et à molestioribus uentis aliquo

Ad.iiij.

6 liber auxilio, uel sublimis asper, sed nemorosus, et herbidus. Sed cum sint genera terrarum plurima, ut pinguis, aut macra, spissa, uel rara, siccata, uel humida, et ex his pleraque uitiosa, tamen propter seminum differentiam sæpe necessariam maxime, sicut supra dixi, eligendus est pinguis, ac resolutus ager, qui minimum laborem poscit, et fructum maximum reddit. Secundi meriti est spissus, qui labore quidem maximo, tamen ad uota respondet. Illud uerò deterrimum genus est, quod erit siccum simul, et spissum, et macrum, uel frigidum: qui ager pestiferi more fugiendus est.

De industria, et necessarijs ad rura sententijs.

TIT. VI.

7 Sed ubi hæc, quæ naturalia sunt, neque humana opere curari possunt, diligentius æstimaueris, exequi te conuenit partem, quæ restat industriæ: cuius hæc erit cura uel maxima, ut has, quas subiecta, ex omni opere rustico in primis debeas tenere sententias. Præsentia domini prouectus est agri. Color terræ non magnopere desideretur, quia bonitatis incertus est auctor. Genera omnium surculorum, uel frugum præclara, sed terris tuis experta committe. in nouo enim genere seminum, ante experimentum non est spes tota ponenda. Locis humidis semina citius, quàm siccis degenerant, quare subinde succurrat electio. Ferrarij, lignarij, doliorum, cuparumque factores necessariò habendi sunt, ne à labore solenni rusticos causa desiderandæ urbis auertat. Locis frigidis à Meridie uineta ponantur: calidis, à Septentrione: temperatis, ab Oriente, uel (si necesse sit) Occidente. Operarum ratio unum modum tenere non potest in tanta diuersitate terrarum, et ideo soli et provincie consuetudo facilè ostendit, qui numerus unaquaque rem

faciat, siue in surculis, siue in omni genere satorum. Quæ
 florent, constat non esse tangenda. Bene eligi serenda non
 possunt, nisi hoc officium prius eligens assumat. In rebus
 agrestibus maxime officia iuuenum congruunt, imperia
 seniorum. In vitibus putandis tria consideranda sunt,
 fructuum spes, successura materies, locus qui seruet, ac re-
 uocet. Vitem si maturius putes, plura sarmenta: si serius,
 fructus plurimos consequeris. De locis deterrimis sicut ar-
 bores, ita vitis conuenit ad meliora transferre. Post bo-
 nam uindemiam strictius, post exiguam latius puta. In o-
 mni opere inserendi, putandi, ac recidendi, duris, & acu-
 tis utere ferramentis. In uite, uel arbore quæ faciēda sunt,
 perage ante apertionem floris, & gemmæ. In uineis ar-
 tro prætermissa fossor emendet. Locis calidis, siccis, apri-
 cis, pampinandum non est, cum magis uitis optet operiri.
 Et ubi uineas Vulturius exurit, aut flatus aliquis regio-
 nis inimicus, uitem tegamus straminibus uel aliunde quæ-
 sitis. Ramus lætus, uiridis, & sterilis in media olea absin-
 dendus est, uelut totius arboris inimicus. Sterilitas, & pe-
 stilentia æquo modo fugiendæ sunt. In pastinato solo inter
 nouellas uites omnino nihil est conserendum. Græci iu-
 bent, exceptis caulibus, tertio anno quæ libebit, iniungere.
 Omnia legumina Græcis auctoribus, seri iubentur in sic-
 ca terra, faba tantummodo in humida debet spargi. Domi-
 no, uel colono confinia possidenti, qui fundum, uel agrum
 suum locat, damnis suis, ac litibus studet. In agro pericli-
 tantur interiora, nisi colantur extrema. Omne triticum in
 solo uliginoso post tertiam sationem in genus siliginis com-
 mutatur. Tria mala æquè nocent, sterilitas, morbus, uici-
 nus. Qui terram sterilem uineis occupat, & laboribus
 suis, & sumptibus est inimicus. Campi largius uinum, col-

Ad. iij.

8 les nobiliter ferunt. Aquilo uites sibi obiectas fecundat, Auster nobilitat. Ita in arbitrio nostro est, utrum plus habeamus, an melius. Necessitas feris caret. Quamuis temperatis agris serendum sit, tamen si siccitas longa est, semina locata tutius in agris, quam in horreis seruabuntur. Via malitia aequè & uoluptati, & utilitati aduersa est. Qui agrum colit, grauem tributis creditorem patitur, cui sine spe absolutionis astrictus est. Qui arado crudum solum inter sulcos relinquit, suis fructibus derogat, terræ ubertatem infamat. Fecundior est culta exiguitas, quam magnitudo neglecta. Nigras uites omnino repudies, nisi in prouincijs, in quibus eius generis quo acinaticium fieri consuevit. Longius adminiculum uitis incrementa producit. Teneram, & uiridem uitam ferri acie ne recidas. Omnis incisura sarmenti auertatur à gēma, ne eā stilla, quæ fluere consuevit extingat. Pro macie, uel soliditate uitium nutrienda sarmenta putator iniungat. Terra profunda (quod Græci asserunt) oleæ grandes arbores efficit, fructus minores, & aquatos, ac seros, magisque amurcæ proximos. Aer oleas tepidus iuuat, & uentus mediocris sine ui, & horrore perflabilis. Vitis, quæ ad iugum colitur, per ætatē ad hoc perducenda est, ut locis molestioribus quatuor pedibus à terra, placidioribus uerò septem summitas eius insurgat. Hortus, qui cælo clementi subiacet, & fontano humore percurritur propè est, ut liber sit, & nullam serendi disciplinam requirat. Subligatio acerbis uuis facienda est, quando excutiendi, aut rumpendi acini nulla firmido est. Ligatura in uitibus locum debet mutare, ne unum semper assiduitas conterat uinculorum. Fossorem si apertus uitis oculus uiderit, cæcabitur spes magna uindemiæ, & ideo, dū est clausus, fodiatur. Terræ altitudinem cum fecunditate,

9

si ad frumenta, duobus pedibus explora: quatuor uerò, si ad arbuta, uel uites. Vitis nouella ut facile incrementum culta consequitur, ita interitum celerem, si negligatur, incurrit. Modum tene æstimatis facultatibus tuis in assumptione culturæ, ne superatis uiribus, excedente mensura, turpiter deferas, quod arroganter assumis. Semina plusquam annicula esse non debent, ne uetustate corrupta non prodeant. Frumentum collis quidem grano robustius, sed mensuræ minus refundet. Omnia, quæ seruntur, crescente luna, & diebus tepidis sunt serenda. nam tepor euocat, frigus includit. si tibi ager est siluis inutilibus tectus, ita eum diuide, ut loca pingua puras reddas nouales, loca sterilia siluis tecta esse patiaris, quia illa naturali ubertate respondent, hæc beneficio lætantur incendiij. Sed sic uerenda distingues, ut ad incensum agrum post quinquennium reuertaris: ita efficies, ut æqualiter uel sterilis gleba cum fœcunda contendat. Græci iubent oliuam, cum plantatur, & legitur, à mundis pueris, atque uirginibus operandum. credo recordati arbori huic esse præsullem Castitatem. Nomina frumentorum superfluum est præcipere, quæ aut loco subinde, aut ætate mutantur. Hoc satis est, ut eligamus præcipua in ea regione, quam colimus, uel exploremus aduecta. Lupinus, & uitia pabularis, si uirides succidantur, & statim supra sectas eorum radices aretur, stercoreis similitudine agros fœcundant, quæ si exaruerint antè, quàm proscindas, in his terræ succus auferitur. Ager aquosus plus stercoreis quærit, siccus minus. Calidis, maritimis, siccis, apricis, campestribus locis omne opus uinearum maturius inchoetur. frigidis, mediterraneis, humidis, opacis, montanis locis tardius, quod non solū de mensibus, aut diebus dixerim, sed etiam de horis operandi.

Omne opus rusticum, cum fieri præcipitur, neque cito est, si ante quindecim dies: neque tardè, si post quindecim fiat. Frumenta omnia maxime lætantur patenti campo, & soluto, & ad solè recliui. Spissa, & cretosa, & humida terra bene far, & triticū nutrit: ordeñ agro soluto delectatur, & siccò: nam in lutofo sparsum moritur. Trimestris satio locis frigidis & niuosis conuenit, ubi qualitas æstatis humecta est, cæteris raro respõdet euentu. Semen trimestre locis tepidis melius respondebit, si seratur autumno: si necessitas coget in salsa terra aliquid operari, extremo autumno plantanda est uel conserenda, ut malitia eius hibernis imbribus eluatur. Aliquid etiã terræ dulcis, uel arenæ subiiciendum est, si illi uirgulta committimus. Seminarium mediocri terra instituere debemus, ut ad meliorem, quæ sata fuerint, transferantur. Lapides, qui insuper sunt, hieme rigent, æstate feruescunt: idcirco satis, arbutis, & uitibus nocent. Terra, quæ circa arbores mouetur, ita est uicibus permutanda, ut ei, quæ in summo fuerat, ima succedat. In lætandis arboribus crates faciemus, terram prius trūco admoventes, & mox lætamen, ut sic opus naturæ beneficio alternante cumuletur. Agri præsulem non ex dilectis, & tenerè educatis seruulis ponas, quia fiducia præteriti amoris impunitatem culpæ præsentis expectat.

De agri electione, uel situ. TIT. VII.

In eligendo agro, uel emendo considerare debebis, ne bonum naturalis fœcunditatis colentium deprauauerit inertia, & in degeneres surculos uber soli feracis expenderit, quod quanuis emendari possit insitione meliorum, tamen harum rerū sine culpa melior usus est, quàm cum spe corrigendi serus euentus. In seminibus ergo frumentorum præsens emendatio poterit esse. In uineis maxime

considerandum, atque uitandū est, quòd plerique fecerunt
 studendo famæ tantum, & latitudini pastinorum semina
 uitium statuentes, uel sterilia, uel saporis indigni, quod
 grandi tibi labore constabit, ut corrigas, si agrum compa-
 res uitijs talibus occupatum. Positio ipsius agri, qui eligē-
 dus est, ea sit. In frigidis prouincijs Orienti, aut Meridia-
 no lateri ager esse debet oppositus, ne alicuius magni mō-
 tis obiectu, his duabus partibus exclusis algore rigescat:
 aut per partem septentrionis remoto, aut per Occidētis in-
 uesperam sole dilato. In calidis uero prouincijs, pars poti⁹
 septentrionis optanda est, quæ & utilitati, & uoluptati,
 & saluti æqua bonitate respondeat. Si uicinus est flumen,
 ubi statuimus fabricæ sedem parare, eius debemus explorā-
 re naturam, quia plerunque quod exhalat, inimicum est,
 à quo (si talis sit) conueniet refugere conditorem. Palus
 tamen omni modo uitanda est, præcipue quæ ab Austro
 est, uel Occidēte, & sicari consuevit æstate, propter pesti-
 lentiam, uel animalia inimica, quæ generat.

De ædificio.

TIT. VIII.

Ædificium pro agri merito, & pro fortuna domini
 oportet institui: quod plerunque immodicè sumptum diffi-
 cilius est sustinere, quàm condere. Ita igitur æstimanda est
 eius magnitudo, ut si aliquis casus incurrerit, ex agro, in
 quo est, unius anni, aut, ut multum, biennij pensione repa-
 retur. Ipsius autem prætorij situs sit loco aliquatenus ere-
 ctiore, & siccior, quàm cætera, & propter iniuriã funda-
 mentorū, & ut læto fruatur aspectu. Fundamenta autē
 hoc modo ponēda sunt, ut latiora sint ex utraq; parte se-
 mipedis spatium, quàm parietis insuper struēdi corpus in-
 crescat. Si lapis, uel tofus occurrat, facilis causa est collocan-
 di, in quo sculpi tantū fundamenti forma debebit, unius pe-

dis altitudine, uel duorum. Et si solida, uel cōstructa inuenitur argilla, quinta, uel sexta pars altitudinis eius, quæ supra terram futura est, fundamentis deputetur. quòd si terra laxior fuerit, modo maioris altitudinis obruantur, donec munda sine ruderū suspitione occurrat argilla, quæ si omnino desit, quartam mersisse sufficiet. Studendum præterea ut hortis, & pomarijs cingi possit, aut pratis. sed totus fabricæ tractus unius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem respiciat, in primo angulo excipiens ortum solis hiberni, & paululum ab occidente auertatur hiemali. Ita proueniet, ut per hiemem sole illustratur, & calores eius æstate non sentiat.

De hibernis, & æstiuis mansionibus, & pauimentis

TIT. IX.

Forma tamen debet esse eiusmodi, ut ad habitationem breuiter collectas & æstati, & hiemi præbeat mansiones. Quæ hiemi parantur ita sint constitutæ, ut possit eas hiberni solis totus propemodum cursus hilarare. In his pauimenta opportuna esse debebunt. Primum in fabricis planis earum obseruandum est, ut æqualis, & solida contignatio fiat, ne gradus ambulantium tremorem fabricæ titubantis excutiat. Deinde ut axes quernæ cum æsculeis nō misceantur. Nam quercus humore concepto, cum se cœperit siccare, torquebitur, & rimas in pauimento faciet: æsculus autē sine uitio durat. Sed si quercu suppetente æsculus desit, subtiliter quercus sicceatur, & transuersus, atq; directus duplex ponatur ordo tabularum, clauis frequentibus fixus. De cerro, aut fago, aut farno diutissime tabulata durabunt, si stratis super paleis, uel filice, humor calcis nusquam ad tabulati corpus accedat. Tunc super statumuna bis rudus, id est saxi contusi duas partes, & cū una calcis

temperatæ cōstitues. Hoc cum ad sex digitorum crassitudi-
nem feceris, & regula exploraueris æquale, si loca hiema-
lia sunt, tale pauimentum debebis imponere, in quo uel
nudis pedibus stantes ministri hieme non rigescant. Indu-
cto itaque rudere uel testaceo pauimento, congestos, & cal-
catis spisse carbones cū sabulone, & fauilla, & calce per-
misces, & huius impēsæ crassitudinem sex uncijs iubebis
imponi: quod exæquatum nigra pauimenta for mabit, &
si qua fundentur ex poculis, uelociter rapta desigent. Sed
si æstiuæ mansiones sunt, Oriëtem solstitialem, & partem
Septentrionis aspiciant, & uel testaceum (sicut supra di-
ximus) accipiant pauimentum, uel marmora, uel tesseras,
uel scutulas, quibus æquale reddatur angulis, lateribusq;
coniunctis. Si hæc deerunt, supra marmor tusum cerna-
tur, aut arena cum calce inducta leuigetur.

De calce, & arena.

TIT. X.

Præterea scire est necessarium construenti, quæ cal-
cis, & arenæ natura sit utilis. Arenæ ergo fossiciæ ge-
nera sunt tria, nigra, cana, rufa: omnium præcipue ru-
fa melior: meriti sequentis est cana: tertium locum nigra
possidet. Ex ijs, quæ compressa manu edit stridores, erit
utilis fabricanti. Item si panno, uel linteo candidæ uestis
inspersa, & excussa nihil maculæ reliquerit, aut sordis,
egregia est. Sed si fossilis arena non fuerit, de fluminibus,
aut glareâ, aut littore colligetur. Marina arena tardius
siccatur, & ideo non continuè, sed intermissis temporibus
construenda est, ne opus onerata corrumpat, camerarum
quoque tectoria salso humore dissoluit. Nam fossiles are-
næ cementitijs parietibus, & cameris celeri siccitate utiles
sunt melioresque, si statim, cum effossæ sunt, calci misce-
antur. nam diuino sole, aut pruina, aut imbre uanesunt.

14 *Fluuiiales tectorijs magis poterunt conuenire. Sed si uti ne-
cesse sit maris arena, erit commodū prius eam lacuna hu-
moris dulcis immergi, ut uitium salis aquis suauibus e-
lota deponat. Calcem quoque ex albo saxo duro, uel Tibur-
tino, aut columbino fluuiali coquemus, aut rubro, aut
spongia, aut marmore. postremo quæ erit ex spisso, et du-
ro saxo, structuris conuenit: ex fistuloso uero, aut mollio-
ri lapide, tectorijs adhibetur utilius. In duabus arenæ
partibus calcis una miscenda est. In fluuiali uerò arena
si tertiam partem testæ cretæ addideris, operum soliditas
mira præstabitur.*

De lateritijs parietibus.

TIT. XI.

*Quòd si lateritios parietes in prætorio facere uolue-
ris, illud seruare debebis, ut perfectis parietibus, in sum-
mitate quæ trabibus subiacebit, structura testacea cum
coronis prominentibus fiat sesquipedali altitudine, ut si
corruptæ tegulæ, aut imbrices fuerint, parietem non pos-
sint stillicidia penetrare per pluuiam. Deinde providen-
dum est, ut siccis, et asperatis parietibus lateritijs indu-
catur tectorium, quod humidis, ac leuibus adhærere non
poterit, et ideo tertio eos prius debebis obducere ut te-
ctorium sine corruptione suscipiant.*

De lumine et altitudine.

TIT. XII.

*In primis studendum est in agresti fabrica, ut mul-
ta luce clarescat: deinde ut partes temporibus diuisas, si-
cut supra dixi, congruis partibus offeramus, id est æsti-
nas Septentrioni, hibernas Meridiano, uernas, et autum-
nales Orienti. Mensura uerò hæc seruanda est in tricli-
nijs, atque cubiculis, ut quanta latitudo, et longitudo fue-
rit, in unum computetur, et eius medietas in altitudinem
conferatur.*

De cameris cannicijs.

TIT. XIII.

Cameras in agrestibus ædificijs ex ea materia utilius erit formare, quæ facile inuenietur in uilla. Itaque aut tabulis faciemus, aut cannis, hoc genere: Asseres ligni Gallici, uel cupressi directos, & æquales constituemus in eo loco, ubi camera facienda est, ita ordinatos, ut inter se sesquipedalis mēsurā sit uacua. Tūc eos catenis ligneis ex iunipero, aut oliua, aut buxo, aut cupresso factis ad contignationem suspendemus, & binas inter eos perticas dirigemus tomicibus alligatas. Postea palustrem cannam, uel hanc crassiorem, quæ in usu est, contusam, facta, & strictim iuncta crate subnectimus, & per omne spatium cum ipsis asserebus, & perticis alligamus. Dehinc primò impensa pumicea induemus, & trulla æquabimus, ut inter se annarum membra constringat. Post arena, & calce cœquabimus. Tertio tusi marmoris puluerē mistum cum calce ducemus, & poliemus ad summum nitorem.

De opere albario.

TIT. XIII.

Opus quoque albarium sæpe delectat, cui calce debemus adhibere, cum multo tēpore fuerit macerata. ergo ut utilē probes, ascia calce quasi lignū dolabis. Si nusquā acies eius offenderit, & si quod ascie adhæret, fuerit molle, atque uiscosum, constat albarijs operibus conuenire.

De tectorijs

TIT. XV.

Parietum uerò tectura sic fiet fortis, & nitida. Prima trullis frequentetur inductio. cum sicari cœperit, iterum inducatur, ac tertio. post hæc tria coria ex marmoreo grano cooperiatur ad trullam. quæ inductio antè tandiu subigenda est, ut rutrum, quo calx subigitur, mundum leuemus. Hæc quoque marmoris grani inductio cum sicari cœperit, aliud corium subtilius oportet imponi: sic

16 *Et soliditatem custodiet, et nitorem.*

De vitanda ualle.

TIT. XVI.

Vitandum est autem, quod plerique fecerunt aquæ causa, uillas in infimis uallibus mergere, et paucorum dierum uoluptatem præferre habitatorum salutem: quod etiã magis metuemus, si prouincia, quam colimus, de morbis æstate suspecta est. Cui si fons desit, aut puteus, cisternas construere conueniet, quibus omnium conduci possit aqua tectorum. Fiunt autem hoc modo.

De cisternis, et maltha frigidaria.

TIT. XVII.

Signinis parietibus magnitudo ea, cui delectaris, et sufficis, construatur longior magis, quam latior. Huius solũ alto rudere solidatum relicto fusoris loco testacei pauimenti superfusione leuigetur. Hoc pauimentum omni cura cedendum est ad nitorem, et lardo pingui decocto assidue perfricandum. Quod ubi deducto humore siccatum est, ne rimis in aliqua parte findatur, etiam parietes simili corio uelentur obducti, et ita post diuturnam, et solidam siccitatem, aquæ præbeatur hospitium. Anguillas sanè, piscesque fluuiales mitti in his, pasceque conueniet, ut horum natatu aqua stans agilitatem currentis imitetur. Sed si aliquando in quocunque loco pauimenti, uel parietis tectura succumbat, hoc genus malthæ adhibebimus, ut humor in exitum nitens possit includi. Rimas, et lacunas cisternarum, et piscinas, uel puteos sarciamus hoc genere, et si humor per saxa manabit, picis liquidæ quantum uolueris, et tantundem sumes unguinis, quod uocamus axungiam, uel seuum. Tunc in olla utrunque miscebis, et coques donec spumet, deinde ab igne remouebis. Cum fuerit eadẽ refrigerata permistio, calcem minutim superadij-

cies, & ad unum corpus omnia mista reuocabis. Cúmque uelut strigmētum feceris, inseres locis corruptis, ac manantibus, & pressum summa densitate calcabis. Salutare erit aquas illuc per tubos fictiles duci, & opertis immeare cisternis. nam cælestis aqua ad bibendum omnibus antefertur, ut & si fluens adhiberi possit, quæ salubris non est, lauacris debeat, & hortorum uacare culturæ.

De cella uinaria.

TIT. XVIII.

Cellam uinariam Septentrioni debemus habere oppositam frigidam, uel obscuræ proximam longe à balneis, stabulis, furno, sterquilinijs, cisternis, aquis, & cæteris odoris horrendi: ita instructam necessarijs, ut non uincatur à fructu: sic autem dispositam, ut basilicæ ipsius forma calcatorium loco habeat altiore constructum. Ad quod inter duos lacus, qui ad excipiēda uina hinc inde depressi sint, gradibus tribus ferè, aut quatuor ascendatur. Ex his lacubus canales structi, uel tubi fictiles circa extremos parietes currant, & subiectis lateri suo dolijs per uicinos meatus manantia uina defundant. Si copia maior est, medium spatium cupis deputabitur, quas ne ambulacra prohibeant, basellis altioribus impositas, uel supra obruta dolia possumus collocare spatio inter se longiore distantes, ut (si res exigat) curantis transitus possit admitti. Quòd si cupis locum suum deputabimus, is locus ad calcatorij similitudinem podijs breuibus, & testaceo pavimento solidetur, ut etiã si ignorata se cupa diffuderit, lacu subdito excipiantur non peritura uina quæ fluxerint.

De horreis.

TIT. XIX.

Situs horreorum quanuis ipsam Septentrionis desideret partem, & superior, & longe ab omni humore, & lætamine, & stabulis ponendus est, frigidus, uentosus, &

B.i.

18 *sicus, cui providendum structuræ diligentia, ne rimis possit abrumpi. Solum igitur omne bipedis sternatur, uel minoribus laterculis, quos suffuso testaceo pavimento debemus imprimere. Tunc diuisas cellas (si magnus sperabitur seminum modus) grano cuique tribuemus, & si terræ pauperies minora promittit, uel craticijs podijs erunt discernenda granaria, uel uimineis uasculis reditus tenues colligemus. Sed factis granarijs, amurca, luto mista parietes linuntur, cui aridi oleastri, uel oliuæ folia pro paleis adiunguntur. quo tectorio sicato, rursus amurca respergitur, quæ ubi sicata fuerit, frumenta condentur. Hæc res gurgulionibus, & cæteris noxijs animalibus inimica est. Aliqui coriandri folia frumentis miscent ad seruandum profutura. Nihil tamen diu custodiendis frumentis commodius erit, quàm si ex areis in alterum locum uicinum transfusa refrigeretur aliquantis diebus, atq; ita horreis inferantur. Negat Columella uetilandam esse frumenta, quia magis miscentur animalia totis aceruis. quæ si non moueantur, in summitate intra mensuram palmi subsistent, & hoc uelut corrupto corio cætera illæsa durabunt. Afferit idem, noxia animalia ultra prædictam mensuram non posse generari. Herba coniza sicca (ut Græci asserunt) substrata frumentis addit ætati. ab horreis tamen Auster debet esse auersus.*

De olei factorio.

TIT. XX.

Olearis cella meridianis sit obiecta partibus, & contra frigus munita, ut illi per specularia debeat lumen admitti. Ita & operas, quæ hieme futuræ sunt, nullus algor impedit: & oleum cum premetur, adiutum teporibus, frigore non ualebit astringi. Trapetis, & rotulis & prælo nata est forma, quam consuetudo dictauit. Receptacula olei semper munda sint, ne novos sapes infecta ueteri ran-

ore corrumpant. At si quis maiori diligentiae studet, subiectis hinc inde cuniculis pavimenta suspendat, & ignem suggerat fornace succensa. Ita purus calor olei cellam sine fumi nidore uaporabit, quo saepe infectum, colore corrumpitur, & sapore.

De stabulis equorum, uel bouum. TIT. XXI.

Stabula equorum, uel bouum meridianas quidem plagas respiciant, non tamen egeant septentrionis luminibus quae per hiemem clausa nihil nocent, per aetatem patefacta refrigerent. Ipsa stabula propter ungulas animalium, ab omni humore suspensa sint. Boues nitidiores fient, si focum proxime habeant, & ignis lumen intendant. Octo pedes ad spatium standi singulis bouum paribus abundent, & in porrectione XV. Planae roboreae supponantur stationibus equorum cum stramine, ut iacentibus molle sit, stantibus durum.

De corte.

TIT. XXII.

Cors ad meridiem pateat, & obiecta sit soli, quo facilius hieme aliquem teporem concipiat, propter ea, quae insunt animalia, quibus etiam ad aestatis temperatum calorem porticus furcis, asseribus, & fronde formari debent, quae uel scandulis, uel (si copia suppetit) tegulis, uel si facilius & sine impensa placuerit) tegentur caricibus aut genistis.

De auarijs.

TIT. XXIII.

Circa parietes cortis extremos auaria facienda sunt, quia stercus auium maxime necessarium est agriculturæ, excepto anserum letamine, quod satis omnibus inimicum est. Sed habitacula ceterarum auium maxime necessaria sunt.

De columbarijs.

TIT. XXIII.

Columbarium uero potest accipere sublimis una turricula in praetorio constituta, leuigatis, ac dealbatis parie-

B.ij.

tibus, in quibus à quatuor partibus (sicut mos est) fenestellæ brevissimæ fient, ut columbas solas ad introitum, exitumque permittant. Nidi figurentur interius. A mustellis tutæ fient, si inter eas frutex uirgosus sine folijs asper, uel uetus spartea proijciatur, qua animalia calciatur, ut eam secretò non uidentibus alijs unus attulerit, non pereunt. Et neque loci deserunt, si per omnes fenestras aliquid de stragulati hominis loro, aut uinculo, aut fune suspendas. Inducunt alias, si cumino pascantur assidue, uel setosi hirci alarum balsami liquore tangantur. Foetus frequentant, si ordeum torrefactum, uel fabam, uel herbũ sæpe consumant. Triginta autem colubis uolantibus diurni tres sextarij tritici sufficiant, aut creturæ, ita ut herbũ foetus gratia mensibus præbeamus hibernis. Rutæ ramulos pluribus locis oportet contra animalia inimica suspendere.

De Turturibus.

TIT. XXV.

sed columbarij cellæ duo subiecta cubicula fiât. Vnum breue, et prope obscurum, quo turtures claudi possint. quos nutrire facillimum est. nam nihil expetunt, nisi ut æstate, qua sola maxime pinguescunt, triticum, uel milium mulsam maceratum semper accipiant. Semodius unus diurnus centum uiginti turturibus sufficit. Aqua sanè eis frequenter mundior debet offerri.

De Turdis.

TIT. XXVI.

Aliud uerò cubiculũ turdos nutriat, qui si alieno tempore saginentur, et uoluptatem cibi, et reditum maximum præstant, parcitati beneficium ministrante luxuria. Sit autem locus mundus, et lucidus, et undique leuigatus. Transuersæ in hoc perticæ figuntur, quibus possint post inclusum uolatum sedere. Rami etiam uirides sæpe mutantur. Caricæ tunscæ mistis pollinibus largissime præ-

beantur. Myrti etiam, si facultas est, lentisci, oleastri, ederae, arbuti semina interdum ad excludenda fastidia, et maxime aqua munda praebeatur. Claudantur illae si, et receter capti mistis aliquibus ante nutritis, quorum societate ad capiendos cibos pauidam nouae captiuitatis moestitudinem consolentur.

De Gallinis.

TIT. XXVII.

Gallinas educare nulla mulier nescit, quae modo uideatur industria. Hoc de his praecipisse sufficiat, ut fumo, puluere utantur, et cinere. Sunt praecipue nigrae, aut flauis coloris, sed albae uidentur. Vinaceae cibo sterilescunt. Ordeo semicocto et parere saepe coguntur, et reddunt oua maiora. Duobus cyathis ordeis bene pascitur una gallina, quae sit uaga. Supponenda sunt his semper oua numero impari, luna crescente, a decima usque in quintamdecimam. Pituuta his nasci solet, quae alba pellicula linguam uestit extremam. Haec leuiter unguibus uellitur, et locus cinere tangitur, et allio trito plaga mundata conspergitur. Item alij mica trita cum oleo faucibus inseritur: staphisagria etiam prodest, si cibus misceatur assidue. Si amarum lupinum comedant, sub oculis illis grana ipsa procedunt, quae nisi aculeuiter apertis pelliculis auferantur, extinguunt. Oculos portulacae succo forinsecus, et mulieris lacte curemus, uel hamoniaci sale, cui mel et cuminum aequale miscentur. Pediculos earum perimit staphisagria, et torrefactum cuminum pari pondere, et pariter tinsa cum uino, et amari lupini aqua, si penetret secreta pennarum.

De Pauonibus.

TIT. XXVIII.

Pauones nutrire facillimum est, nisi fures, aut animalia inimica formides, qui plerumque per agros uagantes sponte se pascunt, pullosque educunt, et altissimas uespere

B. iij.

22 arbores petunt. Vna uerò his cura debetur, ut incubantes per agrum foeminas, quæ hoc passim faciunt, à uulpe custodias. Ideo in insulis breuibus meliori sorte nutriuntur. Vni masculo foeminae quinque sufficiunt. Masculi oua, et pullos suos persequuntur uelut alienigenas, priusquam illis cristarum nascatur insigne. Ab Idibus Februarijs calere incipiunt. Faba leuiter torrefacta in libidine prouocantur, si eis quinto quoque die tepida præbeatur. Sex cyathi uni sufficiunt. Cupidinem coeundi masculus confitetur, quoties circa se amictum caudæ gemmantis incuruat, et singularum capita occulta pennarum locis suis exerit cum stridore procurrens. Si oua pauonum gallinis supponantur, excusatae matres ab incubatione tribus uicibus per annum foetus edunt. Primus partus quinque ouorum, secundus quatuor, tertius trium, uel duorum esse consuevit. Sed electæ (si hoc placuerit) nutrices gallinae sint, quæ à primo incremento lunæ nouem diebus habeant nouem oua supposita, quinque pauonina, et cætera sui generis. Decima die oua omnia gallinacea subtrahantur, et alia ite gallinacea totidē recentia supponantur, quot ablata sunt, ut trigesima luna, hoc est expletis triginta diebus, possint cum pauoninis ouis aperiri. Oua autem pauonū, quæ gallinae subiecta sunt, sæpe manu conuertantur, quia hoc ipsa facere uix ualebit. Vnā partem oui notabis, ut te subinde conuertisse cognoscas. Maiores tamen gallinas oportet eligere, nam minoribus pauciora suppones. Natos autem pullos si ad unam trāsferre à pluribus uelis, dicit Columella uni nutrici uiginti quinque sufficere. Mihi uerò, ut bene educi possint, uidetur quindecim satis esse. Primis diebus far ordeï conspersum uino, pullis dabitur, uel undecunque cocta pulticula, et refrigerata. Postea adiicietur porrum concii-

sum, uel caseus recens, sed expressus: nam serum pullis no-
 æt. Locustæ etiam pedibus ablatis præbentur. Ita pascendi
 sunt usque ad sextum mensem. Deinde ordem poteris præ-
 bere solenniter. Trigesimo quinto tamen die postquam na-
 ti sunt, etiam in agrum tuto eijci possunt comitante nutri-
 ce pascendi, cuius singultu reuocantur ad uillam. Pituitas
 uero, & cruditates ijs remedijs submouebis, quibus gallina
 curatur. Maximum illis periculum est, cum incipit crista-
 produci: nam patiuntur languores infantum similitudine,
 cum illis tumentes gingiuas denticuli aperire nituntur.

De Phasianis.

TIT. XXIX.

In phasianis nutriendis hoc seruandum est, ut nouelli
 ad creandos foetus pareretur, id est qui anno superiore sunt
 editi: ueteres enim foecundi esse non possunt. Ineunt foemi-
 nas mense Martio uel Aprili. Duabus unus masculus suf-
 ficit, quia cæteras aues salacitate nõ æquat. Semel in an-
 no foetus creant. Viginti fere ovis pariendi ordo concludi-
 tur. Gallinæ his melius incubabunt, ita ut quindecim pha-
 sianina oua nutrix una cooperiat, & cætera sui generis
 supponantur. In supponendo, de luna, & diebus que sunt
 in alijs dicta seruentur. Trigesimus dies maturos pullos in
 lumen emittet. Sed per quindecim dies discocto, ac refrige-
 rato leniter ordeï farre pascantur, cui uini imber aspergitur.
 Post triticum fractum præbebis, & locustas, & oua for-
 micæ. Sanè ab aquæ prohibeantur accessu, ne eos pituita
 concludat. Quòd si pituitam patientur phasiani, allio cum
 pice liquida trito rostra eorum debebis assiduus perfrica-
 re, uel uitiũ, sicut gallinis fieri consueuit, auferre. Saginadi
 hæc ratio est, ut unius modij triticea farina in breuissimas
 offulas redacta clauso phasiano per XXX dies ministra-
 ta sufficiat: uel, si ordeacæa farina præbere uolueris, unius,

B. iij.

24 Et semissis modij farina per prædictos dies saginam replebit. Observandū sanè est, ut offulæ ipsæ oleo leuigentur asperso, et ita inserantur faucibus, ne sub infima linguæ parte mergantur: quod si euenerit, statim pereunt. Illud quoque magnopere curemus, ne præbeantur noua alimenta, nisi digestis alijs, quia eos facillime onus cibi hærentis extinguit.

De Anseribus.

TIT. XXX.

Anser sanè nec sine herba, nec sine aqua facile sustinetur: locis consitis inimicus est, quia sata et morsu lædit, et stercore: pullos præstat, et plumas, quas et autumno uellamus, et uere. Vni masculo tres foeminae sufficiant. Si desit fluvius, lacuna formetur. Si herba non suppetit, trifolium, foenum Græcum, agrestia intyba, lactuculas serelas seremus alimento. Albi foecundiores sunt: uarij, uel fusi minus, quia de agresti genere ad domesticam transierunt. Incubant à Calendis Martij usque ad æstiuum solstitium. Plus parient, si gallinis oua illarum supponantur. Extremum partum matribus iam uacaturis educare permittimus: pariturae ad haram perducantur. Cum semel hoc feceris, consuetudinem sponte retinebunt. Gallinis sicut pauonina, etiam anseris oua supponas. Sed anserina oua ne noceant suppositis, subiiciatur urtica. Parui primis decem diebus intus pascendi sunt, postea sereno eos poterimus educere, ubi urtica non fuerit, cuius aculeos reformidant. Quatuor mensibus bene saginantur, nam melius pinguescunt in tenera ætate. Polenta dabitur in die ter. Large uagandi licentia prohibetur, loco obscuro claudentur, et calido: sic maiores etiã secundo mense pinguescunt, nam paruuli sæpe die trigesimo moriuntur. Saginantur uerò melius, si ad satietatem miliũ præbeamus infusum. Inter anserum cibaria legumen omne porrigi potest, excē-

pto eruo. Cauendum est etiam, ne pulli eorum setas glutiant. Græci saginandis anseribus polentæ duas partes, et fursuris quatuor aqua calida temperant, et ingerunt pro appetendis uoluptate sumenda, tribus per diem uicibus potu adiuant: media quoque nocte aquam ministrant. Peractis uero XXX diebus, si ut iecur his tenerescat, optabis, tunsas caricas, et aqua maceratas in offas uolutabis exiguas, et per dies uiginti cōtinuos ministrabis anseribus.

De piscinis.

TIT. XXXI.

His ordinatis, cætera exequenda sunt. nam piscinæ duæ uel solo impressæ, uel cæso lapide circa uillam esse debebunt, quas facile est, aut fonte, aut umbre suppleri, ut una ex his usui sit pecoribus, uel auibus aquaticis: alia madefaciat uirgas, et coria, et lupinos, et si qua rusticitas consueuit infundere.

De fœnili, paleario, lignario. TIT. XXXII.

Fœni, palearum, ligni, cannarum repositiones nil refert in qua parte fiant, dummodo sicæ sint, atque perflabiles, et longe remoueantur à uilla propter casum surripientis incendiij.

De sterquilinio.

TIT. XXXIII.

Stercorum congestio locum suum tenere debebit, qui abundet humore, et propter fœtoris horrenda à prætorij conuertatur aspectu. Humor abundans hoc præstabit stercore, ut si qua insunt spinarum semina, putrescant. Stercus asinorum primum est maxime hortis, deinde ouillum, et caprinum, et iumentorum: porcinum uero pessimum, cineres optimi. Sed columbinum feruidissimum, cæterarumque auium satis utile est, excepto palustriū. Stercus, quod anno requieverit, segetibus utile est, nec herbas creat: si uetustius sit, minus proderit. Pratis uero recentia sterco-

ra proficient ad uber herbarum. Et maris purgamenta, si aquis dulcibus eluantur, mista reliquis uicem stercoreis exhibebunt, & limus, quem scaturiens aqua, uel flumini incrementa respuerint.

De locis horti, & pomarii, & sepibus, & serendi tempore. TIT. XXXIII.

Horti, & pomaria domui proxima esse debebunt. Hortus sit sterquilinio maxime subiectus, cuius succo sponte fecundet. Ab area longe situs sit: nam puluerem palearum patitur inimicum. Felix positio est, cui leniter inclinata planicies cursus aquae fluentis per spatia discreta deriuat. Si fons desit, aut imprimendus est puteus: aut, si nequeas hoc, piscina superius construenda est, ut illinc aquas pluuia conferente, hortus per aestuos rigetur ardores. Si hac omni facultate carueris, semper altius tribus, uel quatuor pedibus ad pastini similitudinem fodies hortulum, qui sic cultus negligat siccitates. Sed huic quamuis contra necessitatem mista stercore quaelibet terra conueniat, tamen haec genera sunt in electione uitanda, creta, quam argillam dicimus, atque rubrica. Illud quoque custodies in hortis, quos humoris natura non adiuvat, ut diuidas per partes, & hieme ad Meridiem, aestate ad Septentrionem spatia colenda conuertas. Debent etiam horti esse clausi: sed munitionis multa sunt genera. Alij luto inter formas clauso, parietes figuratos ex lateribus imitantur. Quibus copia suppetit, macerias luto, & lapide excitant. Plerique sine luto congesta in ordinem saxa componunt. Nonnulli fossis spatia colenda praecingunt, quod uitandum est, quia horto subducit humores, nisi forte locus palustris colatur. Alij spinarum plantas, & semina in munitione disponunt. Sed melius erit rubi semina, & spinæ, quæ rubus caninus

vocatur, matura colligere, & cū farina erui ex aqua mace- 27
 rata miscere, funes dehinc sparteos ueteres hoc genere mu-
 stionis sic inducere, ut intra funes semina recepta seruen-
 tur usque ad uerni temporis initia. Tunc ubi sepes futura
 est, duos sulcos tribus à se pedibus separatos sesquipedis
 altitudine faciemus, & per utrosque, funes cum seminibus
 obruemus leui terra. Ita trigesima die procedunt sentes,
 quos teneros adminiculis opus est adiuuare, quibus inter
 se sentes per spatia uacua relicta iungentur. Partes sanè hor-
 ti sic diuidendæ sunt, ut eæ in quibus autumno seminabi-
 tur, uerno tēpore pastinentur: quas seminibus uere comple-
 bimus, autumnii tempore debebimus effodere. Ita utraque
 pastinatio decoquetur beneficio alboris, aut solis. Areae fa-
 ciendæ sunt angustiores, & longæ, id est duodecim pedū
 longitudine, & sex latitudine, ut sint propter spatia utrin-
 que purganda diuisæ. Margines uero earum locis humi-
 dis, uel irriguis duobus pedibus erigantur, siccis uno extu-
 lisse sufficiet. Inter areas (si humor consueuit effluere) spa-
 tia altiora ipsis areis esse debebunt, ut facilius ingredia-
 tur aream de superiore parte humor admissus, & ubi si-
 tientem saturauerit, in alias possit exclusus auerti. Serendi
 tempora licet per menses certa signemus, tamen secundum
 loci, & cæli naturam unusquisque custodiat. Frigidis locis
 autumnalis satio celerior fiat, uerna uero tardior. Calidis
 autem regionibus, & autumnalis serior fieri potest, & uer-
 na maturior. Quæcunque serenda sunt, cum luna crescit,
 seminentur: quæ secunda sunt, uel legenda, cum minuitur.

De remedijs horti, uel agri. TIT. XXXV.

Contra nebulas, & rubiginem, paleas, & purgamen-
 ta pluribus locis per hortum disposita simul omnia, cum
 nebulas uideris instare, combures. Contra grandinē multa 28

dicuntur. Panno roseo mola cooperitur. Item cruentæ se-
cures contra cælum minaciter leuantur. Item omne hor-
ti spatium alba uite præcingitur: uel noctua pennis pa-
tentibus extensa suffigitur: uel ferramenta, quibus operã-
dum est, sepo unguuntur ursino. Aliqui ursi adipem cum
oleo tusum reseruant, & falces hoc, cum putaturi sunt, un-
gunt. Sed hoc in occulto debet esse remedium, ut nullus pu-
tator intelligat: cuius uis tanta esse perhibetur, ut neque ge-
lu, neque nebula, neque alio malo possit noceri. Interest e-
tiam ut res profanata non ualeat. Contra culices, & lima-
ces uel amurcam recentem, uel ex cameris fuliginem spar-
gimus. Contra formicas, si in horto habent foramen, cor-
noctuæ admoueamus: si foris ueniunt, omne horti spatium
cinere, aut cretæ candore signemus. Contra erucas semi-
na, quæ spargenda sunt, semperuiuæ succo madefiant, uel
erucarum sanguine. Cicer intra olera propter multa por-
tenta serendum est. Aliqui cinerem de fico super erucas
spargunt. item squillam uel in horto serunt, uel certe sus-
pendunt. Aliqui mulierem menstruantem, nusquam cin-
ctam, solutis capillis, nudis pedibus contra erucas, & cæte-
ra, hortum faciunt circumire. Aliqui fluuiales caneros plu-
ribus locis intra hortum clauis figunt. Contra animalia,
quæ uitibus nocent, cantharides, quas in rosis inuenire
consueuimus, oleo mersas resolui patieris in tabem: & cū
putandæ sunt uites, hoc oleo falces putatorias perunges.
Extinguntur cimices amurca, & felle bubulo lectis, aut lo-
cis perunctis, uel folijs ederæ tritis ex oleo, uel incensis san-
guisugis. Ut olera animalia infesta non generent, in co-
rio testudinis omnia semina, quæ sparsurus es, sicca: uel
mentam locis pluribus, maxime inter caules, sere: hoc præ-
stare fertur eruum aliquatulum satum, præcipuè ubi ra-

diæ, & rapa nascuntur. Vel acre acetum succo iusquiami
 mistum, fertur olerum pulices necare, si spargas. Campas
 fertur euincere, qui fusticulos allij sine capitibus per horti
 omne spatium comburens, nidorem locis pluribus excita-
 rit. Si contra easdem vitibus uoluerimus consulere, allio tri-
 to falces putatoriæ feruntur unguendæ. Nasci quoque pro-
 hibentur, si circa arborum, uel uitium crura bitumen, &
 sulfur incendas: uel si ablatas de horto uicino campas ex-
 coquas aqua, & per horti tui spatia uniuersa diffundas.
 Ne cantharides vitibus noceant, in cote, qua falces acun-
 tur, ipsæ sunt conterendæ. Democritus asserit, neque arbo-
 ribus, neque satis quibuslibet noceri posse à quibuscunque
 bestijs, si fluuiales cæcos plurimos, uel marinos, quos Græ-
 ci πᾶρῆρες nominant, non minus quàm decem fictili ua-
 sculo in aqua missos tegas, & sub dio statuas, ut decem die-
 bus sole uaporentur. Postea quæcunque illæsa uolueris es-
 se, ea aqua perfundas, & octonis diebus peractis hoc re-
 petas, donec solidè, quæ optaueris adolescant. Formicas a-
 biges, si origano, & sulfure tritis foramen asperges. Hoc &
 apibus nocet. Item coclearum uacuas testas si usseris, &
 eo cinere foramen inculces. Culices Galbano infuso fugan-
 tur, aut sulfure. Pulices amurca per pauimentum frequen-
 ter aspersa, uel cimino agresti cum aqua trito, uel si cucu-
 meris agrestis semen aqua resolutum sæpe infundes, uel
 aquam lupinorum psilotri austeritatibus iunctam. Mures,
 si amurcam spissam patinæ infuderis, & in domo nocte
 posueris, adhærebunt. Item necabuntur, si helleboro nigro
 casum, uel panem, uel adipem, uel polentam permisceas,
 & offeras. Et agrestis cucumeris, & colocynthidis suffu-
 sio sic nocebit. Aduersus mures agrestes Apuleius asserit
 semina bubulo felle maceranda ante quàm spargas. Non-

nulli rhododaphnis folijs aditus eorum claudunt, qui ro-
 sis his, dum in exitu nituntur, intereunt. Talpas Græci
 hoc genere persequuntur: Nucem perforari iubent, uel ali-
 quod pomi genus soliditatis eiusdem. ibi paleas, & ceram
 cum sulfure sufficienter includi. tunc omnes paruulos
 aditus, & reliqua spiramenta talparum diligenter obstrui,
 unum foramen, quod amplum sit reseruari, in cuius adi-
 tu nucem intus incensam, sic poni, ut ab una parte flatus
 possit accipere, quos ab alia parte diffundat: sic imple-
 tis fumo cuniculis talpas uel fugere protinus, uel necari.
 Mures rusticos, si querne cinere aditus eorum satures, at-
 tactu frequenti scabies occupabit ac perimet. Serpentes pro-
 pè omni austeritate fugantur, & nocentes spiritus inno-
 centia fumi graueolentis exagitat. Vramus galbanum, uel
 cerui cornua, radices lilij, capræ unguulas. Hoc genere mon-
 stra noxia prohibentur. Opinio Græcorum est, si nubes lo-
 custarum repente surrexerint, latentibus intra tecta cur-
 entis hominibus, eam posse transire: quòd si inobservan-
 tes homines sub aere deprehendant, nulli fructuum noceri,
 si continuo omnes ad tecta confugiant. Pelli etiam di-
 cuntur amari lupini, uel agrestis cucumeris aqua decocta,
 si muricæ mista fundatur. Existimant aliqui locustas, uel
 scorpios fugari posse, si aliqui ex eis uratur in medio. Cam-
 pas nonnulli ficulneo cinere persequuntur: si permanserint,
 urina bubula, & amurca æqualiter mista conferue-
 ant, & ubi refrixerint, olera omnia hoc imbre consper-
 ge. παρασπονδία Græci uocant animalia, quæ solent hor-
 tis nocere. ergo uentriculum ueruecis statim occisi plenum
 sordibus suis, spatium, quo abundant, leuiter debebis operi-
 re. Post biduum reperies ibi animalia ipsa congesta. Hoc
 cum bis, uel tertio feceris, genus omne, quod nocebit, extin-

gues. Grandini creditur obuiare, si quis crocodili pellem, uel hyænæ, uel marini uituli per spatia possessionis circumferat, & in uillæ, aut cortis suspendat ingressu, cum malum uiderit imminere. Item si palustrem testudinem dextra manu supinam ferens uineas perambulet, & reuersus eodem modo sic illam ponat in terra, & glebas dorsi eius obijciat curuaturæ, ne possit inuerti, sed supina permaneat. Hoc facto fertur spatium sic defensum nubes inimica transcurrere. Nonnulli ubi instare malum uiderint, oblato speculo imaginem nubis accipiunt, & hoc remedio nubem (seu ut sibi obiecta displiceat, seu tanquam geminata alteri cedat) auertunt. Item uituli marini pellis in medio uinearum loco uni superiecta uiticulæ creditur contra imminens malum totius uineæ membra uestisse. Omnia semina horti, uel agri feruntur ab omnibus malis, ac monstris tuta seruari, si agrestis cucumeris tritis radicibus antè macerentur. Item equæ caluaria, sed non uirginis, intra hortum ponenda est, uel etiam asinæ. Creduntur enim sua præsentia fœcundare, quæ spectant.

De area.

TIT. XXXVI.

Area longe à uilla esse non debet, & propter exportandi facilitatem, & ut fraus minor timeatur domini, uel procuratoris uicinitate suspecta. Sit autem uel strata siliçe, uel saxo montis excisa, uel sub ipso trituræ tempore unguis pecorum, & aquæ admistione solidata, clausa deinde & robustis munita cancellis propter armeta, quæ cum teritur, inducimur. Sit circa hanc locus alter planus, & purus, in quem frumenta transfusa refrigerentur, & horreis inferantur, quæ res in eorum durabilitate proficiet. Fiat deinde undecunque proximum tectum, maxime in humidis regionibus: sub quo propter imbres subitos frumenta

32 (si necessitas coegerit) raptim uel munda, uel semitrita ponantur. Sit autem area loco sublimi, & undecunque perflabili, longe tamen ab hortis, uineis, atq; pomietis. nam sicut radicibus uirgultorum profunt lætamen, & paleæ, ita insidentes frödibus eas perforant, atq; arere compellunt.

De apium castris.

TIT. XXXVII.

Apibus stationem non longe à domini ædibus in hor-
ti parte secreta, & aprica, & à uentis remota, & calidiore
locare debemus: quæ in quadratam constituta mensuram
fures, & accessus hominum, pecudumque submoueat. Sit
abundans floribus, quos in herbis, uel in fruticibus, uel in
arboribus procuret industria. Herbas nutriat, origanum,
thymum, serpyllum, satureiam, melisphyllum, uiolas agre-
stes, asphodillum, citraginem, amaracum, hyacinthum, qui-
iris, uel gladiolus dicitur similitudine foliorum, narcissum,
crocum, cæterasque herbas suauissimi odoris, & floris. In
fruticibus uero sint rosæ, lilia, fabæ, rosmarinus, hederæ. In
arboribus Ziziphus, amygdalus, persicus, pyrus, pomife-
ræque arbores, quibus nulla amaritudo respondet flore,
uel succo. Siluestria uero glandifera robora, terebinthus,
lentiscus, cædrus, tilia, ilex minor, & cinus, sed taxi remo-
ueantur inimicæ. Primi saporis mella thymi succus effun-
dit. Secundi meriti timbra, serpyllum, uel origanum. Tertij
meriti rosmarinus, & satureia. Cætera, ut arbutus & ole-
ra saporem rustici mellis efficiunt. Sint autem arbores à
Septentrionali parte dispositæ. Frutices atque uirgulta or-
dines suos sub macerijs exequantur. Herbas deinde in pla-
no post frutices conseremus, Fons, uel riuus huc conueniat
otiosus, qui humiles transeundo formet lacunas, quas ope-
riant rara, & transversa uirgulta, sedes tutas apibus præ-
bitura, cum sitient. Sed ab his apium castris longe sint omnia

odoris horrendi, balneæ, stabula, coquinæ fusoria. Fugabimus præterea animalia, quæ sunt apibus inimica, lacertos, blattas, & his similia. Aues etiam pannis, & crepitaculis terreamus. Purus custos, frequens, & castus accedat, habens noua aluearia præparata, quibus excipiatur examenum rudis inuentus. Vitetur odor cæni, & cancer adustus, & locus qui ad humanam uocem falsa imitatione respondet. Absint & herbæ, tithymallus, helleborum, tapsia, absinthium, cucumis agrestis, & omnis amaritudo conficiendæ aduersa dulcedini.

De uasculis apiū formandis. TIT. XXXVIII.

Aluearia meliora sunt, quæ cortex formabit raptus ex subere, quia non transmittunt uim frigoris, aut caloris. possunt tamen & ex ferulis fieri: si hæc desint, salignis uiminibus fabricentur, uel ligno cauatæ arboris, aut tabulis, more cuparum. Fictilia deterrima sunt, quæ & hieme gelantur, & æstate feruescunt. Sed inter ea loca, quæ muniri debere præcepimus, podia ternis alta pedibus fabricentur inducta testaceo, & albario opere leuigata, propter lacertarum, cæterorumque animalium noxam, quibus est moris irrepere: & supra hæc podia aluearia collocentur, ita ut non possint imbre penetrari, spatiolis inter se patentibus segregata. Angustus tamen aditus admittat examina propter frigoris, & caloris iniuriam. Sanè uentis frigidioribus altus paries resistat, qui locum possit defensis sedibus apricare. Aditus omnes soli opponantur hiberno, qui in uno corpore duo, uel tres esse debebunt eam magnitudine, quæ apis formam non possit excedere. Sic enim noxijs animalibus ingressu resistetur angusto: uel si apes obsidere uoluerint exeuntes, alio, ubi non fuerint, uententur egressu.

Cc.i.

De apibus emendis.

TIT. XXXIX.

34 Apes si emendæ sunt, provideamus ut plena aluearia comparentur: quam rem uel inspectio, uel murmuris magnitudo, uel frequentia monstrat cõmeantis, ac remeantis examinis: Et ex uicina potius quàm ex longinqua regione, ne aeris nouitate tententur. Si uero longius aduehendæ sunt, collo nocte portentur: nec collocare, nec aperire aluearia nisi uespere instante debemus. Speculemur deinde per triduum, ne omne ianuas suas egrediatur examen. hoc enim signo fugam meditantur assumere. Contra hæc, Et cætera suo unumquodq; mense reuidebimus. Tamen creduntur non fugere, si sterco primogeniti uituli adlinamus oribus uasculorum.

De balneis.

TIT. XL.

Non alienum est, si aquæ copia potiatur, patremfamilias de structura balnei cogitare: quæ res Et uoluptati plurimum confert, Et salutis. Itaque balneum constituemus in ea parte, qua calor futurus est, loco ab humore suspensio, ne id uligo fornacibus uicina refrigeret. Lumina ei dabimus à parte Meridiana, Et Occidentis hiberni, ut tota die solis iuuetur, Et illustretur aspectu. Suspensas uero cellarum sic facies: Aream primo bipedis sternis, inclinata sit tamen stratura ad fornacem, ut si pilam miseris, intro stare non possit, sed ad fornacem recurrat. sic eueniet, ut flamma altum petendo, cellas faciat plus calere. supra hanc straturã pilæ laterculis argilla subacta, Et capillo constructe fiât distantes à se spatium pedis unius, Et semissis: altæ pedibus binis semis. Super has pilas bipede constituentur binæ in altum, atque his superfundantur testacea pauimenta, Et tunc si copia est, marmora collocentur. Miliarium uero plumbeum, cui ærea patina sub-

est, inter soliorum spatia forinsecus statuemus fornacē subiecta, ad quod miliarium fistula frigidaria dirigatur, & ab hoc ad solium, similis magnitudinis fistula procedat, quæ tantum calidæ ducat interius, quantum fistula illi frigidi liquoris intulerit. Cellæ autem sic disponantur, ut quadræ non sint, sed (uerbi gratia) si XV pedibus longæ fuerint, X latæ sint: fortius enim uapor inter angusta luctabitur. Soliorum forma pro uniuscuiusque uoluntate fundetur. Piscinales cellæ in æstiuis balneis à septentrione lumen accipiant, in hiemalibus à Meridie. Si fieri potest, ita constituantur balneæ, ut omnis earum per hortos decurrat eluuius. Cameræ in balneis si signinæ fiant, fortiores sunt. Quæ uero de tabulis fiunt, uirgis ferreis transuersis, & ferreis arcibus sustinentur. Sed si tabulas nolis imponere, super arcus, ac uirgas, bipedas constitues ferreis anchoris colligatas, capillo inter se, atque argilla subacta coherentes, & ita impensam testaceam subter inducis: deinde albarij operis nitore decorabis. Possumus etiam, si compendio studemus, hiberna ædificia balneis imponere: hinc & habitationi teporem submittimus, & fundamenta lucratur.

De malthis, calidaria, & frigidaria. TIT. XLII.

Scire conuenit, quoniã de balneis loquimur, quæ sunt malthæ calidariæ uel frigidariæ, ut siquãdo in solijs scissa sunt opera, possit repente succurri. Calidariæ compositio talis est: Picem duram, ceram albam ponderibus æquis, stupam, picis liquidæ totius ponderis dimidiam partem, testam minutam, florem calcis, omnia simul mista in pila contundes, & iuncturis curabis inserere. Aliter: Ammoniacum remissum, ficum, stupam, picem liquidam tundis pilo, & iuncturas oblinis. Aliter: Ammoniaci, & sul-

Cc.ij.

fur utrunque resolutum line, uel infunde iuncturis. Item picem duram, ceram albam, & ammoniacum super remissum simul iuncturis adline, & caute cuncta percurrere. Item florem calcis cum oleo mistum iuncturis illine, & caue ne mox aqua mittatur. Aliter: Sanguini taurino, & oleo florem calcis admisce, & rimas coniunctionis obducito. Item ficum & picem duram, & ostrei testas siccas simul tundes. His omnibus iuncturas diligenter adlines. Item malthæ frigidariæ, sanguinem bubulum, florem calcis, scoriam ferri, pilo uniuersa contundes, & ceroti instar efficies, & curabis adlinire. Item seuum liquefactum cribellato cineri admistum frigidaë aquæ inter rimas labenti, si adlinatur obsister.

De pistrino.

TIT. XLII.

Si aquæ copia est, fusura balnearum debent pistrina suscipere, ut ibi formatis aquarijs molis sine animalium, uel hominum labore frumenta frangantur.

De instrumentis agrestium.

TIT. XLIII.

Instrumenta uero hæc, quæ ruri necessaria sunt, præparemus. Aratra simplicia, uel si plana regio permittit, aurita, quibus possint contra stationes humoris hiberni, sata celsiore sulco attolli. Bidentes, dolabras, falces putatorias, quibus in arbore utamur, & uite. Item messorias, uel fœnarias, ligones, lupos, id est ferrulas manubriatas minores, maiorésque ad mensuram cubiti, quibus facile est, quod per ferram fieri non potest, resecando trunco arboris, aut uitis interseri: acus, per quas in pastinis sarmēta merguntur, falces à tergo acutas, atque lunatas, cultellos item curuos minores, per quos nouellis arboribus surculi aridi, aut extantes facilius amputentur. Item falciculas breuissimas tribulatas, quibus filicem solemus ab-

scindere, ferrulas minores, uangas, runcones, quibus uepre
 ta persequimur, secures simplices, uel dolabratas, sarculos,
 uel simplices, uel bicornes, uel ascias in auersa parte refe-
 rentes rastros. Item cauterer, castratoria ferramenta, at-
 que tonsoria, uel quæ ad animalium solent pertinere me-
 dicinam. Tunicas uero pelliceas, cum cucullis, & ocreas, 37
 manicasque de pellibus, quæ uel in siluis, uel in uepribus,
 rustico operi, & uenatorio possint esse communes. Expletis
 ijs, quæ pertinent ad generale præceptum, nunc operas su-
 as singulis mensibus explicabimus, & à mense Ianuario
 faciemus initium.

PALLADII DE RE RVSTI-
 CA LIBER SECVNDVS.

De ablaqueandis uitibus.

TIT. I.

I ANUARIO mense locis temperatis
 ablaqueandæ sunt uites, quod Itali ex-
 codicare appellant, id est circa uitis ra-
 dicem dolabra terram diligenter aperi-
 re, & purgatis omnibus uelut lacus effi-
 cere, ut solis teporibus, & imbribus prouocentur.

De pratis abstinentis, in locis macris. TIT. II.

Apricis, aut macris, aut aridis locis prata iam purgan-
 da sunt, & à pecore uindicanda.

De profcindendis agris, & iungendis bobus uel a-
 randi disciplina. TIT. III.

Pingues, & sicuti agri profcindi, & apparari iam pos-
 sunt. Sed boues melius collo, quàm capite iunguntur, quos,

Cc. iij.

ubi ad uersuram uenerint, arator retineat, & iugum propellat, ut eorum colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus longior, quàm centum uiginti pedum esse non debet. seruandum uero est, ne inter sulcos non mota terra relinquantur. Glebæ omnes dolabris dissipandæ sunt. Sed æqualiter terram motam esse cognoscas, si transuersam per sulcos perticam mittas. quæ res sæpius facta, bubulcos ab hac negligentia submouebit. Observandum est, ne lutosus ager aretur, aut (quod sæpe fit) post longas siccitates leui umbre perfusus. Nam terra, quæ lutosa tractatur in primordio, fertur toto anno non posse tractari. Quæ autem supra leuiter infusa est, & subter siccata, si tunc aretur, asseritur per triennium sterilis fieri. Et ideo mediocriter infusus ager, ut nec lutosus, nec aridus sit, proscindi debet. Si collis est, transuersus per latera sulcetur. quæ forma tunc seruanda est, cum semen accipiet.

De ordeo gallatico serendo. TIT. IIII.

Si clemens fuerit hiems, ordeum gallaticum, quod graue, & candidum est, circa Idus Ianuarias seramus locis temperatis. Octo modijs iugerum complebitur.

De cicercula serenda. TIT. V.

Cicercula hoc mense seritur loco læto, cælo humido. Tres modij iugerum complent. Sed hoc genus seminis raro respondet, quia decipitur austro, uel siccitate dum floret, quod tunc propè necesse est euenire.

De uicia serenda, cum disciplina sua. TIT. VI.

Hoc mense ultimo colligendi seminis causa non pabuli secandi uicia seritur. Iugerum sex modij occupant. Serenda est in terra proscissa post horam secundam, uel tertiam, cum ros esse desierit, quem ferre non potest. sed sta-

tim cooperienda est ante noctem. nam si nuda manserit, noctis humore corrumpitur. Observandum est ne ante vigesimam quintam lunam seratur, quia sic satam limaces persequuntur.

De fœno græco serendo. TIT. VII.

Fœnum græcum in Italia colligendi seminis causa, mense Ianuario ultimo, circa Februarias Calēd. serimus. 39
Sex modij iugero sufficiunt. Arandū est spisse, sed non altè. Nam si plus quàm quatuor digitis obruatur, difficile nascitur. Idcirco quidam minimis aratris proficissa prius terra seminant, & sarculis statim sata cooperiunt.

De eruo serendo. TIT. VIII.

Eruum feri & hoc mense nouissimo potest, loco siccò, & macro. In iugero quinque modij seruntur.

De sarriendis frumentis, & legumini-
bus. TIT. IX.

Hoc mense serenis, & siccis diebus, dum gelicidium non est, sunt sarculanda frumenta. Quod opus plerique negant fieri debere, quia radices eorum detegantur, aut incidantur, & necentur frigore subsequuto. Mihi autem videtur herbosis locis tantum esse faciendum. Sed triticum, & far sarritur quatuor foliorum: ordeum quinque, faba, & legumina, cum supra terram quatuor digitis fuerint. Lupinus uero, qui unam radicem habet, si sarculetur, extinguitur, quod nec desiderat, quia herbas præter auxilium cultoris affligit. Faba autem si bis sarculetur, proficiet, & multum fructum, & maximum afferet, ut ad mensuram modij complendi fresa propemodum sicut integra respondeat. Si siccas segetes sarculaueris, aliquid contra rubignem præstitisti, maxime si ordeum siccum sarrietur.

Cc.iiij.

De pastinandi generibus, & scrobibus vi-
tium.

TIT. X.

Pastinum fieri nunc tempus est: quod fit tribus ge-
neribus, aut terra in totum fossa, aut sulcis, aut scrobibus.
Terra tota debet effodi, ubi ager immundus est, ut sil-
uestribus truncis, & radicibus filicis, uel herbarum no-
xiarum spatia liberentur. Vbi autem mundæ sunt noua-
les, scrobibus pastinemus, aut sulcis: sed sulcis melius erit,
40 quia humorem in tota spatia pastinata transmittunt. Fi-
unt ergo sulci tanta longitudine, quantam destinaueris ta-
bulæ, latitudine pedum duorum & semis, uel trium, ita
ut iuncti duo fossores designatum linea spatium bidenti-
bus persequantur altitudine trium, uel duorum, & semis
pedum. Deinde si per homines uinea colenda est, tantum
crudi soli relinquamus, & sic alter sulcus imprimatur. Si
uero arandæ sunt uineæ, quinque uel sex pedum spatia,
quæ non sunt fodienda, in medio relinquemus. Quod si
scrobes fieri placeat, faciemus tribus pedibus altas, duo-
bus semis latas, tribus longas. Siue fossoribus colantur ui-
neta, seu bubus, eadem spatia, quæ inter sulcos sunt dicta,
seruare debemus. Ultra uero tres pedes altius fodiendæ
scrobes non sunt, ne laborent frigore sarmenta, quæ pan-
gimus. Latera scrobibus æqualiter incisa sint, ne obli-
qua uitis saucietur altè nitentibus ferramentis cum fos-
sor incumbet. Pastini uero, quod omne uersabitur, trium,
uel duorum semis pedum altitudine terra uniuersa fodie-
tur, in quo erit diligentia, ne crudum solum fraude occul-
ta fossor includat. Quam rem subinde custos uirga, in qua
prædictæ altitudinis modus designatus est, per spatia, quæ
fodiuntur, exploret. Radices omnes, & purgamenta, ma-
xime rubi, & filicis in summum regeri faciat. Quæ cura

in omni positionis genere, & ubique seruanda est.

De tabulis vinearum.

TIT. XI.

Tabulas autem pro domini uoluntate, uel loci ratione faciemus, siue integrum iugerum continentes, seu medium, seu quartanariam tabulam, quæ quartam iugeri partem quadratam conficiet.

De mensura pastini.

TIT. XII.

Mensura uerò pastini hæc est, ut in tabula quadrata iugerali, centeni octogeni pedes per singula latera dirigantur, qui in se multiplicati trecentas uigintiquatuor decempedas quadratas per spatium omne complebunt. secundum hunc numerum omnia quæ uolueris pastinare, discuties. Decem & octo enim decempedæ, decies & octies supputatæ, trecentas uigintiquatuor explebunt. Quo exemplo doceberis in maiore agro, uel minore mensuram.

De solo, & cælo, & loco pangendis uineis congruenti, & ea quæ illuc pertinet, disciplina.

TIT. XIII.

Sed solum uineis ponēdis nec spissum sit nimis, nec resolutum, propius tamen resoluto: nec exile, nec lætissimum, tamen læto proximum: nec campestre, nec præceps, sed potius edito campo: nec siccum, nec uliginosum, modice tamen rosidum, nec salsum, nec amarum, quod uitium sapore corrupto uina contristat. Cælū mediocris qualitatis, tepidum tamen magis quàm frigidum, siccum potius quàm nimis imbridum. Sed ante omnia uitis procellas, uentósque formidat. Ad pastinandum rudes agros potius eligamus, uel maxime siluestres. Ultima conditio est eius loci, in quo fuerunt uetusta uineta. Quòd si necessitas coegerit, prius multis arationibus exerçatur, ut abolitis

radicibus prioris vineæ, & omni earum carie, & squalore depulso, nouella uitis tutius possit induci. Tofus & alia duriora, ubi gelu relaxantur, & solibus, pulcherimas vineas ferunt refrigeratis æstate radicibus & humore detento. Sed & soluta glareæ, & calculosus ager, & mobiles lapides (si tamen hæc omnia glebis se pinguibus miscuerint) & silex, cui terra superposita est, quia frigidus est & humoris tenax, radices æstate sitire non patitur. Item loca, ad quæ de cacuminibus terra decurrit, uel ualles quas fluminum saturabit aggestio: sed hoc in ijs locis, quæ gelu & nebulis infecta esse non possunt.

- 42 Argillosa terra commoda est, argilla autem sola grauius inimica, & cætera, quæ in generalibus dixi. nam locus, qui misera uirgulta produxerit, uel uliginosus uel salus, uel amarus, uel siticulosus, & aridus, reprobatur. Niger sabulo, & rubens utilis est, sed cui fortis terra permista est. Carbunculus, nisi stercoretur, macras vineas reddit. In rubrica difficilius comprehendunt, quamuis postea nutriantur. Sed hoc genus terræ operibus inimicum est, quia paruo humore nimis madescit, & paruo sole nimis durefcit. At maxime utile solum est, quod inter omnes nimietates temperamentum tenebit, & raro proximum, quàm denso fuerit. Plagam cæli uinea spectare debet locis frigidis Meridianam, calidis Septentrionalem, tepidis Orientem, si tamen Austros uel Euros regio non habeat inimicos. Quòd si hoc est uitium, melius in Aquilonem uel Fauonium uineta dirigimus. Sed locus qui pastinandus est, prius impedimentis & omnibus elisis liberetur arboribus, ne post calcatu assiduo terra effossa solidetur. Si campus est, duobus semis pedibus pastinetur: si eliuus, tribus: collis præruptus quatuor, ne citius terra

decurrat: uallis uerò duobus pedibus. Sed ager uliginosus, qui humores altius fossus eructat, sicut Rauennatis soli, non amplius quàm in pedem semis effodiatur. Illud experimentis assiduus comprehendi, uites melius prouenire, si uel statim fossæ terræ, uel non lōge ante pangantur, cum tumor pastini nondum repetita soliditate subsedit. Hæc quoque in faciendis sulcis, & scrobibus approbavi, maxime ubi mediocris est terra.

De lactuca, nasturtio, eruca, caulibus, allio, & ul-
pico serendis. TIT. XIII.

Mense Ianuario lactuca serenda est, uel decembri, ut planta eius Februario transferatur. Itémque Februario seritur, ut possit Aprili mense transferri. Sed certum est eam toto anno bene seri, si locus sit lætus, stercoratus, irriguus. Antequã pangatur, radices eius resicemus æqua- 43
liter, & liquido fimo linamus: uel quæ iam pactæ sunt, nudatæ lætamen accipiant. Amant solum subactum, pingue, humidum, stercoratum. Inter has herba manu eleuanda est, non sarculo. Latior fit, si rara ponatur, uel cū producere incipiet caulem, eo leuiter inciso gleba prematur, aut testa. Candidæ fieri putantur, si fluminis arena, uel litoris frequenter spargatur in medias, & collectis ipsæ folijs alligentur. Si uitio loci uel temporis, uel seminis cito lactuca durefcit, planta eius auulsa, & denuo posita tene-ritudinem consequetur. Item multis seminibus condita nascetur, si caprini stercoris baccam subula subtiliter excanaueris, & in ea semen lactucæ, nasturcij, ocymi, erucæ radice immiseris, & tunc inuolutam fimo baccam, terra optime culta, breui scrobe demerseris. Raphanus nititur in radicem. Cætera semina in summo. lactuca pariter mergente, profiliunt, singulorum sapore seruato. Alij hoc

ita assequuntur: Anulsæ lactucæ folia carpunt, quæ radicibus iuncta sunt, & in eisdem gradibus surculo punctis, præter raphanum, semina supradiçta deponunt, ac fimo adlinunt. Sic obruta iterum lactuca prædictorum seminum caulibus ambietur. Lactuca dicta est, quòd abundantia lactis exuberet. Hoc mense nasturcium constat, & omni tempore esse ponendum, loco quali placebit, & cælo: fimum non desiderat: humorem quanuis diligat, tamen deesse non curat. Si cum lactuca seratur, nasci fertur egregiè. Et nunc, & mensibus quibus uolueris, & locis, erucam serere nil moreris. Hoc etiam mense caules, & toto anno seri possunt, sed melius alijs quibus adscriptum est. Hoc etiam mense allium, & ulpicum bene seritur, sed allio alba terra proficiet.

De pomis, sorbo, amygdalo, nuçe, iuglande, & cæris pomis.

TIT. XV.

44 Mense Ianuario, Februario, & Martio, locis frigidis, calidis uerò Octobri, & Nouembri sorba seruntur egregiè, ita ut matura in seminario ipsa poma pangantur. Ego expertus sum multas arbores ex pomis sponte progenitas, & in crescendo, & in ferendo extitisse felices. Plantas etiam si quis ponere uoluerit, habebit arbitrium dñmo do calidis locis mense Nouembri, temperatis Ianuario uel Februario, frigidis Martio inclinante disponat. Amat loca humida, montana, & frigidis proxima, & solum pinguisimum: cuius indicium certissimum facit, si frequens ubicunque nascatur. Planta est transferenda robustior, scrobem desiderat altiore, & spatia longiora, ut (quod illi maxime prodest) à uentis frequentibus agitata grandescat. Si uermes patietur infestos, qui in ea rufi, ac pilosi solent medullæ interna sectari, aliquos ex his sine arbo-

ris iniuria detractos, vicino crememus incendio. Creduntur hoc genere, uel fugere, uel perire. Si minus ferre coeperit, tedæ cuneus eius radicibus inseratur, uel circa partem ultimam fossa facta, cumulo ingesti cineris adæquetur. Mense Aprili sorba inseruntur in se, in cydoneo, in spina alba, uel trunco, uel cortice. sorba seruantur hoc genere: Lecta duriora, ac posita, ubi mitescere coeperint, fictilibus usque ad plenum claudantur urceolis, gypso desuper tectis, & bipedanea scrobe loco siccato sub sole merguntur ore peruerso, & desuper spissius terra calcatur. Item secta per partes siccantur in sole, & seruantur in uasculis in hibernum. Cum uoluerimus uti, aqua feruenti macerata reuirescunt sapore iucundo. Aliqui cum pediculis suis uiridia lecta suspendunt locis opacis, & siccis. Item ex sorbis maturis, sicut ex pyris uinum fieri traditur, & acetum. Alij sorba in sapa asserunt diu posse seruari.

De amygdalo.

Amygdalus seritur Ianuario & Februario, item locis calidis Octobri & Nouembri, semine & plantis, quæ de maiori radice tolluntur. Sed in hoc genere arboris nihil utilius est quàm seminarium facere. Fodiemus ergo altam pede uno semis aream, in qua obruemus amygdala, non amplius quatuor digitis, ita ut acumina figamus in terra spatio inter se binorum pedum separata. Amant agrum durum, siccum, calculosum, cælum calidissimum, & quia maturè florere consueuerunt, ita statuendæ sunt, ut arbores ad meridiem spectent. Cum in seminario adoleuerint, relictis ibi quæ spatio sufficiant plantis, alias transferemus mense Februario. Sed ipsa amygdala adponendum, & noua legamus & grandia, quæ antequam

ponamus pridie mulsa aqua, ita ut ne nimis maceremus, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas. Alij prius fimo liquido per triduum nuces eas macerant: deinde die, et nocte esse patiuntur in mulsa, sed quæ suspicionem tantum possit habere dulcedinis. Cum in seminario amygdala disponimus, si siccitas intercesserit, ter in mense rigemus, et herbis nascentibus circumfodiendo sæpe purgemus. Terra seminarij lætamen debet habere admistum. Spatia inter arbores uiginti, aut uigintiquinque pedum dedisse sufficiat. Putandæ sunt Nouembri mense, ut superflua, et arida, et densa tollamus. Seruandæ sunt à pecore, quia si rodantur, amarescunt. Circumfodi non debent quoties florent, quia inde flos eius excutitur. In uetustate plus affert. Si ferax non est, tædæ cuneum terebrata radice mergamus, uel silicem sic inseramus, ut libro tegente claudatur. Locis frigidis, ubi metus est de pruina, Martialis dicit hoc remedio subueniri: Antequam floreat radices nudantur, et albi lapides minutissimi misti arenis congeruntur, et ubi iam tempus uidebitur, ut debeant germinare, effossi iterum lapides submouentur. Teneras nuces amygdalus creabit (ut dicit) si ante florem radicibus ablaqueatis per dies aliquot calida aqua ingeratur. Ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite tribus digitis à radice fiat cauerna, per quam noxium desudet humorem, uel medius truncus terebretur, et cuneus ligni melle oblitus imprimatur, uel si circa radices suillum sterco affundas. Amygdala ad legendum maturitatem fateantur, cum fuerint spoliata corticibus. Hæc sine cura hominis seruantur in longum. Si difficulter corium dimittent, paleis obruta continuo relaxabunt. Item decoriata, si aqua marina laue-

mus, aut salsa, et candida sunt, et plurimum durant. Mense Decembri uel Ianuario, circa Idus amygdalus inseritur: locis uero frigidis, et Februario. Si tamen surculos condias antequam germinent, utiles sunt, qui de summitate sumuntur. Inseruntur et sub cortice, et in trunco. Inseruntur in se, et in persico. Graeci asserunt nasci amygdala scripta, si aperta testa nucleum sanum tollas, et in eo quodlibet scribas, et iterum luto et porcino stercore inuolutum reponas.

De nucē iuglandē.

TIT. XVI.

Nucem iuglandem seremus extremo Ianuario, uel Februario. Amat loca montana humida, et frigida, plerunque lapidosa. potest tamen, et locis temperatis iuuantē humore nutriri. Serenda est nucibus suis eo more, quo et amygdala seruntur, et iisdem mensibus. Sed quas Nouembri mense disponis, aliquatenus in sole siccabis, ut exsicquetur noxium uirus humoris. Quas uero mense Ianuario, uel Februario positurus es, aqua simplici pridie macerabis. Ponemus autem transversas, ut latus, id est carina ipsa, figatur in terra. Cacumen ipsum, cum ponimus nucem, in Aquilonis partem dirigemus. Lapis subter, uel testa ponenda est, ut radicem, non simplicet, sed repercussa respergat. Latiores fiet, si saepius transferatur. In frigidis locis bima, in calidis trima transferri debet. Radices plantarum (sicut in alijs arboribus solemus) in hoc genere resecare non debes. Fimo bubulo ima planta tingenda est, sed melius cinis aspergatur in scrobibus, ne calore stercoreis aduratur: nam cinis creditur uel corticis teneritudinem procurare, uel fructuum densitatem afferre. Altis scrobibus delectatur pro arboris magnitudine, et desiderat interualla maiora, quia stillicidijs foliorum su-

orum proximis, uel sui generis nocebit arboribus. Debet aliquando circumfodi, ne cana fiat uitio senectutis: quæ si uitietur, canalis longus à summo trunco ad imum debet excudi: sic beneficio solis, & uenti durefcunt, quæ in putredinem transibant. Si dura nux erit, uel nodosa, cortex circumcidendus erit, ut uitium mali deducat humoris. Alij radicem summa præcidunt. alij terebratæ radici palum de buxo imprimunt, uel cuprinum clauum, uel ferreum. Si Tarentinam facere uolueris, solam nucis carnem lana propter formicas obuolutam in seminario debebis obruere. Si Tarentem iam in hoc genus uelis mutare, lixiuo per annum continuum ter rigabis in mense. Cortex in nuce dimissus, maturitatis indicium est, qualis debet & poni. Noces seruantur uel paleis obrutæ, uel arena, uel folijs suis aridis, uel arca ex ligno suo facta inclusæ, uel cæpis mistæ, quibus hanc uicissitudinem reddunt, ut eis acredinem tollant. Martialis asserit, & expertum se ait, uirides noces tantum liberis putaminibus suis melle demergi, & post annum uirides esse, & ipsum mel ita medicabile fieri, ut ex eo facta potio arterias curet, & fauces. Inseritur, ut plerique asserunt mense Februario in arbuto, sed melius in trunco: ut alij, & in pruno, & in se.

De alijs pomis quæ maxime per alios menses seruntur.

Hoc mense tuberes inseruntur cydoneo. Nunc locis temperatis persicorum ossa ponuntur. Et inseritur eadem persicus in se, in amygdalo, & in pruno: sed pruno armenia inseremus & præcoqua. Nunc etiam prunus inserenda est antè quàm gumminet, in se, & in persico. Et cerasus opportune inseretur agrestis.

De signandis animalibus, & lardi, & pernarum
cōfectione, & echini, & rapis. TIT. XVII.

Hoc mense (sicut Columella dicit) maturi agni, & ani-
malia omnia minora, atque maiora caractere signentur.
Hoc tempore lardi, echini salsi, raporum condiendorum,
& pernarum iusta confectio est.

De oleo myrtino.

TIT. XVIII.

Hoc mense ex baccis myrti oleum conficies hoc modo:
Vnciam foliorum per olei libram unam mittes, & per un-
cias X vini ueteris stiptici heminam, & cum oleo bullire fa-
cies. Idcirco autem uino respargentur folia, ne frignantur
ante quàm decoquantur.

De uino myrtite.

TIT. XIX.

Item eisdem baccis uinum myrtite sic facies: In uini
ueteris sextarijs urbicis X mittis grana myrti confracta
sextarios urbicos III, quæ sint decem & nouem diebus
infusa. Postea expressis myrti granis colabis, & in eo uino
medium croci scrupulum, & folij unum scrupulum mit-
tis, & ex mellis optimi decem libris omnia temperabis.

De oleo laurino.

TIT. XX.

Item ex lauri baccis oleum conficietur hoc modo: Lau-
ri baccas quamplurimas, & maturitate turgentes in aqua
calida bullire facies, & ubi diu ferbuerint, olei, quod ex se
dimiserint, supernatantis undam pennis leuiter cogenti-
bus in uasa transfundes.

De oleo lentiscino.

TIT. XXI.

Lentiscini etiam olei matura confectio est, quæ fit ta-
liter: Grana matura lentisci quamplurima colligis, & una
die ac nocte supra se acernata esse patieris. Deinde spor-
tam granis eisdem plenam cuiunque uasculo superponis
& calida adiecta calcabis, & exprimes. Tunc ex eo humo

Dd.i.

re, qui defluerit, supernatans oleum lentiscinum sicut Laurinum colligetur. Memento autem (ne rigore possit astringi) aquam calidam sæpe suffundere.

De gallinarum partu.

TIT. XXII.

Gallarum partus fecunditatem repetit hoc mense post brumalem quietem, & incipiunt ad educandos pullos ova supponi.

De cædenda materie.

TIT. XXIII.

Hoc etiam mense cædenda materia est ad fabricam, cum luna decrescit, & ridicæ, uel pali faciendi.

De horis.

TIT. XXIII.

Hic mensis in horarum spatio cum Decembri mense conuenit, quarum sic mensura colligitur.

Hora	I.	pedes	XXIX.
Hora	II.	pedes	XIX.
Hora	III.	pedes	XV.
Hora	IIII.	pedes	XII.
Hora	V.	pedes	X.
Hora	VI.	pedes	IX.
Hora	VII.	pedes	X.
Hora	VIII.	pedes	XII.
Hora	IX.	pedes	XV.
Hora	X.	pedes	XIX.
Hora	XI.	pedes	XXIX.

51

50

PALLADII DE RE RVSTICA
LIBER TERTIVS.

De pratis seruandis, & lœtamine saturandis.

TIT. I.

FEBRVARIO mense locis temperatis prata incipient custodiri, quæ prius (si macra sunt) sparsa lœtamine saturantur, quod eijciendũ est luna crescente. Quanto recentius fuerit, tanto plus nutriendis herbis valebit, quod à superiore parte fundetur, ut succus eius per totum possit elabi.

De proscindendis collibus.

TIT. II.

Locis tepidis, aut si clemens tempus, & siccum fuerit, colles pingues uel hoc mense proscinde.

De satione trimestri.

TIT. III.

Hoc mense serendum omne trimestrium genus.

De serenda lenticula, item cicercula.

TIT. IIII.

Hoc etiam mense lenticulam seres solo tenui, & resoluta, uel etiam pingui, sed sicco maxime, quia luxuria, & humore corrumpitur. usque ad duodecimam lunam bene seminatur, quæ, ut cito exeat, atque grandescat, prius cum fimi ariditate miscenda est, atque ubi ita requieverit quatuor, aut quinque diebus, tunc spargitur. Iugerum modij unius semen implebit. Hoc etiam mense cicercula seritur, loco, & modo, quo antè descripsi.

De serendo cannabo.

TIT. V.

Hoc mense ultimo cannabum seres terra pingui, sterco-
rata, rigua, uel plana, atque humida, & altius subacta. In

Dd. ij.

51 uno pede quadrato sex eiusdem seminis grana ponuntur.
De agris medicæ parandis. TIT. VI.

Nunc ager qui accepturus est medicam (de cuius natura, cum erit serenda, dicemus) iterandus est, & purgatis lapidibus, diligenter occandus. Et circa Martias Cal. subacto sicut in hortis solo, formandæ sunt aræ latæ pedibus X, lōgæ pedib⁹ quinquaginta, ita ut eis aqua ministretur, & facilè possint ex utraque parte runcari. Tūc iniecto antiquo stercore in Aprilem mensē reseruentur paratæ.

De eruo serendo. TIT. VII.

Hoc mense toto eruum adhuc seri potest, quia Martio serendum non est, ne pastu suo pecoribus noceat, & boves reddat insanos.

De curandis vitibus, & arboribus, & ordeo gallatico serendo. TIT. VIII.

Nunc pomis, & vitibus uetus urina si affundatur, & numero fructuum præstat, & formæ: cui proderit, ut amurcam misceamus insulsam maxime in oleis: sed hoc frigidioribus diebus ante quàm feruor incipiat. Etiam nunc ordeum gallaticum, quod graue, & cādidum est, seretur locis frigidis circa Martias Calendas.

De ponendis uineis pastino, uel scrobibus, aut sulcis, & omni, quæ illuc pertinet, disciplina. TIT. IX.

52 Hoc mense omnia genera pastinati soli, seu sulci, seu scrobes vitibus compleantur. Natura autem uitis cælum omne, solūmque sustentat, si genera conuenienter aptentur. Plano igitur loco statues uitem, cuius genus nebulas sustinet, & pruinas: collibus, quòd siccitatem durat, & uentos. Pingui agro graciles, atque infœcundas: macro feraces, & solidas: denso ualidas, atque frondosas: frigido, & nebulo-

so, quæ hiemem celeri maturitate præueniunt, aut quæ duris acinis inter calignes securius florent: uentoso stabiles, & tenaces: calido grani tenerioris, & humidis: sicut eas, quæ pluuias ferre non possunt. & ne multa dicamus, eligenda sunt genera, quæ professione uitiorum suorum contraria loca diligunt ijs, in quibus durare non poterunt. Placida sanè regio, & serena tutò genus omne suscipiet. Vitium genera numerare non attinet, sed notum est maiores uuas pulchræ speciei, grani callosi, & siccioris ad mensam: feracissimas uerò, & cutis tenerioris, & sapore nobiles, & maxime quæ citius deflorescunt, uindemijs esse seruandas. Loca naturam plerisque uitibus mutant. Solæ amineæ ubicunque sint, uinum pulcherrimum reddunt. Calidum statum potius quàm frigidum sustinebunt. De pingui ad macrum transire non possunt, nisi sterco adiuuerit. Harum duo genera sunt, maior, & minor. sed minor melius deflorescit, & citius, internodijs minoribus, & grano breuiore. Si arbori applicetur, pinguem terram: si colatur in ordines, mediocrem desiderat. Imbres contemnit, & uentos: nam maior sæpe uitatur in flore. Sunt & apianæ præcipuæ. Satis est genera ista dixisse: industrius uir probata deligat, & terris talibus mandet, quæ imitari eas possint, unde sumuntur: sic merita sua quæque seruabit. Sed uitem, uel arborem melius erit de exili ad pinguem transferre. nam si à pingui terra ad solum exile trāsierint, utiles esse non poterunt. Eligenda sunt sarmenta, quæ pangimus de uite media, neque de summa, neque de infima, quinque uel sex gemmarum spatio, à ueteri procidentia, quia non facile degenerant, quæ de locis talibus transferuntur. Sumantur autem de uite fœcunda, neque puteamus brachia esse fertilia, quæ uuas singulas, aut binas

Dd. iij.

producant, sed quæ multa ubertate curvantur. nã potest fe-
 rax uitis feraciores in se habere materias. Erit & hoc si-
 gnum fertilitatis, si de duro aliquo loco fructum citabit, si
 foetu impleuerit ramulos ex ima parte surgentes. Sed hoc
 signis positis per uindemias est notandũ. Ad pangendum,
 nouellus palmes debet eligi, duri in se nihil habens, & ue-
 teris sarmenti, quia hoc putrescente sæpe corrumpitur. Sũ-
 ma flagella repudiemus, ac surculos, qui licet bono loco na-
 ti sint, tamen feracitate caruerunt. Pãpinarius, qui de du-
 ro nascitur, etiam si attulerit fructus, pro frugifero non est
 ponendus: in suo enim loco foecundatur à matre, transla-
 tus uerò tenet sterilitatis uitium, quod nascendi conditione
 suscepit. Caput sarmenti, cum deponitur, torquendũ nõ est,
 nec aliquo modo uexandum, nec demersa penitus foecun-
 diore parte, quòd sterili proximum est, supra terram relin-
 quatur: deinde quoniam ipsa tortura uexatio est, & pars
 ea, de qua radix futura præsumitur, iniuriæ nulli subijci-
 da est, cum qua contendere cogatur antè, quàm teneat. Po-
 nendæ sunt uites placidis diebus, ac tepidis. curãdũque
 ne sarmenta sole urantur, aut uento, sed uel statim ponan-
 tur, uel obruta reseruentur. Hoc mense, ac deinceps toto ue-
 re, uinea ponenda est regionibus frigidis, pruinosis, pingui-
 bus campis, & humidis prouincijs. Sit autem mensura sar-
 menti cubitus unus. Vbi pinguis est natura terrarum, maio-
 ra inter uites spatia relinquemus: ubi exilis, angusta. Non-
 nulli itaq; in ijs uitibus, quas toto solo pastinato disponunt,
 ternos pedes inter singulas uites quoquoersus dimittunt.
 Sed hoc genere diuisionis in iugerale tabula pãgentur tria
 millia tricenta uicena una sarmenta. Quòd si duos semis
 pedes inter uites relinqui placuerit, in eadem tabula po-
 nentur inter uites quatuor millia septingentæ quinquaginta

ta tres. Sed ad ponendum utemur hoc ordine: Lineam, seruatis ijs spatijs, quæ placuerit custodire, candidis signis, uel quibuscunque notabimus: tunc tensa per tabulam linea, in eis locis surculos, uel calamos figemus, ubi unaquæque uitis uentura est. Ita spatium totius tabulæ surculis complebitur ad numerũ uitiũ futurarũ: atque is qui pasciturus est proiecta circa surculos sarmēta sine ullo errore deponet. Præterea non est uno genere uitium omne pastinum conserendum, ne annus iniquus generi spem uindemiæ totius extinguat. Et ideo quatuor, aut quinque eximij generis sarmēta pangemus: sed maxime expediet genera tabulatim disponi, & decimanis diuidi, nisi deterreat operis difficultas: quòd si est uetus uinea, singulorum generum surculis tabulatim poterimus inserere: & facilè hoc genus colēdi, quod est pulchrum, atque utile, consequemur. Ita & maturitatis, & floris tempora, quæ in uite diuersa sunt, suis temporibus opportunius obtinere poterimus. Nec paruo constabit, si legatur maturitas cum acerbitate, disspēdiũ, cum unius tempestiuam uindemiam sequi, sit permista cruditate uitiosum, & alterius seras maturitates expectare damnificum. Huic commodo adiicitur, quòd pro generũ diuersitate per gradus accedente uindemia minor operarum numerus eam poterit expedire, & generatim condere, ac melius puros sapes, sine luctamine alterius generis unaquæque uina seruare. Hoc si difficile uidebitur, nõ alias simul conseras, quàm quæ & sapore, & flore, & maturitate conueniunt. Sed hæc in pastinis, uel sulcis ratio erit, in scrobibus uerò per angulos I I I I sarmēta deponis. Sed (ut asserit Columella) uinaceam stercore mistam simul sparges, & si exile solum fuerit, pinguem terram scrobi inferes, uel aliunde portatam. Cum uerò plantam, uel malleolum

D. iij.

disponimus, modicè humido solo, sed potius arido, quam luto
toso duabus gemmis supra terram relictis, sarmenta po-
nemus obliqua, & sic facilius comprehendent.

De arbutivis vitibus, & plantis arborum vitife-
rarum. TIT. X.

Quòd si arbutū te habere delectat, plātam generosæ
vitis prius in seminario nutrire debebis, ut inde radicata
transferatur ad scrobem, cui arbor iniuncta est. Semina-
rium uerò dicimus æquè fossam tabulam pedum duorum
semis altitudine. In hac, quam pro numero ponendarū vi-
tium, uel qualiūcunque plantarū protendis, aut contrahis,
breuissimo spatio distantia inter se sarmenta depones. si
uallis, aut humectus est campus, trium gemmarum exce-
ptis minutis, quas habebit inferius. & ubi conualuerint,
hinc post bienniū radicata vitis, uel arbusculas transfe-
ras: quas cū depones in scrobe, ad singulas materias redi-
ges, putatis omnibus, quæ scabra sunt, curtatis etiā radici-
bus, si quas potueris inuenire uexatas. In scrobe autem ad
arbutum faciendum duas radicata vitis deponis, hoc ser-
uans, ne se in radice contingant: sed lapides quinum pro-
pè librarum medios in utranque constitues, & ipsas vitis
ad scrobis latera discreta coniūges. Mago asserit, scrobem
non primo anno esse complendam, sed subinde cœquan-
dam, quæ res uitam faciet altius fundare radices. sed hoc
aridis provincijs fortè conueniet, humidis autem sata pu-
trefiēt recepto humore, nisi statim terra cumuletur. Sed ar-
busta qui faciet, plantas arborū de his generibus ponat, si
agro suppetit abundātia, populo, ulmo, fraxino in monta-
nis, & asperis in quibus ulmus minus læta est. Has etiam
Columella dicit seminario debere nutriri. Mihi uidetur,
quòd nulla provincia sit, quæ non ex his quancunque spōte

producat. Plantas etiã maiores de locis quibuscunque trãslatas, uel eorũ generum truncos radicos hoc tempore circa scrobẽ uitis oportere constitui. Sed si ager frumentarius fuerit, ubi arbusta disponis, quadragenos pedes inter arbores relinque, ut seri possit, in exili autem uicinos. In scrobe uerò uitis ab arbore sua sesquipedis spatium distare debet. Nam uitis multum subiecta arbori, incremento arboris opprimetur, caueis etiam munienda est aduersum pecoris appetentis iniurias, & arbori suæ protinus alliganda. Est & aliud de transferenda ex arbusto uite compendium: Fit ex uimine parua corbicula, quæ mensura pedis, uel aliquãto minus circini spatium possit amplecti. Hæc ad arborem, cui uitis inhæret, fertur, & in fundi media parte pertunditur, quo sarmento uirgam possit admittere. Inducto itaque sarmento uitis eius, de qua transferre disponis, corbicula ipsa ex aliqua arboris parte suspenditur, & uisua terra repletur, ut sarmentũ terra possit includi, quod sarmentum prius intorquetur. Ita exacto annui temporis spatium, sarmentũ, quod clausum est, radices creabit intra prædictam corbiculam. Tunc sub fundo corbis incisum radicum sarmentum cum ipsa corbe portabitur ad locũ quem uitis arbustiuus destinabis implere, ibique obruetur circa arboris maritandæ radices. Hoc genere quantum uolueris numerũ uitium transferes sine ambiguitateprehendendi.

De uineis provincialibus.

TIT. XI.

Vineæ in provincijs multis generibus fiunt: sed optimum genus est, ubi uitis uelut arbuscula stat breui crure fundata. Hæc primo calamo iuuatur, donec solidetur: sed altior sesquipede esse nõ debet: ubi robusta fuerit, sola consistet. Aliud genus est, in quo cannis pluribus circa dispositis, ipsa uitis per cannas sarmentis ligatis in orbiculos

flectitur se sequentes. Vltimæ positionis vitis est, quæ per terram proiecta discumbit. Hæ omnes & scrobibus ponuntur, & sulcis.

De putandis vineis communibus, altis, uel humilibus. TIT. XII.

Hoc mense locis frigidis aliquatenus, & temperatis uitium iusta putatio est. Sed ubi multæ sunt vineæ, diuidantur, & pars earum, quæ Septentrionem respiciet, uerno putetur. alia pars aduersa clementioribus plagis, recidatur autumno. Sed in putatione sæper nitamur, ut vitis fiat in cruce robustior, neue debili uiticulae duo duramenta seruemus. Auferenda sunt lata, intorta, debilia, malis locis nata sarmentata. Focaneus etiã, qui inter duo brachia medius nascitur, debet abradi: qui si pinguitudine sua brachium quodcunque proximũ debilitauerit, illi deciso ipse succedat. Erit tamen optimi putatoris, inferius sarmentum, quod bono loco natũ fuerit, reparanda vitis causa semper tueri, & ad unam, uel duas gemmas relinquere. In locis clementioribus altius uitem licebit expãdere: in exilibus, aut æstuosis, aut decliuis, aut procellosis humilior est habenda. locis pinguibus, singulis brachijs uitium bina flagella dimitte. Sed erit sapientis æstimare uim vitis. nam quæ altius tollitur, & fecunda est, plus quàm octo palmites habere nõ debet, ita ut conseruemus semper in inferiore parte custodẽ. Circa crus quicquid nascitur, amputandum est, si non desideret uinea reuocari. quod si truncus vitis sole, aut pluuijs, aut noxijs animalibus est cauatus, purgamus quicquid est mortuum, plagisq; eas amurca linimus, & terra: quod proderit aduersum prædicta. Cortex etiam recisus, & pendens à uite tollatur: quæ res minorem fecem reddit in uino. Muscus radatur ubicũque repertus. Sed plagæ, quas in duro vitis ac-

apiet, obliquæ, & rotundæ esse debebunt. Decisis: sicut supra dixi, male natis omnibus, & ueteribus, nouellos, & fructuarios serua. Ungues etiam custodum siccos, & an-
notinos recide, & omnia, quæ uetera, uel scabra reperies. Illæ, quæ altius coluntur, ut in iugo, uel pergula, ubi quatuor pedibus supra terrâ leuatæ steterint, quaterna brachia habeant. Si macra uitis erit, in singulis brachijs singula flagella dimittimus: si pinguis, bina. sed prouidendum, ne in ima parte sint sarmenta, quæ seruas. quod cum fit, uitis, tanquam si fulgore tangatur, arescit. Relinquenda sunt sarmenta neque circa durum, neque in summo: quia hæc uelut pampinaria minus afferunt, illa uite nimietate foetus onerât, & longius ducunt. Quare in medio loco seruanda sunt, quæ tuemur. Plaga non iuxta gemmam, sed aliquanto superius fiat, & euertatur à gemma propter lacrymam defluentem.

De putatione arborum.

TIT. XIII.

Vitis, quæ in arbore collocatur, prima eius materia ad secundam, uel tertiam gemmam præcidatur. Deinde omnibus annis aliquid per ramos crescere subinde patiamur, unam materiã semper ad cacumẽ arboris dirigentes. sed qui fructũ uolũt maximũ, materias plures per ramos submitunt. qui uinum melius, sarmenta in cacumen extendũt. Fortioribus ramis arborum plures materiæ, debilioribus imponendæ sunt pauciores. Putandi autem ratio talis est, ut & uetera sarmenta, quibus primi anni fructus pepẽdit, omnia recidantur, & noua circa cisis capreolis, & ramulis inutilibus dimittantur. sed prouidẽdũ est, omnibus annis uitẽ resolui, ac religari, quia refrigeratur. Ita formã di sunt rami arborum uitiferaũ, ne alter sub alterius linea dirigatur: sed loco pingui ulmus à terra octo pedibus,

59 gracili uerò septem sine ramo relinquenda est. In solo ro-
sido, & nebuloso rami arboris uitiferae in orientem, &
occidentem putatione dirigantur, ut latera uacua solis me-
bra totius uitis ostendant. Agendū est autem, ut uitis spis-
sa non sit in arbore, & deficientibus primis arboribus
substituendae sunt aliae. In loco cliuoso humiliter rami ar-
borum seruandi sunt: in plano & uliginoso, altius. Palmi-
tes ad arborē non duro uimine ligentur, ne eos uinculum
recidat, aut atterat. Hoc autem noueris, quia palmes, quod
extra ligaturam pendens habuerit, fructum induet: quod
infra ligaturam, materiae sequentis annis deputabit.

De prouincialibus uineis putandis.

TIT. XIII.

Vites, quas prouinciali more uelut arbusculas stare
dixi, si instituere uelis, ramos à quatuor partibus his re-
linques, & in eis brachij sarmenta pro uitis possibilitate
seruabis. Vites autem, quae cannis in orbem cinguntur, sic
putentur, quemadmodum eae, quae nituntur ridicis, aut pa-
lis. Illae uerò quae sine adminiculis iacēt, quod pro sola in-
digentia faciendum est, uel necessitate prouinciae, primo
anno duas gemmas, deinde plures habebunt. Sed huius ge-
neris uinea strictius est putanda.

De nouellae uitis putatione.

TIT. XV.

Nouellam uitem Columella dicit à primo anno ad
unam materiam esse formandam, nec recidendam totam,
sicut Italiae consuetudo est. Anno secundo expleto, quia uel
intereant uites in totum recisae, uel infœcunda sarmenta
producant, quae amputato capite uelut pampinaria de du-
ro coguntur exire, quare iuxta ipsam commissuram uete-
ris sarmenti, unam, uel duas gemmas censemus relinquen-
das: quod est meritò in uiticula fortiore seruandū, & sa-

nè excipiendā calamis nouellā, uel exiguis palis, ut tertio anno robustiores possit accipere. Nam quadrima nouella, ubi lætum solum est, tres materias merito nutrire cogetur. Statim post putationem sarmenta decisa à uineis, & rubi, & impedimentum fossoris omne tollatur.

De propaginibus.

TIT. XVI.

Hoc etiam mense propagandæ sunt uites: sed uetus, et exesa uinea, cuius duramenta longe processerunt, ut Columella dicit, mergis melius reparabitur, quàm si infossione totius corporis obruatur, quod agricolis certum est displicere. Mergum dicimus, quoties uelut arcus supra terram relinquitur, alia parte uitis infossa. Nā (ut ait Columella) cum totæ stratæ sunt, plurimis radicibus totius corporis fatigantur. Mergi uerò post bienniū reciduntur in ea parte, quæ supra est, & in loco iustas uites relinquunt. Sed (ut agricolæ asserunt) post biennium si recidas, plerūque infirmas habent radices, & repente simul pereunt.

De insitionibus.

TIT. XVII.

Hoc mense calidis, & apricis locis optimè celebratur insitio, quæ fit tribus generibus. Sed ex his duo nunc fieri possunt, tertium reseruatur æstati. Sunt autem genera inserendi hæc, aut sub cortice, aut in trunco, aut emplastro. Inseremus ergo sic: Arborem uel ramum, in loco qui nitidus est, & sine cicatrice, serra recidemus non læso cortice. Post serraturam, plagam ferramentis acutis incidamus. Inde quasi cuneum tenuem ferreum, uel osseum, maxime leoninum, inter corticem, & lignum tribus propè digitis consideranter deponimus, ne corticis fascia dissipetur, & in eum modum subducto cuneo, statim surculum mergimus una parte decisū salua medulla, & cortice partis alterius, qui supra arbore sex, uel octo digitis emineat.

61

Duos, uel tres, uel plures surculos pro trunci qualitate cōstituimus: quaternis digitis, uel amplius inter eos spatium relinquimus: tūc iunco, aut ulmo, aut uimine stringimus, et supra lutum musco tectum ponemus, ac ligabimus, ut quatuor digitis supra lutum possit surculus eminere. Plerosque delectat strictum primo sectæ arboris truncum uinculis arctioribus in medio findere, et ibi surculos ex utraque parte rasos in modū cunei, ut integra sit medulla, demergere, præmissis ante cuneolo, quo subducto, depositus surculus redeunte in plagam materia, possit astringi. Sed hoc utrunque genus uernum est, et fit crescente luna ubi incipit gemma arborum turgescere. Surculi autem, qui inserendi sunt, sint nouelli, fertiles, nodosi, de nouo nati, ab Orientali arboris parte decisi, crassitudine digiti minoris, bifurci, uel trifurci, gemmis pluribus uberati. Si arborem minorem desiderabis inserere, in qua sine dubio meliora incrementa proueniunt, circa terram secato: et quod melius est, surculos inter lignū, corticēmq; depone, tunc stringe. Quidam rasum ex utraque parte surculum conuenientē soliditati arboris inserendæ sic in medio deponunt, ut cortex surculi undique cortici arboris reddatur æqualis. Sed in nouella arbore terra mota usque ad ipsum insitum colligatur, quæ res eam à uento, et calore defendet. Mihi asseruit diligens agricola, omne insitum sine dubio comprehendere, si depositis surculis uiscum non temperatum in ipsa plaga pariter mergamus, quasi glutino quodam succos materiæ utriusque misturum. De emplastratione suo mense dicemus. Quartum genus Columella sic retulit. Gallica terebra usque ad medullam arborem perforandam, plaga interius leuiter inclinata. ibi educto omni scobe, uitem, uel ramum ad modum fra-

minis impressi delibratum, succidum tamen, & humentē
 strictē imprimi, una aut duabus gemmis foris relictis. tūc
 argilla, & musco locum diligenter operiri. ita & vites in
 ulmo inseri posse commissas. Hispanus quidam mihi hoc
 genus nouæ insitionis ostendit, quod ex persico se asse-
 bat expertum. Salicis ramū brachij crassitudine, solidum,
 lōgum, cubitis duobus, aut melius terebrari iussit in me-
 dio, & plantam persici in eodem loco in quo consistit, spo-
 liatam ramis omnibus, solo capite relicto per ipsum sali-
 gni manubrij foramen induci: tunc eundem salicis ramū
 terræ capite utroque demerso, in arcus similitudinem debe-
 re curuari, foramen luto, musco, uinculis stringi: anno de-
 inde exempto, ubi infra medullam salicis caput plātæ sic
 cohæserit, ut unitas sit ex duobus mista corporibus, plan-
 tam subter incidi, atque transferri, & aggerari terrā, quæ
 arcum salicis cum persici cacumine possit operire: hinc
 persici poma sine ossibus nasci: sed hoc locis humidis cōue-
 nire, uel riguis, & salices aquationibus adiuuandas, ut
 & natura ligni uigeat, quæ delectatur humore, & super-
 fluentem copiam succi germinibus ministret alienis.

De instituendis oliuetis. TIT. XVIII.

Hoc mense locis temperatis instituemus oliueta, quæ
 uel pastinis conserenda sunt, ut extremas circa decimanū
 tabulas cingant, uel suum locum tenebunt. Si ponuntur in
 pastino, radicatæ plātæ decisis capitibus, & brachijs, &
 in truncum redactæ usque ad mensurā cubiti unius, &
 palmi fermento terræ fossæ defigantur, locum palo an-
 tea deprimente ordeï grana subteriaciātur, & ampute-
 tur ijs quicquid putridi inuentum fuerit, aut arentis, &
 tunc amputata capita luto uelentur, & musco, ulmeis uin-
 culis, uel tenacibus, quibuscunque constricta. Sed maximū

beneficium est, ut proficiat incremento, si rubrica partes notentur, quibus obuersæ steterunt, & contra eas simili ratione ponantur. Sint à se discretæ pedibus quindecim, uel uiginti. Omnis subinde circa eas herba uellatur: & quoties imber se infuderit, breuissimis, ac frequentissimis fossionibus sollicitentur. & subinde ducta à trunco terra, atque permista in aliquanto altiores cumulos congeratur. Quod si oliuetum suo loco facere uolueris, hæc genera terrarum sequeris: Terram, cui mista sit glarea, aut cretam sabulonis coniunctione resolutam, aut pingue sabulonem, aut terram naturæ densioris, & humidæ. Creta figuli omnino repudianda est, & uliginosa, & in qua semper humor assistit, & sabulo macer, & nuda glarea: quanuis enim comprehendat, non conualescit. Potest seri & ubi arbutus, aut ilex steterat. nam cerrus, & æsculus excisa radices noxias relinquit, quarum uirus oleam necat. Locis æstuosis, Septentrionali colle: frigidis, Meridiano gaudet. Medijs cliuis delectatur. Neque inum locum, neque arduum patitur, magis modicos cliuos diligit, sicut est regio Sabina, uel Bætica. Baccarum genus numerosum est, & plurimum uocabulorum, sicut Pausia, Orchis, Radius, Sergia, Licinia, Cominia, & cæteræ, quas nominare non attinet. Pausia tamen oleum, quod reddit, dum uiride est, optimum est, sed cito uetustate corrumpitur. Optimum Licinia dat, plurimum Sergia. Sed de his hæc generaliter præcepisse sufficiet, maiores baccas cibo, minores oleo profuturas. Si frumentarius ager est, quæ conserimus oliueto, quadragenis inter se pedibus distent: si macer, uicenis quinque. Melius faciemus, si ordines in Fauonium dirigamus. Cum deponentur, in scrobes siccas constituentur quaternis pedibus fossas. Glarea etiam, ubi lapides defuerint,

miscetur, & stercus. Si clausus locus est, modice supra terram, quæ ponuntur, emineant. Si pecora formidantur, altiores trunci esse debebunt. In sicis uerò prouincijs cum pluuie desunt, rigare conueniet. Si prouincia indiget oliuetis, & non est unde planta sumatur, seminarium faciendum est, id est tabula effossa, sicut superius dixi, ut ibi (sicut Columella dicit) rami serra incisi in modum sesquipedalem deponantur. Inde post quinquennium poterit ualida planta transferri, & locis frigidis hoc mense plantari. Scio plerosque, quod facilius, atque utilius est, radices olearum, quæ in siluis plerunque sunt, aut in locis desertis, in cubitalem mensuram reasas, aut in seminario, si placuerit, aut in oliueto solere disponere, & admisti-
one stercoreis adiunare. Quare proueniet, ut ex unius arboris radicibus numerosa planta nascatur.

De pomiferis, & spatijs earum generale præceptum.

TIT. XIX.

Etiam pomiferas arbores possumus in partibus à septentrionali regione disponere, de quibus sigillatim dicemus, quæ specialiter sunt tenenda. Nam pomus eadem conuenit terra, quæ uitibus. Scrobes autem maiores facies, ut materiae proffit, & fructui. Si pomarium facies, inter ordines tricenos pedes relinques. Plantas statues radicatas, quod est melius: sed seruabis, ne cacumina, aut manu fracta, aut erosa non crescant. Vnquenque ordinem suo generi deputabis, ne infirmæ à ualentioribus opprimantur. Plantas similiter notabimus, ut ipsis, quibus steterant cardinibus opponamus. De cliuo sicco, & exili, in planum, pinguem, & humidum transferemus. Si truncos ponere uolueris, supra terram propè tribus pedibus erigantur. Vbi duas in una scrobe plantas deponis, cauendum est, ne se

Ee.i.

contingant. nam uermibus interibunt. Sed (ut Columella dicit) feraciores sunt, quæ seminibus, hoc est nucibus suis, quàm quæ plantis ponuntur, aut ramis. Vbi regio siccior est, aquationibus adiuentur.

65

De fodiendis, palandis, & ligandis uitis,
uel lætandis arboribus, & plantis
circumfodiendis. TIT. XX.

Nunc locis maritimis, & calidis fodiendæ sunt uites: uel (si hæc provincie consuetudo est) exarandæ, & in eis dem locis palandæ, aut ligandæ sunt uineæ prius quàm gemma proædat, cuius concussione, uel attritu incurritur grande dispendium. Nunc oleæ, cæteræque arbores lætamen accipiunt decrescente luna. Sufficiet autem maiori arbori uehes una, minori media, ita ut subducta à radicibus terra, & fimo permista, reuocetur. Tempore hoc si quæ sunt in seminarijs plantæ, circumfodiendæ sunt, & amputandi eis rami superflui, uel radiculæ, quas circa in superiore parte miserunt.

De rosis, lilijs, croco, uiolis conserendis.

TIT. XXI.

Hoc mense rosaria conseremus, quæ sulco breuissimo, aut scrobibus ponenda sunt, uel uirgultis, uel etiam semine. Semina autem rosarum non putemus medios flosculos esse aurei coloris, quos rosæ ferunt, sed baccas nutriunt, quas in breuissimi pyri similitudinem plenas seminibus post uindemiã reddunt maturas, quarum tamen maturitas ex colore fusco & mollicie poterit æstimari. Siqua etiam sunt antiqua rosaria, hoc tempore circumfodiuntur sarculis, uel dolabris, & ariditas uniuersa reciditur. Nunc et quæ rara sunt possunt ducta uirgarum propagine reparari. Si rosam temperius habere uolueris, duobus palmis

ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die. Nunc & liliorum bulbos ponemus, uel lilia ante habita sarriemus summa diligentia, ne oculos circa radicem nascentes, & minores bulbulos sauciemus, qui à matre subtrahiti, atque in alios digesti ordines noua lilieta formabunt. Item uiolarum plantæ, & croci bulbi serendi sunt, uel subtiliter (si fuerant antè) fodiendi.

De lini semine serendo.

TIT. XXII.

Hoc mense aliqui lini semen læto solo in iugerum X modios spargunt, & lina consequuntur exilia.

De cannetis, & asparagis, & plantis salicum, & genestæ, & seminarijs myrti, & lauri.

TIT. XXIII.

Tempore hoc cannetæ ponenda sunt factis breuissimis scrobibus, & oculis cannarum per singulas scrobes obrutis, qui semipedis spatium inter se distare debebunt. Si calidæ, & sicæ prouinciæ studemus, ualles humidæ, uel irriguas opus est deputare cannetis. Si frigida regio est, locis medijs instituantur, sed succo uillarum subditis. Inter hæc asparagorum etiam semina spargere possumus, ut mista nascantur, quia & asparagi coluntur, & incenduntur eo more, quo cannæ. Sed si sunt antiqua cannetæ, hoc tempore sarrientur, recisis, quæ in radice purganda sunt, id est putribus male porrectis, & si qua gignendi oculos non habebunt. Nunc salicis plantas, & omnium generum, quæ arbusto applicandæ sunt, uel genestas (ubi deerunt) obruemus. Ex baccis etiam myrti, & lauri seminaria faciemus, uel si fuerant, excolemus.

De hortis.

TIT. XXIII.

Circa Idus Februarias sepes hortorum ex congesto in funibus spinarum semine faciendæ sunt, sicut dictum

Ee.ij.

est, cum de munimine loqueremur hortorum. Item Græci dicunt de crassa rubi uirga fieri debere particulas, & palmaribus scrobibus obrui, & quotidie, donec frondeant, fossione, & rigatione nutriri. Hoc mense lactuca seritur, ut possit Aprili mense transferri. Item carduus seritur: & nasturcium, & coriandrum, & papauer, sicut mense Nouembri, & allium, & ulpicum. Nunc satureia seritur pingui agro, non stercoato, sed aprico, uel melius mari proximo, & cum cepullis mista seminatur. Hoc etiam mense cepullas seris, sed constat & uere & autumno esse seminandas. Si semen eius seueris, in caput crescit, & minus reddit in semine. Si capitulum ponas, ipsum macescit, & multum semen educit. Terram cepæ desiderant pinguem, uehementer subactam, irriguam, stercoatam. Ibi areas faciemus omnibus herbis, & radice purgatas. Seremus placido, & sereno die, maximè Austro, uel Euro flantibus. Si minuente luna serantur, tenues, & acriores proueniunt: si crescente, robustæ, & saporis humecti. Rarius sunt ponendæ, runcandæ, ac sarculandæ sunt sæpius. Si capita uoluerimus his esse maiora, folia omnia debemus auferre, & sic succus ad inferiora cogetur. De quibus uerò semina colligenda sunt iuentur amminiculis, ubi caulem cœperint excitare. Cum niger color seminis fuerit, præferunt maturitatis indicia. Vellendi sunt thalli adhuc semisicati cum semine, & sic in sole siccandi. Hoc mense anetum seres locis frigidis. Omnem cæli statum patitur, sed tepidiorè lætatur. Righetur, si se imber abstineat: seratur rarius. Aliqui semen eius non obruunt, opinantes quòd à nulla aue tangatur. Nunc & sinapi serere possumus. Hoc etiam mense caules seremus, qui & toto anno seri possunt. solum pingue, & satis subactum diligunt:

argillam & glaream timent: sabulone, & arenis non delectantur, nisi perennis unda succurrat. Omnem cæli statum caulis patitur, frigidum magis. Cōtra austrum positi citius ferunt, contra septentrionem serius. Sed hic caulis & sapore, & robore vincit. Cliuis delectatur, & ideo ponendæ sunt plantæ per pulvinos arearum. Gaudet stercore, & sarculatione. Rarius positus conualescit. Celerius coquitur virore seruato, si dum est trium, uel quatuor foliorum, nitrum tritum cribello desuper spargas, ut speciẽ pruinae candentis imitetur. Columella dicit plantarum radices alga marina inuoluendas seruandæ viriditatis causa, fimo simul adhærẽte. Ponendæ sunt plantæ maioris incrementi, quia licet serius comprehendant, fortiores fient. Si hiems est, tepido iam die, si æstas, cum sol in uesperam declinatur, planta pangenda est. Vastior fiet, si terra operiatur assiduè. Semen brassicæ uetustum mutatur in rapa. Hoc mense post Idus spongas asparagorum uel nouas formare incipiemus ex semine, uel antiquas ponemus. Mihi etiam illud utile uidetur, ac diligens, ut asparagi agrestis radices plurimas in unum locum congeramus cultum, uel certe saxosum, quæ statim fructum dent ex loco, qui aliud nil alebat, & has annis omnibus incendamus in scopis, ut fructus frequentior surgat, & fortior. Hoc autẽ genus est sapore iucundius. Nunc etiam malua seri potest. Mentam quoque sere plãtis, uel radicibus loco humido, uel circa aquas. Apricum solum, nec pingue, nec stercoreatum desiderat. Hoc mense fœniculum seres loco aprico, & modice saxoso: seritur primo uere. Pastinaca & semine ponetur, & plantis loco pingui, soluto altius pastinato, raram statues, ut robur accipiat. Cunela etiã nunc seritur, & colitur eo more, quo allium, uel cepulla. Nunc cærefolium lo-

Ee. iij.

69 *cis frigidis post Idus seratur: desiderat agrum lætum, humidum, stercoreatum. Hoc mense betam seremus, quãvis possit & tota æstate seminari. Amat agrum putrem, humidum, lætum. Transferenda est quatuor, aut quinque foliorum radicibus fimo recenti oblitis. Amat frequenter efodi, & multo stercore saturari. Hoc mense porrus serendus: quem si sectilem uelis, post duos menses, quã satus est, poteris desecare manentem in arcis suis: quanuis asserat Columella etiam sectiuum diutius duraturum, melioremque, si transferatur, & quoties secabitur, aqua iuuetur, & stercore. Si capitatum facere uelis, quod uere seueris, Octobri mense transserre debebis. Serendus est loco læto, & maxime campestri, area plana, pastinata altè, & diu subacta, & stercoreata. Si sectiuum uelis, spissius: si capitatum, rarius seres. Sarculo frequentandus est, & herbis liberandus. Cum digiti crassitudinem habuerit, à media parte præcisus folijs, & truncatis radicibus transferatur, oblitus fimo liquido, quaternis, uel quinis digitis separetur. Cum radices ager, modicè comprehendendus, & allenandus est sarculo, ut suspensus à terra quod spatij uacuum subter inuenerit, capitis uastitate cogatur implere. Item plura semina in unum ligata si deposueris, grandis porrus nascetur ex omnibus. Item si capitati eius rapæ semen immittas sine ferro, & pangas, multum fertur increfcere, melius si frequenter hoc facias. Hoc mense inula seritur, quo canneta ponuntur. Seritur oculis sicut calami, quos abscindere, & terra leuiter debemus obruere, terra fossa, & subacta, excitatis ad lineam puluinis, quibus eius oculos oportet infodere, trium pedum inter se spatio separantur: Hoc mense colocasie bulbos ponemus. Amant humidum locum, pinguem, maxime ir-*

riguum. Circa fontes lætantur, & riuos, nec de soli qualitate curant, si perpetuo foueantur humore. Frondere propè semper possunt, si tanquam citreæ tegumentis defendantur à frigore. Hoc mense cinnum, & anisum seritur loco bene subactò, & cui lætamen admisceas. Quod satum est, herbis purgetur assidue.

De pomis, & primo de pyris. TIT. XXV.

Plantas pyrorum mense Februario locis frigidis ponemus, calidis uerò Nouembri: sed mense Nouembri pyra locis tepidis conserenda sunt, ut solo iuuentur irriguo: ita & florem plurimum proferent, & magnitudinem pomi turgentis acquirant. Nasci tamen tali solo maxime diligunt, quale uinetis diximus conuenire: sed læto solo & ualidas arbores, & fructus plurimos consequemur. Lapidosi generis pyra iustum mutare creduntur, si terris mollibus conserantur. Sed pyrum plantis serere propè tardus euentus est: tamen quibus hoc placuit, ut semina generosa nihil sibi de agresti asperitate permisceant, plantas bimas, aut trimas eo more, quo oleæ ponuntur, radicatas, magnis scrobibus ponat, supra terram tribus altis, uel quatuor pedibus, quarum decisa cacumina argilla mista mæscus debet operire. Nam si quis pyrorum semen aspergat, nasci quidem necesse est, originem suam resouente natura, cuius æternitati nulla tarditas potest afferre fastidium: sed homini hoc expectare longinquum est, cum & sero ueniât, & de generis nobilitate decedant. Melius ergo hoc mense Nouembri fiet, ut pyrorum plantas radicatas seramus agrestium, subactis bene scrobibus, ut cum prehæderint, inserantur. Hoc autem interest, quòd quæ platis suis seruntur, dulcedinem, ac teneritatem seruat, diu tamen seruata non durât: insita uerò, moram temporis sustinebunt. Spatia inter pyros triginta

Ee. iij.

ta pedum mensura discernat. Genus hoc arboris, ut proficiat, frequenti humore, et assiduis fossionibus est colendum, usque adeo, ut tempore, quo florere consuevit, nihil perditura credatur de flore prolato, si eam tunc fossor adiuerit. Multum proficis, si interiecto anno quale libet lætamen adiungas: sed bubulum spissa, et graua poma generare fertur. Aliqui cinerem mÿcent, credentes hinc contrahi pomus argutos saporis. Generum uarietates exequi superuacuum puto, cum in ponendis, uel excolendis nulla sit distantia. Si lauida arbor est pyri, uel ablaqueatae radicem terebras, et ibi ligncum palum de primis, uel in trunco similiter terebrato ex teda cuneum figis, uel, si hoc desit, ex quercu. Vermes eius arboris et nati necantur, et nasci prohibentur, radicibus felle taurino frequenter infusis. Item faeces uini ueteris recentes, si radicibus affundantur per triduum, diutius arbores in floribus laborare non faciunt. Si lapidosa pyrus est, ab extremis radicibus terram priorem leuabis, et secernes omnes lapillos, quibus diligenter remotis, alteram terram cribro cretam in loco eius infundes. sed hoc proderit, si rigare non cessas. Mese Februario, et Martio prius inseritur, more, quo dictum est, cum de insitione loqueremur, sub cortice, et in trunco. Inseritur autem pyro agresti, malo, ut nonnulli amygdalo, et spino, ut Virgilius, orno, et fraxino, cydomio, ut aliqui, et punico, sed fisso ligno. Surculus pyri, qui inseritur ante solstitium, anniculus esse debet, et prius quam figatur, folijs, et omni tenera parte priuari: post solstitium uero eum figis, qui summum germen inclusit. Pyrus omni genere inseritur. Codienda sunt pyra ita, die placido decrescente luna à uigesima secunda usque in octauam. Eadem poma siat, et manu lecta ab hora secunda in quintam, uel à septima in decimam, à ca-

ducis diligenter electa integra, & propè dura, & aliquanto viridia in picato vase clauduntur, quod operculo tegitur, & deorsum os eius inclinatur, atque brevis scrobe obruitur in eo loco, circa quem perennis aqua decurrit. Item quæ dura sunt, in carne, & cute, prius in acervo posita, ubi se mollire cœperint, in vas fictile bene cœctum, picatumque ponuntur, & operculo superueniente gypsantur. Vas brevis scrobe demergitur in eo loco, qui quotidie sole tangatur. Plurimi pyra obruta inter paleas, aut frumenta seruantur. Alij statim lecta cum tenacibus suis picatis urceis condiderunt, & oribus vasculorum gypso, uel pice clausis ipsa sub diuo obruta sabulone texerunt. Alij pyra, quæ se non contingerent, in melle seruantur. Item pyra diuisa, & purgata granis in sole siccantur. Aliqui aquam salsam cum cœperit undare calefacta, dispumant, & ei post iam frigida pyra seruanda demergunt. Tunc exempta post tempus exiguum condunt urceo, & eius lito ore conseruāt: uel nocte, & die in frigida salsa manere patiuntur: post in aqua pura biduo macerant, deinde in sapa, uel passo, uel dulci uino mersa custodiunt.

Vinum pyri, & acetum.

Vinum de pyris fit, si contusa, & sacco rarissimo condita ponderibus comprimantur, aut prælo. Hieme durat, sed prima accescit æstate. Acetum sic fit de pyris: Pyra siluestria, uel asperi generis matura in cumulo reseruantur per triduum. Deinde mittuntur in uasculo, cui fontana, aut pluuialis aqua miscetur, & opertum uas per triginta dies relinquitur, ac subinde quantum sublatum fuerit aceti ad usum, tantum redditur aquæ ad reparationem.

Liquamen ex pyris.

Liquamen de pyris castimoniale sic fiet: Pyra maturissima cum sale calcantur integra. Vbi carnes eorum fuerint resolutæ, uel in cupellis, uel in uasculis fictilibus picatis condiuntur. Post mensem tertium, suspensæ eæ carnes liquorem dimittunt saporis iucundi, sed coloris albiduli. Circa hoc illud proderit, ut tempore, quo saliantur, pro aliqua parte uina nigella permisceas.

De malis.

73 Mense Februario, & Martio mala seramus, si calida, & siccata regio est, Octobri, & Nouembri. Eorum plura sunt genera, quæ numerare superfluum est. Amant pingue ac lætum solum, & cui humorem non tam rigatio, quam natura suppeditet. Et si in arena, uel argilla sit, rigationibus adiuetur. Montanis locis debent ad Meridiem uersa constitui. Et frigido solo proueniunt, si cæli tepor adiuerit: nec in asperis, & humectis sedem recusant. Macrum, & aridum solum poma uermiculosa efficit, & caduca. Seruntur omni genere, sicut pyri: neque exarari, neque effodi desiderant. Idcirco eis magis prata conueniunt. Stercus ouillum tantum non exigunt quidem, sed libenter assument, uel si cineris pulueres misceantur. Amant modestas rigationes. Putatio illis apta est, sed maxime ut arida, & male nata tollantur. Citius senescit hæc arbor, & in senectute degenerat. Si caduca sunt poma, fissæ radici lapis iniectus poma retinebit: lacertæ uiridis felle si tangantur cacumina, non putrescit. Vermes eius suillo stercore misto humanæ urinae, aut felle bubulo extinguuntur: qui si plures circa arborem sunt, æreo scalpro semel rasi non ultra nascentur, si ea loca, unde rasi sunt, bubulum stercus obducatur. Si spissa poma ramos onerabunt,

interlegenda sunt quæque vitiosa, ut alimentum cæteris succus æquiparet, & generosis abundantiam ministret, quam numerosa utilitate perdebat. Malus omni generi inseri potest, quo pyrus. Mense Februario, Martio, & alijs, quibus pyrus inseritur in malo, in pyro, in spino, pruno, sorbo, persico, platano, populo, salice. Diligenter legenda sunt mala, quæ volumus custodire. ea in locis obscuris, ubi uentus non sit, stramentis prius in crate subiectis, in cumulos secreta disponimus: qui cumuli frequenti diuisione separentur. Aliqui diuersa dixerunt, uel singula in uasculis fictilibus picatis atque oblitis claudi, uel argilla inuolui, uel solos pediculos creta adlini, uel in tabulis substrata palea disponi, & stramentis de superiore parte cooperiri. Mala rotunda, quæ orbiculata dicuntur, sine cura toto anno seruari possunt. Alij in puteo, uel in cisterna mergunt uasa fictilia, quibus diligenter picatis, & clausis mala committuntur. Alij ex arbore mala illæsa sumpserunt, & pediculis eorū pice feruenti mersis, supra tabulatū per ordinem disponunt, nucum folijs subter expositis. Plerique scrobē populi, uel abietis inter mala diffundunt. Cōstat mala sic ponenda, ut pediculorum partes deorsum facias, neque ante, quàm usus necessaria uideatur esse, contingas. Vinum, & acetum fit ex malis, sicut ex pyris antè præcepi. Cydonijs serendis plerique tempora diuersa dixerūt: tamen mihi usu compertū est in Italia circa Urbē, mense Februario, uel inchoante Martio plantas cydoniorum radicata in pastinato solo tenuisse adeò feliciter, ut sæpe sequentis anni fruge gauderent, si posita maioris status fuissent. Locis siccis, & calidis, extremo Octobri, uel Nouembri inchoante ponantur. Amant cydonij locum frigidum, humectum. Si in tepido statuuntur, opus est

illis rigatione succurri. Ferunt tamen statum mediocris situs, inter naturam frigoris, & caloris, & in planis, & in decliuis proueniunt, tamen magis inclinata, & deuexa desiderant. Serunt aliqui cacuminibus, & talea, sed tardus est in utroque prouentus. Ita ponendæ sunt largæ arbores cydonij, ne alteram quatiente uento stillicidium tangat alterius. Dum minor est, uel quando ponitur, iuuetur stercore, maior uerò cinere, uel cretæ puluere semel toto anno radicibus misso. Poma in his & cito matura, & maioris incrementi assiduus humor efficiet. Rigandæ sunt, quoties cælestis negatur infusio, & circumfodiendæ locis calidis, Octobri mense, & Nouembri: frigidis uerò, Februario, uel Martio. Nisi enim circumfodiantur assiduè, aut steriles efficiuntur, aut earum poma degenerant. Putandæ sunt, sicut probaui, & à uitiosis omnibus liberandæ. Si arbor ægra est, amurca aquæ æqualiter mista radicibus debet affundi, aut calx uisua temperata cum creta, uel resina locularis picis liquidæ mista trunco arboris adlini, uel ablaqueatæ arbori circa radices imparis numeri poma cydonia pro magnitudine eius ponenda, & obruenda firman- tur: quod annis singulis factum, custodiet à uitijs, sed arboris longè derogabit ætati. Mense Februario cydonia inseruntur, melius in trunco, quàm in cortice. Recipiunt in se surculos propè omnis generis punici, sorbi, omnium malorum, quæ meliora producant. Inseruntur autem nouellæ arbores, quibus succus est in cortice: si maior est, circa radicem melius inseretur, ubi cortex, & lignum beneficio soli adherentis humescat. Legendæ sunt matura cydonia, quæ hoc more seruantur, uel inter binas tegulas posita, si luto ex omni parte claudantur, uel si defruto incoquantur, aut passo. Alij quæ maiora sunt fici folijs inuoluta custodiunt.

Alij tantum locis siccis reponunt, à quibus uentus excluditur. Alij cāna, uel ebore in quatuor partes diuisa, sublatis omnibus quæ in medio sunt, in uasē fictili melle obruunt. Alij in melle sic integra dimittunt. in quo genere condien di satis matura deliguntur. Alij mulio obruunt, uel paleis separata demergunt. Alij plenis uino optimo uasculis mittunt: uel uini, & defruti ad seruanda cydonia, æquum corpus efficiunt. Alij dolijs musti mergunt, atque ita claudunt, quod odoratum reddit & uinum. Alij in patina noua siccō gypso obruunt separata cydonia.

Siliqua.

Siliqua Februario mense seritur, & Nouembri & semine, & plantis: amat loca maritima, calida, sicca, campestris: tamen (ut ego expertus sum) in locis calidis fecundior fiet, si adiuetur humore: potest & taleis poni. Scrobem desiderat largiorem. Inseri etiā posse mense Februario credunt aliqui, in pruno, uel amygdalo. Siliquæ seruantur diutissime, si expendantur in cratibus.

76

Morus.

Amica est morus, & uitis. Mori nascuntur ex semine, sed & poma, & uirgulta degenerant. Serenda est taleis, uel cacuminibus, melius autem taleis sesquipedalibus, ex utraque parte leuigatis, ac fimo oblitis. Cum locum palo ante fecerimus, immergimus, ac tegimus cinere terris admisto. non amplius quam quatuor digitis operimus. Sereamus à medio Februario, & toto Martio: locis uerò calidioribus, Octobri postremo, uel Nouembris initio, sed uerno maxime, die nono Calendarum Aprilium. Amant loca calida, sabulosa, & plerunque maritima. In tofo, uel argilla uix cōprehēdūt. Humor assiduus moris prodesse nō creditur: fossionibus lætatur, & stercore. Putria in his & arida.

post triennium sunt putanda. Plantam, si robusta est, trāsferes mense Octobri, uel Nouembri: si tenera, Februario, & Martio. Scrobes desiderant altiores, interualla maiora, ne altera umbris prematur alterius. Feracē, altiorēque arborem mori fieri aliqui tradiderunt, si perforato hinc inde trunco singulos cuneos inseramus, terebinthi hinc, inde lentisci. Circa Octobris Calendas morus ablaqueanda est, & radicibus eius uini ueteris recentissimæ feces infundendæ. Inseritur autem in fico, & in se tantum sub cortice. Ulmo insita comprehendit: sed parturit magnæ infelicitatis augmenta.

Auellana.

77 Auellanæ ponendæ sunt nucibus suis. non amplius supra terra ducenda est, quàm crassitudine digitorū duorum. Plātis tamen, & sobole, expertus sum melius prouenire. Mense Februario, seu plāta, seu semen exponitur. gaudent loco macro, humido, frigido, & sabuloso. Mense Iulio circa Nonas auellana matura est: locis tamen calidis.

Mixa.

Nunc seruntur mixta ex nucleis in aliquo uase positis, donec plātæ induant firmitatē, cælo tepido, terra soluta, humore moderato. Inseruntur mense Martio sorbis, uel spinis.

De pomis aliorum mensium.

Etiam nunc tuberes seruntur, & inseruntur, & ossa duracinorum, uel plantæ eiusdem generis ponuntur, & transferuntur, & inseri possunt: & mespilus inseretur, & ossa ponentur prunorum. Ficus etiam locis temperatis nunc poni potest, & sorbus hoc etiam mense seri, & amygdali semina in areis obrui, & locis temperatis nunc inseri mense inchoante, frigidis uero exeunte, conditis tamen surculis ante quàm germinent. Et pistaciæ planta uel nunc

statui, aut inseri potest, & castanearum semina spargi. Noces quoque iuglandes etiam nunc seminarijs recondi, & ipsum genus inseri, & frigidis, & humectis locis nunc poterunt pineta seminari.

De educatione porcorum. TIT. XXVI.

Nunc uerres maxime fœminas inire debebunt. Legendi sunt uasti, & ampli corporis, sed rotundi potius, quàm longi, uentre & clunibus magnis, rostro breui, ceruicæ glandulis spissa, libidinosi, anniculi, qui usque ad quadrimos inire fœminas possunt. Scrofas uerò longi lateris debemus eligere, & quibus ad sustinendum fœturæ onus magnus se uenter effundat, cætera uerribus similes. Sed in regionibus frigidis densi, & nigri pili, in tepidis qualescunque prouenerint. Fœmina ad creandum, usque in annos septem partus onera gestare sufficiet: ad concipiendum, annicula debet incipere. Quarto exempto mense pariunt, ubi quintus incipiet. Incipiunt autem (sicut dixi) mense Februario, ut solidioribus herbis nati, & stipula succedente pascantur. Vbi facultas est transigendi, uenditis qui subinde nati sunt, celerior matribus fœtura reparatur. Genus hoc omnibus locis haberi potest, melius tamen agris palustribus, quàm siccis, præcipue ubi arborum fructuosarum silua suppetit, quæ subinde maturis fructibus alterna per annum mutatione succurrat. Maxime locis graminosis, & cannarum, uel iunci radice nutriuntur. Sed deficientibus alimentis per hiemem, nonnunquam præbenda sunt pabula glandis castaneæ, uel frugum uilia excrementa cæterarum, uerno magis cum lactent nouella uirentia, quæ porcis solent nocere. Neque gregatim claudendæ sunt porcæ more aliarum pecudum, sed haras sub porticibus faciemus, quibus mater unaquæq; clauda-

tur, & alumnium gregem tutior ipsa defendat à frigore. Quæ hæc à superiori parte detectæ sint, ut liberè numerum pastor exploret, & oppressis à matre foetibus sæpe subueniat subtrahendo. Curabit autem ut foetus proprios cum unaquaque procludat. Plus uerò quàm octo (sicut Columella dicit) nutrire non debet. Mihi uerò utilius probatur experto, porcæ, cui pabula suppetunt, ut plurimum sex nutrire debere, quia licet plures possit educare, tamen frequentiore numero lacta deficiet. In porcis etiam illud est commodum, quòd immissi uineis necdum turgentibus, uel exacta uindemia gramine persecuto diligentiam fossoris imitatur.

De uino myrtite aliter. TIT. XXVII.

79

In huius mensis initio aliter myrtite sic facies. Mittes uini ueteris decem sextarios in lagæna, & baccarum myrti libras V miscebis. Cum XX & duorum dierum spatium confusa transegerint, per quos uas quotidie conuenit agitari, tunc palmea sporta colabis, & prædictis decem sextarijs mellis optimi fortiter triti pondo V miscebis.

De uite thyriaca TIT. XXVIII.

Thyriacam uitam sic facies, cuius iste profectus est, ut uinum eius, uel acetum, uel uua, uel sarmentorum cinis proficiat contra morsus omnium bestiarum. Fit autem sic: Sarmentum, quod pangendum est, trium digitorum spatium in ima parte findatur, & sublata medulla ad eius uitam thyriacæ medicamen addatur. Tunc terræ mandetur uinculo diligenter astrictum. Aliqui eadem sarmenta iam medicamine satiata, intra squillæ bulbum recondunt, & terris prædicta ratione committunt. Aliqui antidoti eius affusione radices uitis infundunt. Sanè sarmentum, si de hac uite sumatur ad transferendum, potentiam materni

materni medicaminis non tenebit. Oportebit autem thyracæ infusione assidua, uim succi senescentis iterare.

De uua sine granis.

TIT. XXIX.

Est pulchra species uuæ, quæ granis interioribus caret. Hinc efficitur, ut summa iucunditate sine impedimento sorberi possit, uelut unum omnium corpus uuarum. Fit autem Græcis auctoribus hac ratione per artem succedente natura: Sarmentum, quod obruendum est, quantum latebit in terra, tantum findere debebimus, & medulla omni sublata, ac diligenter excalpta, membra iterum diuisæ partis adunare, & uinculo constricta deponere. Vinculum tamen papyro asserunt esse faciendum, & sic in humida terra esse ponendum. Diligentius quidam sarmentum reuinctum quatum excisum est, intra squillæ bulbū demergunt, cuius beneficio asserunt sata omnia comprehendere posse facilius. Alij tempore quo uites putant, sarmentum fructiferū putatæ uitis in ipsa uite, quam possint de alto sublata medulla excauant non diuisum, & calamo affixo alligant, ne possit inuerti. Tunc ὀπὸν uυρηναιὸν, quod Græci sic appellant, in excauata parte suffundunt, ex aqua prius ad sapæ pinguedinem resolutum, & hoc transactis octonis diebus, semper renouant, donec uitis germina nouella procedant. Et in granatis malis fieri hoc posse firmatur à Græcis, & in cerasis opus est experiri.

De uite nimis lacrymosa.

TIT. XXX.

Vites quæ lacrymarum nimietate tabescunt, & deplorando uim roboris sui auertunt à fructu, trūco earum lacerato Græci sinum fieri iubent. si hoc minus proderit, radicum robur pingue rescindi, ut afferat medicinam uulnus impressum. tunc insulsa amurca ad medietatem decocta, & refrigerata plagæ excisio perlinetur, & sub hac

Ff.i.

acetum acre fundatur.

Myrtitis alia cōfectio apud Græcos. TIT. XXXI.

*Græci item myrtite sic præcipiunt temperari: Myrti bac-
cas maturas in umbra siccatas, et postea tusas uncias octo
mittis in linteo, et suspendis in uino, et uas cooperies, ac
linibis, et cum plurimis diebus sic fuerit, auferes et utê-
ris. Aliqui myrti baccas sine pluuia collectas maturas et
locis siccioribus calcant, uel exprimunt, et uino miscent
VIII cotularum mensuram per amphoram uini: quod
uinum medicinæ quoque proderit, ubi stipticis est uten-
dum, stomachum solidare titubantem solet, reiectiones san-
guinis inhibere, fluorem uêtris astringere, limum dysente-
ricæ passionis medicabiliter asperare.*

Vt propomata sponte nascantur. TIT. XXXII.

81

*Conditum uel absynthiatum, uel rosatum, uel viola-
tum proædere sponte fertur ex uitibus (ut natura suscipi-
at, quod procurare sœuit industria) si sarmenta in uas a-
liquod semiplenum supradictis potionibus mersa seruen-
tur, et uiuam terram simul resoluas ad lixiuij modum,
donec oculi sarmentorum nitantur exire: tunc eadem sar-
menta gemmantia in quo uolueris loco, uitiũ cæterarum
more deponas.*

Vt botryones uarij nascantur. TIT. XXXIII.

*Vt uitis botryones et albos afferre possit, et nigros,
Græci sic fieri debere iusserunt: Si uicinæ sunt uites ni-
gra et alba, cum putantur, sarmenta utriusque inter se
diuisa sic iunges, ut medios utriusq; generis oculos æquan-
do reddere possis unitati: tunc papyro ligabis stricto, et
molti, atque humida terra curabis adlinire, et interiectis
ternis diebus adaquare, donec germen nouæ frondis e-
rumpat. Hinc exempto tempore, si libuerit, genus efficies*

per plura sarmenta.

De horis.

TIT. XXXIII.

Hic mensis in horarum mensura cum Nouēbri mense concordat, quas hac numeratione colligimus.

Hora	I.	pedes	XXVII.
Hora	II.	pedes	XVII.
Hora	III.	pedes	XIII.
Hora	IIII.	pedes	X.
Hora	V.	pedes	VIII.
Hora	VI.	pedes	VII.
Hora	VII.	pedes	VIII.
Hora	VIII.	pedes	X.
Hora	IX.	pedes	XIII.
Hora	X.	pedes	XVII.
Hora	XI.	pedes	XXVII.

PALLADI DE RE RVSTI- 82

CALIBER QVARTVS.

*De putandis uineis, & inserendis, & pangedis
uitibus.*

TIT. I.

MARTIO mense locis frigidis putatio uinearum celebratur, de qua abūde Februario mense locuti sumus, usquequo incipit gemma esse suspecta. Nunc oportet uineas inserere, cum uites non aquato, sed spisso humore lacrymabunt. Seruabimus ergo: ut trūcus, qui inseritur, solidus sit, & alimento humoris exuberet, neque ulla uetustate, aut iniuria laceratus areseat. Tunc decise ui-

Ff. ij.

ti surculi, qui inserēdi sunt, sint solidi, rotundi, gemmis spissis, & pluribus oculati. Tres tamen oculi in insitione sufficient. Radendum est ergo sarmentum ad mensuram digitorum duorum, ut ab una parte sit cortex. Aliqui non patiuntur nudare medullam, sed leuiter radunt, ut incisura sensim possit in acumen exire, & ut corticata pars cortici nouæ matris aptetur. Infimus oculus ita infigendus est, ut trunco iunctus adhæreat, qui oculus exteriorē partem debet aspicere uinculo salicis infuso, & paleato luto desuper alligari: tegumento quoque aliquo à uentis & à sole defendi, ne hi quatiant, hic adurat. Vbi calor temporis cœperit, ligaturæ ipsi pinnicillo circa uesperam tenuis debet frequenter humor affundi, ut hoc alimento contra uim cæli torrentis animetur. Cum ergo germen ruperit, & aliquod cœperit incrementum, calami adiutorio debet annecti, ne motus aliquis fragilem procedentis sarmenti quasset ætatem. ubi solidius quantumcunque processerit, uincula oportet abscindi, ne adolescentia mollissimi germi nis nodo duræ constrictionis angatur. Aliqui infra terram semipedis spatio effossæ uiti surculos inserunt, & beneficio congestionis accumulanti, ut hoc quoq; nouis sarmentis præter nutritis alimenta subueniat. Nonnulli circa terras melius asserunt inserendum, quia in altiori difficilius comprehendunt. Usque ad Idus, uel æquinoctiū uites locis frigidis pangendæ sunt, seu pastinato, seu sulco, seu scrobibus more quo dictum est.

De pratis purgandis in locis frigidis, & profcindendis agris. TIT. II.

Nunc locis frigidis prata purganda, atque seruanda sunt. Locis gelidis colles pingues, & agros uliginosos profcindere, atque exarare conueniet. Vernacta etiam, quæ

Ianuario mense sunt facta, repetere.

De panico & milio serendo, cū ordine suo. TIT. III.

Calidis & siccis regionibus panicum seremus & milium. Leuem & solutam terram desiderant: nec in sabulone solū, sed in arena quoque proueniunt, dummodo cælo humido & solo serantur irriguo: quia siccum, & argillosum agrum reformidant. Herbis liberantur assidue: quinque sextarijs spatium iugeri complebitur.

De cicere serendo, cum ordine suo. TIT. IIII.

Nunc cicer utrunque serere debemus loco lætissimo, cælo humido. macerandum est pridie, ut possit citius nasci. Iugerum tribus modijs conseretur. Cicer grande nasci Græci dicunt, si infundatur aqua tepida pridie: amare etiam loca maritima, temperius prouenire, si seratur autumno.

De cannabo.

TIT. V.

*Hoc etiam mense cannabum serimus usque in æquino
Eliū uernum hac ratione, qua in Februario disputatum est.*

De cicera.

TIT. VI.

Nunc cicera seritur, quæ distat à cicercula solo colore, quo sordet, & nigrior est, primo sulco, uel secundo, solo læto. Iugerum quatuor, uel tribus, uel etiam duobus modijs implebimus.

84

De nouellis puluerandis, & fodiendis uitibus, palandis, ac ligandis, & ueteranis uineis restituendis.

TIT. VII.

Hoc mense nouella uinea incipit puluerari, quod nunc ac deinceps per omnes Calēdas, usque ad Octobres faciendum est, non solum propter herbas, sed ne tenera adhuc semina, solidata terra constringat. Graminum radices, quæ plurimum uitibus nocent, extirpandæ sunt. Nunc locis fri

Ff. ij.

gidis vinearum fossio celebranda est: & palāda, atque ligandæ sunt uites: sed nouellam mollibus uinculis alligemus, quia eam teneram uincula duriora præcidunt. Palus maioribus uitibus solidus, minoribus ponatur exilis. Propter umbræ molestiam statuatur ab Aquilone, & plaga frigida, spatio quatuor digitorum, uel semipedis remotus à uite, ut possit ex omni parte circumfodi.

Ut uetus uinea reparetur.

Vineas ueteres nunc aliqui à terra altius truncant, studentes reparationi, sed uitiosum est. nam plerunque uastior plaga sole putrescit & roribus: quare hoc genere reparetur: Prius ablaqueabitur altius, donec eius nodus appareat: deinde infra terram supra nodum recidatur, ut operta, de frigore, & sole nil timeat. Hoc faciendum, si optimi generis uitis sit, & alte posita, alioquin generosis melius erit inserenda sarmentis. Omnia supra dicta locis calidis primo mense, frigidis uerò, post Idus ipsius exequemur.

A Egras uites refouere.

85. A Egras uites, uel quibus fructus arescit circumfodies, & urinam ueterem suffundes. Item cinerem sarmenti, uel quercu aceto mixtum subijce, aut incisas circa terram lætamine refoueto, & quæ germinant: fortiora dimitte.

Læsas bidente curare.

Cum uitis bidente læditur, aut ferro, plagam, si terræ iuncta est, adline stercore ouillo uel caprino: tunc terra mista circumfossa ligare curato. Si in radice læsa est, operiens liquidum lætamen admisce.

De oleis amurca saginandis, & cætera earum cura.

TIT. VIII.

Nunc oleis laborantibus circum radices insulsa amur-

ca fundetur. Maximis arboribus (quod Columella dicit) sex congij, mediocribus quatuor, cæteris pro æstimatione sufficiunt. Alij paleas fabæ binos per maiorem arborem qualos. Alij ueteris urinae humanæ trunco, quantum satis uidetur, affundunt, & arbori mortarium statim faciunt, maxime locis siccis, trunco ante cooperto. Oleam sterilem terebra Gallica perforabis. Tunc duos frugiferae arboris ab Australi parte ramos eiusdem magnitudinis tollis, & stricte in foramen utrunque coniicies uel lapidem, uel pini, uel querci palos, & abscisso eo, quod superabit, luto paleato curabis oculere. Sed si sine fruge luxuriant, oleastri palum radicibus eius infige. Nunc etiam quibus moris est, frumenta iterum sarrire conueniet. Nunc locis frigidis seminaria, quæ Februario mense dicta sunt, bacarum, & seminum sunt, & rosaria in mensis initio percolantur.

De hortis.

TIT. IX.

Nunc horti optime sumunt cultionis initia. Mese Martio carduus seritur. Terram stercorata, & solutam diligit quamuis in pingui possit melius prouenire. Et hoc illi contra talpas prodest, si pangatur in solido, ne terra ab inimicis animalibus facilius perforetur. Serendi sunt cardui luna crescente, in area iam parata semina, spatio semipedis discreta. Cauendum est, ne semina inuersa ponantur, nam debiles, incuruos, & duros creabunt. Non alte imprimenda sunt, sed tribus digitis comprehensa mergantur, donec ad primos articulos terra perueniat. Tunc leuiter operiantur, & herbis liberentur assidue, donec plantaria solidentur & rigentur, si æstus interuenit. Si cacumina seminum confringas, spinis carebunt. Item si semina eorum madefeceris, per triduum laurino oleo, uel nardino,

Ff.iiij.

uel opobalsamo, uel succo rosæ, uel masticino, & postea
 siccata depresseris, eiusdem saporis orientur, cuius unguen-
 tum semina combiberunt. Singulis sanè annis à codice au-
 ferendæ sunt plantæ, ut nec matres fatigentur, & soboles
 per alia spatia digeratur: cum aliqua tamen radices par-
 te uellendæ sunt. Quos reseruabis ad semina colligenda
 liberatos omnibus pullis testa supertegere debebis, aut cor-
 tice: nam solent semina sole, uel imbribus interire. Con-
 tra talpas prodest catos frequenter habere in medijs car-
 duetis. Mustellas habent plerique mansuetas. Aliqui fora-
 mina earum rubrica, & succo agrestis cucumeris imple-
 uerunt. Nonnulli iuxta cubilia talparum plures cauernas
 aperiuunt, ut illæ territæ fugiant solis admissu. Plerique la-
 queos in aditu earum setis pendentibus ponunt. Hoc e-
 tiam mense ulpicum bene & allium seremus, & cepullas,
 & curilam locis frigidis, & anetum. Nunc & sinapis, &
 caules optime seruntur, uel plantantur: & malua seritur,
 & armoracæa, & origani plâta transfertur. Lactuca, &
 beta, & porrus, & capparîs seri possunt, & colocasia, &
 satureia, & nasturcium. Intyba etiam, & raphanos
 nunc aliqui serunt, quibus utantur æstate. Nunc melo-
 nes serēdi rarius. Distent inter se semina pedibus duobus,
 locis subactis, uel pastinatis, maxime arenis. Semina eius
 mulso, & lacte per triduum maceranda sunt, & tunc iam
 siccata ponenda: hinc suaves efficientur. Odorati autem
 fiunt, si eorum semina multis diebus inter rosæ folia sic-
 ca mergantur. Nunc & cucumeres seminantur, rare sul-
 cis factis, altitudine sesquipedali, latitudine pedum trium.
 Inter sulcos VIIII pedum spatium crudum relinquant,
 ubi possint uagari. Herbis iuuantur, ideo sarculo, & run-
 catione non indigent. Semina si ouillo lacte & mulso

maceres, dulces nascentur, & candidi. Longi, & teneri fiunt, si aqua in patenti uasculo sub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad quam festinando tales efficientur. Si ne semine nascentur, si prius eorum semina oleo sabino perungantur, & herba ea quae culex dicitur, trita cofricentur. Aliqui florem cucumeris cum uiticulae suae capite cannae inserunt, cui prius omnes nodos perforauerint: ibi cucumis nascetur in nimiam longitudinem tensus. Oleum sic metuit, ut si iuxta posueris, uelut hamus plicetur. Quoties tonat, uelut timore perterritus conuertitur. Si eius florem sicut in sua uite est, in forma fictili clauseris, ac ligaueris, qualem uultum forma uel hominis, uel animalis habuerit, talem cucumis figuram praestabit. Haec omnia Gargilius Martialis asseruit. Columella dicit, loco aprico & stercoreoso si rubos habeamus, aut ferulas, post autumnii aequinoctium, his iuxta terram recisis, & excauatis ligneo stylo, inter medullas laetamen immittamus, & cucumeris semen addamus, hinc nasci fructus, qui possint & inter frigora non necari. Hoc mense asparagos seremus circa Apriles Cal. pingui loco, humido, subacto, ita ut minoribus fossulis ad lineam directis bina, aut terna grana semipedis spatio discreta ponantur. Dehinc stercore solum tegatur, & herbae subinde uellantur, uel per hiemem supra stramina iaciantur primo uere tollenda. hinc post triennium nascentur asparagi. Sed expeditior ratio est, si asparagorum spongas ponas, quae cito fructum ministrent. Haec sic fient. Semina asparagi quanta tribus digitis comprehendere possis, post Idus Febr. pingui, & stercoreato solo in singulis fossis ponis, & leuiter obruis. His coeuntibus, radix connexa nascetur, quae appellatur spongia. Sed & haec moras habet. nam per biennium in seminario suo est stercore, &

*assidua runcatione nutrienda. Deinde post æquinoctium
 autumnii transferetur, & uere asparagum dab. t. Has erit
 utilius comparare, quàm longa expectatione nutrire. Eas
 tamen in sulcis disponemus, si loca siccata sunt, inter me-
 dios sulcos: si humida, in summitate sulcorum. Humor spō-
 gas asparagorum transitu suo debet tantum rigore, non
 sistere. Asparagum, quem primo protulerint, confringere
 debemus non auellere, ne adhuc inualidā moueamus spon-
 gam: cæteris annis auellendus est, ut oculos suæ germi-
 nationis aperiat: quia si deinceps refringas, loca, quæ fœ-
 cunda esse consueuerunt, remanente asparagi radice clau-
 dentur. Ministrabunt autem uere: & autumnio reserua-
 bis eum, de quo sumpturus es semina, postea scopas eius
 incendes: tunc circa hiemem spongijs adijcies stercus, &
 cinerem. Hoc mense ruta seritur locis apricis, solius cine-
 ris insperione contenta. Loca desiderat altiora, unde hu-
 mor elabatur. Si ponas semina eius adhuc clausa follicu-
 lis, singulatim manu debebis affigere. Si iam minuta sunt,
 sparsa iactabis, & rastro obducta cooperies. Caules eius,
 qui inclusis seminibus nati fuerint, fortiores erunt, sed se-
 ro nascentur. Ramuli eius cum aliqua corticis parte con-
 uulsi uerno tempore pro plantis tenebunt: tota uero trans-
 lata morietur. Nonnulli ramulos eius pertusa fabæ inse-
 runt uel bulbo, atque ita obruunt alieno uigore seruan-
 dos. Prosequuntur etiam maledictis, & maxime in terra
 soluti lateris ponunt, quod prodesse certissimum est. Sed (ut
 asserunt) melius furtina proueniet. Sub fici arboris um-
 bra libentius acquiescit. Non effodi herba, sed optat auel-
 li. Immundæ mulieris formidat attactum. Ab hoc mense
 usque in Octobrem totum coriandrum seritur. Amat ter-
 ram pinguem, sed & macro solo nascitur. Semen melius*

putatur, quod uetustius fuerit: delectatur humore. Satum bene cum olere quocumque nascetur. Hoc mense cucurbita serenda est. Amat solum pingue, humidum, stercoratum, solutum. Hoc in cucurbitis insigne est, quod longas pariunt, & exiles semina, quæ in earum ceruice nascuntur: quæ in uentre fuerant, cucurbitas faciunt crassiores: quæ in fundo, latis, si inuersis cacuminibus obruantur. Vbi adolescere cœperint, amuniculis adiuentur. Quæ seruantur ad semina, usque ad hiemem in sua uite dependant, deinde sublatae in sole ponantur, aut fumo: aliter semina putrefacta depereunt. Hoc mense blitus seritur solo qualicumque, sed culto. Olus hoc neque runcandum est, neque sarculandum. Cum semel natum fuerit, ipsum se per multa secula seminis sui deiectione reparabit, ut etiam si uelis, uix possit aboleri. Nunc etiam serpyllum seritur plantis, & semine, sed uetustate meliori. Lætius frondebit, si iuxta piscinam, uel lacum, uel putei margines conseratur. Anisum quoque, & cuminum nunc bene seritur. Locis latioribus melius prouenit, itémque cæteris, si humore inuetur, & stercore.

De pomis, & malo punico.

TIT. X.

Locis temperatis mense Mart. uel Aprili mala punica seremus, calidis uero, & siccis, Nouembri: amat hæc arbor solum cretosum, macilentum, sed in pingui etiam prouenit. Regio illi est apta, quæ calida est. Seritur plantis 90 de matrum radice deuulsis. Sed quantum multis generibus seratur, melius tamen ramus eius cubitalis incisus manubrij crassitudine, & capite utroque acuta falce leuigatus, scrobi uelut obliquus immergitur: prius tamen porciuo stercore & in capite, & in parte, quæ ima est, oblinatur, uel in crudo solo malleo cogatur ad inferiora defigi.

Melius proueniet, si ponendus ramus gemmata iam matre sumatur. Sed qui in scrobe deponit, si tres lapillos in ipsa radice constituat, providebit, ne poma findantur. Curandum ne uirgula inuersa deponas. Creduntur acida fieri, si rigentur assidue: nam siccitas in his & suauitatem præstat, & copiã. cuius tamen nimietati aliquid debet humoris apponi. Circumfodi autumnno debet, & uerno. Si acida nascantur, modicum laseris cum uino tritum per summa arboris cacumina oportet infundi, uel ablaqueatis radicibus tedæ clauus infigi. Alij algam marinam obruunt ad radices, cui nonnulli stercois asininũ, atque porcini. Si florem non continet, urinam ueterem compari mensura aquæ temperabis, & ter per annum in radicibus infundes. Vni arbori amphora ingesta sufficiet, uel amurcam mittes insulsam, uel algam radicibus iunges, & bis rigabis in mense, uel arboris florentis truncum plumbeo circulo debebis includere, uel corio anguis inuoluere. Si crepant poma, lapidem in media arboris radice supponis, uel squillam circa arborem seris. Et si, dum pendent poma, tenacibus, sicut in arbore habentur, intorseris, in totum annum sine corruptione seruabis. Si uermibus laborant, tangis radices felle bubulo, & continuo moriuntur: aut clauo æneo si uermes eosdem punges, difficile nascentur: uel asini urina stercois admista porcino uermibus obuiabit. Cinis cum lixiuo circa punici truncum frequenter infusus, læta & fructuosa reddit arbusta. Afferit Martialis candida in his grana fieri, si argillæ, & cretæ quartam partem gypsi misceas, & toto triennio hoc genus terræ radicibus eius adiungas. Idem dicit miræ magnitudinis fieri, si olla fictilis obruatur circa arborem punici, & in ea ramus cum flore claudatur, ne resiliat ligatus ad pa-

91

lum. Tūc cooperta olla contra aquæ muniatur incursus. Autumno patefacta suæ magnitudinis poma redhibebit. Multa in punico ipse asserit poma procedere, si titimalli, & portulacæ succus æqualiter mixtus ante quàm germinet, trunco arboris adlinatur. Inseri posse affirmat de ramorum connexionem, ut medulla utrinque diuisa se iungat. In se tantum inseri potest circa Apriles Calen. mense Martio ultimo. Sed secto trunco surculus recentissimus statim debet inseri, ne mora exiguum, qui inest, siccet humorem. Punica mala seruantur, si picatis pediculis ordinata suspendas. Aliter: Lecta integra in aqua marina, uel muria feruente mergantur, ut combibant. post triduum sole siccantur, ut sub dio nocte non maneant: post in loco frigido suspendantur. Cum uolueris uti, aqua dulci pridie macerabis. Feruntur hæc pomis recentibus æmulari. Item si tactu inuicem separata paleis obruantur. Item fossa fit longa, & cortex eiusdem magnitudinis paratur, cui mala acutis circulis suis affiguntur. Tunc inuersus cortex supra fossam ponitur, ut mala sine terræ tactu subterpendentia ab humore defendat. Item si induantur argilla, & ea siccata loco frigido pendeant. Item si seriola sub dio obruatur, quæ habeat arenas usque ad medium, & mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis singulis, uel sambuci uirgulis, & ita separata in arenis figantur, ut ipsa quatuor digitis emineant ab arena. Hoc & sub tecto in scrobe bipedanea fieri potest, & utilius est ad seruandum, si cum ramo longiore tollantur. Aliter: In seriola cui ad medium aqua mittatur, suspenduntur mala, ne humorem tangant, & seria clauditur, ne uentus irrumpat. Item in dolio intra ordeum sic ordinantur, ne se inuicem tangant: & dolium desuper operitur. Vinum de malis granatis con

ficies hoc modo: Grana matura purgata diligenter in palmea fiscella mittis, & in coclea exprimis, & lentè coques usque ad medietatem: cum refrixerit, picatis, & gypsatis uasculis claudes. Aliqui succum non excoquunt, sed singulis sextarijs libras mellis singulas miscent, & in prædictis uasculis ponunt, & custodiunt.

De Citreo.

Mense Martio citri arbor quatuor modis seritur, semine, ramo, talea, claua. Amat terram rarioris naturæ, cælum calidum, humorémque continuum. Si granis uelis serere, ita facies: Terram in duos pedes fodies, cinerem miscebis, breues areas facies, ut utrinque per canales aqua discurrat. In his areis palmarem scrobem manibus aperies, & tria grana deorsum uerso acumine iuncta constitues, & obruta quotidie rigabis. Citius procedent, si beneficio aquæ tepētis utaris. Natis germinibus semper proxima herba runcetur. Potest hinc trima planta transferri. Si ramum uelis ponere, non amplius sesquipede debebis immergere, ne putrescat. Claua seri commodius est, quæ sit manubrij crassitudine, longitudine cubitali, ex utraque parte leuigata, nodis & aculeis recisis, sed integra summitate gemmarum, per quas spes futuri germinis intumescat. Diligentiores & fimo bubulo adlinunt utrinque, quod summum est, uel marina alga uestiunt, uel argilla subacta, partis utriusque extrema cooperiunt, atque ita in pastinato solo deponunt. Talea & gracilior, & breuior esse potest, quæ similiter ut claua mergetur. Sed talea palmis duobus supersit: claua omnis obruitur. In spatio non desiderat interualla maiora. Alijs arboribus non debet annecti. Calidis locis, sed irriguis, & maritimis maxime gaudet, quibus humor exundat. Sed si quis hoc genus, ut

in regione frigida nutriatur, extorquet, loco uel parietibus munito, uel in Meridianam partem uerso disponat hanc arborem. Sed hibernis mensibus tectum stramine uelet agresti. Vbi æstas refulserit, aeri arbor nuda & securâ reddatur. Talea, siue claua eius calidissimis regionibus, & per autumnum ponitur. Frigidissimis Iulio, & Augusto positas, & quotidianis rigationibus animatas, ipse usque ad poma, & magna incrementa perduxit. Citreum iuuari creditur, si cucurbitæ uicinis locis serantur: quarum uites etiam combustæ utilem citri arboribus cinerem præbent. Gaudent assidua fossione, hinc proueniunt poma maiora. Nisi quæ arida sunt, rarissime debemus abscindere. Inseritur mense Aprili locis calidis, Maio frigidis, non sub cortice, sed fisso trunco circa ipsas radices. Inseritur & pyro, ut quidam uolunt, & moro, sed insiti surculi qualo desuper omnino muniendi sunt, uel fictili uasculo. Afferit Martialis apud Assyrios pomis hanc arborem non carere: quod ego in Sardinia, & in territorio Neapolitano in fundis meis comperi (quibus solum, & cælum tepidum est, & humor exundans) per gradus quosdam sibi semper poma succedere, cum maturis se acerba substituunt, acerborum uero ætatem florentia consequantur, orbem quendam continuæ fœcunditatis sibi ministrante natura. Feruntur acres medullas mutare dulcibus, si per triduum aqua mulsa semina ponenda macerentur, uel ouillo lacte, quod præstat. Aliqui mense Februario truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita ut altera parte non exeat: ex hoc humorem fluere permittunt, donec poma formentur: tunc foramen luto replent: sic quod est medium, fieri dulce confirmant. Citreum & in arbore potest per totum annum propemodum custodiri.

Melius si uasculis quibuscunque claudatur. Si uelis legere, atque seruare, nocte luna latente debebis cum ramis foliatis carpere, & secreta disponere. Alij singula uasis singulis claudunt, uel gypso adlinunt, & opaco loco ordinata custodiunt. Plerique in ædri scobe, uel in straminibus minutis, uel in paleis tecta seruant.

Mespilum.

Mespila locis calidis maxime gaudent, sed irriguis tamen. frigidis quoque proueniunt, magis sabulone pingui, atque glareosa terra, cui arena permista est, uel argilla cum saxis. Serenda est taleis mense Martio, uel Nouembri, sed solo stercoreato, & subacto, ita ut utrunque caput taleæ sterco obducatur. Sunt eius incrementa tardissima. Amat putari atque circumfodi, & parco humore inter siccitates sæpe refoueri. Seritur & semine, sed in longiorem speratur ætatem. Si uermibus occupatur, stylo æreo purgandi sunt, & amurca, uel humana uetere urina, uel uina calce profundendi, sed parcus propter arboris noxam, uel aqua decocti lupini. Si putatur hinc arbor sterilis fieri, finus, & cinis uitium simul si radicibus infundantur, fertilem reddunt. Si formicæ molestæ sunt, rubrica cum aceto, & cinere temperata necabuntur. Si poma labuntur, frustum de eius radice præcisum in media trunci parte figatur. Inseritur mense Febr. in se & in pyro, & in malo. Surculus tamen eius ex arbore media debet assumi: nam de summitatibus uitiosus est. In trunco fisso inserenda est: nam corticis macies ieiuna nil nutriet. Mespila ad seruandum leguntur necdum mitia, quæ & in arbore diu durabunt, uel in urceolis picatis, uel in ordinem suspensa, uel, ut quidam, posca, uel sapa condita. Die serena legantur ac media, & paleis obruantur discreta, ne ea uicissim tactus afficiat.

vel cū pediculis lecta semimatura, & salsa aqua per dies quinque macerata, postea sæpe infundantur, ut enatent. Seruantur & melle, sed si minus matura collegeris.

De ficu.

Calidis locis fici planta radicata Nouembri mense, temperatis Februario, frigidis melius Martio, uel Aprili ponenda est. Si taleam, uel cacumen ponas, ultimo Aprilis, cum ei se uiridior succus infuderit. Plantæ in scrobe depositæ lapides substituendi sunt, ad radicem fimo terra miscenda est. Si loca frigida sunt, plantarum cacumina diuisis cannæ internodijs defendantur à frigore. Si cacumen uelis ponere, trisulcum ramum bimum, uel trimum ab australi parte decidas, & sic obrues, ut diuisa cacumina terra interiacente uelut tres surculos reddant. Taleam sic ponemus, ut cætera, cui leuiter ab infima parte diuise lapidem mergemus in fisso. Ego mense Februario ultimo, uel Martio in Italia plantas grandes ficorum per pastinatum solum disposui, & eo anno poma peperere supra comprehendendi felicitatem, uelut tributa reddentes. Legendæ sunt plantæ, in quibus frequens nodus extuberat. Steriles creduntur, quæ nitidæ sunt, & oculos suos per longa internodia distulerunt. Si plantam fici prius nutritas in seminario, & maturam transferas in scrobem, poma generosiora producet. Aliqui multum prodesse confirmant, si plantam fici diuiso squillæ bulbo intersitam, strictimque uinculis collocemus. Scrobes amat altas, interualla maiora, terræ genus durum, & gracile, & siccum pro utili sapore pomorum. Prouenit & petrosis, atque asperis, tamen potest locis propè omnibus seri. Quæ in montanis, & frigidis locis nascuntur, quia minus lactis habent, ad siccitatem durare non possunt. Vsus illis in ui-

Gg.i,

ridi est, melioris magnitudinis, & saporis arguti. Quæ nascuntur in campis, & locis calidis, & pinguiores sunt, & in siccitate durabiles. Si genera numerare uelimus, immensum est: sufficit, quòd omnibus æqua cultura est. Illa distantia est, quòd in caricis melius alba seruatur. In locis nimie frigidis præcoquas ficus seramus, quæ cito ueniant, ut ante imbres genus hoc possit occurrere: calidis uero, & æstuosis eas quæ serò maturant. Gaudet assidua fossione. Per autumnum proderit, si stercurus admoueas, præcipue de auuarijs. Recidenda sunt in ea quæ aut putria, aut male nata repereris: & ea ratione putanda est, ut inclinata per latera possit expandi. In locis humectis ficus saporis obtusi est, cui circumcisis contra hoc radicibus aliquantus cinis debet affundi. Aliqui inter ficarias caprifici arborem serunt, ut non sit necesse per singulas arbores pro remedio eadem poma suspendi. Mense Iunio, circa solstitium caprificandæ sunt arbores fici, id est suspendendi grossi ex caprifico, lino, uelut serra, pertusi. Si hoc desit, abrotani uirga suspenditur, aut callum, quod in ulmeis folijs inuenitur, aut arietina cornua circa radices arboris obruuntur, uel truncus arboris, quo loco turget, scarificandus est, ut possit humor effluere. Ne uermes patiantur, ramum terebinthi, uel lentisci taleam cum plantis fici cacumine ponemus inuerso. Vncinis æreis tollendi sunt uermes ex fico. Alij amurcam, alij ueterem urinam ablaqueatis radicibus miscent. Alij bitumen, & oleum, aut solam calcem uiuam latebris uermium linunt. Si formicæ molestæ sunt, rubrica, butyro, & pice liquida mista circa truncum debet induci. Alij coracinum piscem contra formicas in arbore suspendendum esse confirmant. Si fructus suos uelut ægra proijciet, alij rubrica, aut amurca in-

sulsa mista aqua arborem liniunt, uel cancrum fluuia- 97
lem cum ramo rutæ suspendunt: uel algam marinam, uel
fascem lupinorum, uel radici terebratæ cuneum figunt,
uel securi arboris corium sæpe prosciindunt. Cum folia in-
cipiunt producere fici, ut fructum multum, & pinguem fe-
rant, in principio germinis cacumina summa decutimus,
uel illud tantum cacumen, quod ex arboris medietate pro-
cedit. Si maturam ficum uis serotinam facere, incipientes
grossos decute, cum illis fabæ fuerit magnitudo. Ut ficus ci-
to maturet, succo cepæ longioris cum oleo, & pipere mix-
to unge poma, quando grossi incipiunt subrubere. A pri-
li mense ficum debemus inserere inter corticem: uel si no-
uellæ arbores sunt, fisso ligno, quod statim operiendum
est & ligandum, ne uentus introeat. Melius comprehen-
dunt, si circa terram recisa inserantur arbusta. Aliqui &
Iunio mense inserunt. Surculus legendus est anniculus:
inutilis enim creditur maioris, uel minoris ætatis. Inocu-
lari ficus locis siccis Aprili, humidis melius Iunio medi-
ante poterit, Octobri mense locis tepidis. Propagari ficus
ramis potest. Inseritur autem in caprifico, in moro, in pla-
tano, & oculis, & surculis. Ficus uirides seruari possunt
uel in melle ordinatæ, ne se inuicem tangant, uel singulæ
intra uiridem cucurbitam clausæ, locis unicuique caua-
tis, & item tessera, quæ secatur, inclusis, suspensa ea cucur-
bita ubi non sit ignis, uel fumus. Alij missas ficas recentes,
minus maturas, in nouo uase fictili lectas cum pediculis,
& à se separatas recludunt, & in dolio uini pleno uas
natare permittunt. Martialis dicit, caricæ per genera mul-
ta seruari, cum ratio una sufficiat. Ergo hoc genere, quo
Campania tota custodit, seruare debemus: in cratibus fi-
cus expanditur usque ad Meridiem, & adhuc mollis in

Gg.ij.

98 *qualum refunditur. Tunc calefacto furno ad panis coquē
di modum suppositis tribus lapidibus, ne ardeat qualus
includitur, & clauso furno ubi discocta ficus fuerit, sicut
est calida, interpositis folijs suis, in uas fictile conditur be-
ne picatum densius pressa, & operculo diligenter obduci-
tur. Si pluuijs abundantibus crates non possis expande-
re, sub tecto eas ita ponis, ut semipede erigantur à terra,
& eas ad uicem solis, cinis calidus subiectus uaporet, &
subinde ficus, sicut est diuisa, uertatur, ut fikorū coria sic-
centur, & pulpæ tunc duplicatæ in cistellis seruentur, aut
loculis. Alij maturas mediocriter ficus, & diuisas in cra-
tibus expandunt toto sole siccandas, & recipiunt eas no-
cte sub tecta. Nunc ficulnea cacumina obruuntur utiliter,
cum tumescunt, ut plantas faciant, si earum copia non a-
bundat. Ut etiam uarios fructus una ficus exhibeat, ramos
duos nigrae, & albæ arborum inter se ita uinculo strin-
gis ac torques, ut germina miscere cogantur. sic obruti, &
stercorati, & humoribus iuti, ubi prodire cœperint, germi-
nantes oculos aliqua inter se annexione conglutina. Tūc
germen adunatum parturiet duos colores, quos unitate di-
uidat, diuisione coniungat.*

De pomis aliorum mensium.

*Nunc & pyrus, uel malus inseri, ac seri potest, & cy-
donia, & prunus inseritur, & sorba ponuntur, & morus,
nono Calendarum Aprilium die, & inseruntur pistacia,
& locis frigidis pini semen aspergitur.*

*De comparandis bobus, tauris, & uac-
cis.*

TIT. XI.

*Hoc mense comparandi sunt boues, qui tamen siue de
nostris capiantur armentis, siue emanantur: idcirco nunc com-
parabuntur utilius, quia necdum sagina temporis pleni*

aut celare possunt fallaciam uenditoris, & uitia sua, aut
 repugnando domiturae contumacem pleni roboris exerce-
 re fiducia. Hæc tamen signa spectanda sunt in bobus, seu 99
 de nostro, seu de alieno grege fuerint comparandi, ut sint
 boues nouelli, quadratis & grandibus membris, & solidi
 corporis, musculis, ac toris ubique surgentibus, magnis au-
 ribus, latæ frontis, & crispæ, labris, oculisq; nigrantibus,
 cornibus robustis, ac sine curuaturæ prauitate lunatis, pa-
 tulis naribus, & resimis, ceruicæ torosa atque compacta, pa-
 learibus largis, & circa genua fluentibus, pectore grandi,
 armis uastis, uentre non paruo, porrectis lateribus, latis lū-
 bis, dorso recto & plano, cruribus solidis, nervosis & bre-
 uibus, unguis magnis, caudis lōgis ac setosis, pilo totius cor-
 poris denso ac breui, rubei maxime coloris, aut fuscii. Me-
 lius autem boues de uicinis locis comparabimus, qui nulla
 soli, aut aeris uarietate tententur. Aut si hoc deest, de lo-
 cis similibus ad similia transferamus. Illud ante uniuersa
 curandum est, ut uiribus ad trahendum comparentur
 æquales, ne ualentioris robur alteri procuret exitum. In
 moribus hæc consideranda sunt: Sint arguti, mansueti, ti-
 mentes hortamen clamoris, ac uerberis, cibi appetentes.
 Sed si regionis ratio patitur, nullius melior cibus est, quàm
 uiride pabulum. Vbi uero deest, eo ordine ministretur,
 quo pabuli copia, & laborum coget accessio. Nunc tauros
 quoque (quibus cordi est armenta construere) comparabit,
 aut his signis à tenera ætate summittet. Ut sint alti, atque
 ingentibus membris, ætatis mediæ, & magis quæ iuentu-
 te minor est, quàm quæ declinet in senium. Torua facie,
 paruis cornibus, torosa, uastaque ceruicæ, uentre substricto.
 Vacas etiam nunc maxime parabimus. sed eligemus for-
 ma altissima, corporis longi, uteri capacis, & magni, alta
 Gg. iij.

100 fronte, oculis nigris, & grandibus, pulchris cornibus, & præcipuè nigris, aure setosa, palearibus, & caudis maximis, unguibus brevibus, & cruribus nigris & paruis, ætatis maximè trimæ, quia usque ad decennium foetura ex his proædet utilior. Nec ante ætatem trimam tauros his oportet admitti. Sed erit studium diligentis, amotis senioribus, nouellas subinde conducere, & steriles aratro, ac laboribus deputare. Græci asserunt, si mares creare uelis, sinistrum tauri in coitu ligandum esse testiculum: si foeminas, dextrum: tamen tauros diu antè abstinendos, ut cum tēpus est acrius in causas dilati feruoris incumbāt. Sed his armentis hieme maritima, & aprica loca, æstate opaca paremus, ac frigida, montana maxime: quia melius frutetis, & his herba internascente saturantur, quanuis circa fluuios recte propter amœna loca pascantur: foetura tamen aquis tepidioribus adiuuatur, unde magis utilius habētur, ubi pluuiialis aqua tepentes format lacunas. Tolerat tamen frigus hoc armenti genus, & potest facile hibernare sub dio: quibus tamen septa fieri, propter iniuriam grauidarum, conuenit laxiora. Stabula uero utilia sunt strata saxo, aut glareis, aut arenis, deuexa aliquatenus, ut humor possit elabi, parti meridiane obuersa propter flatus glaciales, quibus aliquis resistere debet obiectus.

De domandis bobus.

TIT. XII.

Hoc mense ultimo domandi sunt trimi boues, quia post quinquennium bene domari non possunt, ætatis repugnante durtia. Capti ergo statim domentur, qui quidem prius, cum teneri fuerint, frequenti manus attrectatione mansuescant. Sed stabulum noui boues largioribus spatijs habere debebunt, ut & ante stabulum loca nullis concludantur angustijs, & producti non aliqua uitentur

offensa. In ipso uero stabulo asseres transuersi à terra septem pedibus alti configantur, ad quos boues ligentur indomiti. Tunc eligis absolutam tempestatibus, & impedimentis omnibus diem: qua capti perducantur ad stabulum: quorum si nimia fuerit asperitas, uno die, ac nocte inter uincula mitigentur ieiunijs: tunc appellationibus blādis, & illecebris oblatorum ciborum, non à latere, neque à tergo, sed à fronte accedens bubulcus admulceat, narēque, & terga pertractet, mero subinde conspergens: hac tamen cautione, ne aliquem calce contingat, aut cornu: quod uitium, si in primordijs effectui sibi cēssisse senserit, obtinebit. Tunc mitigatis, os & palatum salibus fricabis, & in gulam demitte præsulsi adipis librales offas, & unis sextarios singulos cornu infundente per fauces: quæ res intra triduum totius sæuitiæ iram resoluet. Aliqui eos inter se iungunt, ac docent onera tentare leuiora, & quod utile est, si arationi parantur, subacto prius solo exercendi sunt, ut nouus labor tenera adhuc colla non quasset. Expediior autem ratio est domandi, ut asperum bouem mansueto, & ualido boui coniungas, quo ostendente facile ad omnia cogetur officia. Si post domituram decumbit in sulco, non afficiatur igne, uel uerbere: sed potius, cum decumbit, pedes eius ita ligentur uinculis, ut non possit progredi, aut stare, uel pasci. Quo factō, siti, ac fame lassatus carebit hoc uitio.

De equis, equabus, & pullis, & eorum ætate.

TIT. XIII.

Hoc mense saginati, ac pasti antè admissarij generosis equabus admittendi sunt, & repletis fœminis, item ad stabula colligendi. Neque tamen æqualem numerū omnibus debemus adhibere, sed æstimatis uiribus uniuscuiusq;

Gg. iij.

admissarij, submittenda sunt pauca, uel numerosa coniu-
 gia, quæ res efficiet admissarios non parua ætate durare.
 Iuueni tamen equo, & uiribus, formæque constanti non
 amplius quàm duodecim, uel quindecim debemus admit-
 tere, cæteris pro qualitate uirium suarum. Sed in admis-
 sario quatuor spectanda sunt, forma, color, meritum, pul-
 102 chritudo. In forma hoc sequemur, uastum corpus, & soli-
 dū, robori conueniens, altitudo, latus longissimum, maximi
 & rotundi clunes, pectus latè patens, & corpus omne mu-
 sculorum densitate nodosum, pes siccus & solidus, & cor-
 nu cōcauo, altius calciatus. Pulchritudinis partes hæ sunt:
 ut sit exiguum caput, & siccum, pelle propemodum solis os-
 sibus adhærente. Aures breues & argutæ, oculi magni, na-
 res patulæ, coma, & cauda profusior, unguularum solida,
 & fixa rotunditas. Colores hi præcipui, badius, aureus, al-
 bineus, ruffeus, murteus, ceruinus, gilbus, scutulatus, albus,
 guttatus, candidissimus, niger, pressus. Sequentis meriti, ua-
 rius cū pulchritudine, nigro uel albino, uel badio mistus,
 canus cum quouis calore, spumeus, maculosus, murinus, ob-
 scurior. Sed in admissarijs præcipuè legamus, clari, & u-
 nius coloris: cæteri uero despiciendi, nisi magnitudo meri-
 torum culpam coloris excuset. Eadem in equabus conside-
 randa sunt, maxime ut sint longi & magni uentris, &
 corporis: sed hoc in generosis seruetur armentis. Cæteræ
 passim toto anno inter pascua, dimissis secū maribus im-
 pleantur. Equarum natura est partum spatium duodecimi
 mensis absolueret. Illud in admissarijs seruandum est,
 ut medijs aliquibus spatijs separētur, propter noxam furo-
 ris alterni: sed his armentis pascua legamus pinguiissima,
 hieme aprica, frigida, & opaca prouideamus æstate, nec
 adeo mollibus locis nata, ut unguularū firmitas de asperita-

te nil sentiat. Si equa marē pati noluerit, trita squilla naturalia eius infecta libidinem concitabunt. Deinde gravidæ non urgeantur, nec famem, uel frigus tolerant nec inter se loci comprimantur angustijs. Generosas equas, & quæ masculos nutriunt, alternis annis submittere debebimus, ut pullis puri, & copiosi lactis robur infundant, cæteræ passim replendæ. Aetas incipientis admissarij quinti anni initio esse debebit. Fæmina recte bima concipiet, quia post decennium iners ex ea soboles, & tarda nascetur. Pulli equarum nati manu tangendi non sunt, quia eos tactus lædit assiduus: quantum ratio patitur, defendatur à frigore. In pullis pro ætatis merito ea sunt consideranda, quæ signum bonæ indolis monstrant, quæ in patribus uel matribus spectanda præcipi. dabit & hilaritas, & alacritas, agilitasque documentum. Nunc domandi sunt pulli, ubi tempus bimæ ætatis excesserint. Cōsideranda sunt magna, longa, musculoſa, & arguta corpora, testiculi pares, & exigui: & cætera, quæ in patribus dicta sunt. Mores, ut uel ex summa quiete facile concitentur, uel ex incitata festinatione non difficile teneantur. Aetatis consideratio talis est: Bimo, & sex mensium dentes mediij superiores cadunt. quadrimo canini mutantur. infra sextum annum molares superiores cadunt. sexto anno quos primo mutauit, exæquat. septimo anno omnes dentes eius explentur. Latent ab hinc ætatis notæ: sed prouectioribus temporibus cauari incipiunt, supercilia canescere, dentes plerūque prominere. Hoc mense omnia quadrupedia, maxime equos castrare debemus.

De mulis, & asinis.

TIT. XIII.

Siquem mulorum genus creare delectat, equam magni corporis, solidis ossibus, & forma egregia debet elige-

re: in qua non uelocitatem, sed robur exquirat. Aetas a quadrima usq; in decennē huic admissuræ iusta cōueniet. Si asinus equam fastidit admissus, ostensam prius asinam (donec coeundi uoluptas sollicitetur) adhibemus: qua subducta, equam libido incitata non spernet, & raptus illecebris generis sui in permissionem cōsentiet alieni. Si morsu furens lædit obiectas, aliquatenus labore mitescat. Creantur ex equa, & asino, uel onagro, & equa. Sed generosius nullum est huiusmodi animal, quàm quod asino creante nascetur. Utiles tamen admissarij nascentur ex onagro, & asina: qui post in sobole secutura agilitatem, fortitudinēque restituant. Admissarius tamen asinus sit huiusmodi, corpore amplo, solido, musculofo, strictis, & fortib' mēbris, nigri, uel murini maximè coloris, aut rubei: qui tamen si discolores pilos in palpebris, aut auribus geret, colorē sobolis plerūque uariabit. Minor trimo, maior decenni non debet admitti. Annicula mula debet à matre depelli, & per montes asperos pasci, ut itineris laborem in tenera ætate solidata contemnat. Minor uerò asellus maxime agro necessarius est, qui & laborem tolerat, & negligentia prope modum non recusat.

De apibus.

TIT. XV.

Hoc mense maxime apibus solet morbus incumbere: nã post hyberna ieiunia tithymalli, & ulmi amaris floribus, qui prius nascuntur, auidius appetitis solutionē uentris incurrūt, & pereunt, nisi affueris uelocitate remedij. Præbebis ergo mali granati cum uino amineo grana contrita, uel uicæ passæ cum rore syriaco, & austero uino, uel simul omnia leuigata, & incocta uino aspero. Quæ deinde in ligneis canalibus refrigerata ponantur. Item rosmarinus aqua mulsæ decoctus congelatur, & in imbrice po-

nitur succus huiusmodi. Quòd si horridæ uidentur, atque contractæ torpere silentio, & mortuorum corpora frequenter efferre, canalibus ex canna factis mel cum gallæ puluere, uel sicæ rosæ coctū debebis infundere. Illud ante omnia expediet, ut putres partes fauorum, uel uacuas ceras, quas aliquo casu examen ad paucitatē redactum nō ualebit implere, semper recidas acutissimis ferramentis subtiliter, ne mota alia pars fauorū cogat apes domicilia concussa deserere. Noct apibus plerunque felicitas sua. 105
 Nam si nimis floribus annus exuberat, dum solā curam gerendi mellis exercent, de prole nil cogitant. Cuius omiſſa reparatione populus idem labore confectus extinguitur, totius gentis exitio. Itaq; cum mellis nimietatem uideris ex florū grandi & continua messe defluere, interiectis ternis diebus, clauso foramine non eas patiaris exire. Ita ad gerendam sobolem conferentur. Nunc circa Calēd. Apriles curandi sunt aluei, ut omnia purgamenta tollātur, & sordes, quas tempus contraxit hibernum, & uermiculi, & tineæ, & araneæ, quibus corrumpitur usus fauorum, & papilionēs, qui uermiculos stercore suo faciunt nasci. Tunc fumus incensi, & sici bubuli stercoreis adhibeatur, qui aptus est apiū salutē. Quæ purgatio frequēter usque in autumnū tempora celebretur. Hæc omnia, cæteraque efficies, castus & sobrius, & alienus à balneis, uel à cibis acris, & odoris immundi, atque omnibus salsamentis.

De horis.

TIT. XVI.

Hic mensis ad deprehēdendas horas consentit Octobri.

Hora	I.	pedes	XXV.
Hora	II.	pedes	XV.
Hora	III.	pedes	XI.

Hora	IIII.	pedes	VIII.
Hora	V.	pedes	VI.
Hora	VI.	pedes	V.
Hora	VII.	pedes	VI.
Hora	VIII.	pedes	VIII.
Hora	IX.	pedes	XI.
Hora	X.	pedes	XV.
Hora	XI.	pedes	XXV.

106 PALLADII DE RE RVSTICA
LIBER QVINTVS.

De medica serenda, & disciplina eius. TIT. I.

PRILI mense in areis, quas ante (sicut diximus) præparasti, medica serenda est.

A Quæ semel seritur, decem annis permanet, ita ut quater, uel sexies possit per annum recidi. Agrum stercoreat, macra animalia reficit, curat ægrota. Iugerum eius toto anno tribus equis abunde sufficit. Singuli cyathi seminis occupant locum latum pedibus quinque, longum pedibus decem. Sed mox ligneis rastellis obruantur iacta semina, quia sole citius comburuntur. Post sationem ferro locum tangi non licet, sed rastris ligneis frequenter herba mundetur, ne tene ram medicam premat. Prima messis eius tardius fiet, ut aliquantum semen excutiat. Cæteræ uerò messes quam uolueris cito peragantur, & iumentis præbeantur. Sed primo parcius præbenda est nouitas pabuli: inflat enim, & multum sanguinem creat. Vbi secueris, sæpius riga. Post paucos dies, cum fruticare cœperit, omnes alias herbas rum

ato: ita & sexies per annum metis, & annis decem poterit manere continuis.

De inserenda olea.

TIT. II.

Nunc locis temperatis oliua inseratur, quæ inseritur inter corticem more pomorum, sicut supradictum est. sed ut oleastro inseras, contra illud, quod ex oliueto insito, & casu incenso renascitur oleaster infelix, sic providendum est: Positis prius oleastri brachijs in scrobe, in qua disponemus inserere, scrobes ita replebimus, ut mediæ uacue sint. Cum comprehenderit oleaster, inseremus in infirno, uel insitum ponemus: & insitionem prope infra terram nutriemus. Deinde sicut adolescit, terram subinde colligimus. Ita commissura in profundo latente quisquis urit, aut cædit, oliuæ locum non aufert pullulandi: quæ & apertam redeundi felicitatem de olea, & occultam ualendi feracitatem de oleastri connexionione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inserunt, & ubi comprehenderit, cum aliqua parte radicis auellunt, & transferunt more plantarum. Græci oleas ab octauo Calendarum Aprilium die, usque in tertium Nonarum Iulij inseri debere præcipiunt: ita ut locis frigidis serius, calidis maturius inserantur. Locis frigidissimis nunc uinearum fossio ante Idus peragenda est, & siqua de Martio mense restabant. Vites quoque inserimus. Seminaria quæ sunt ante facta, herbis liberentur, & leuiter circumfodiantur. Nunc locis mediocriter siccis milium serimus, & panicum. Hoc mense pingues campi, & agri, qui diu aquam tenent, proscindantur post Idus, cum & omnes herbas protulerint, & earum semina nondum maturitate firmata sunt.

De hortis.

TIT. III.

Hoc etiam mense ultimo, & propè uere transacto

brassicam serere possumus, quæ cauli seruiet, quia cymæ
tempus amisit. Nunc apium bene seritur locis calidis, &
frigidis, terra quali uolueris, dummodo ibi sit humor assi-
duus, quamuis nasci, si necesse fuerit, & in siccitate non
deneget. Et prope omnibus mensibus, à primo uere usque
ad autumnum seratur extremum. Ex ipsius genere est
hipposelinon, durius tamen & austerius, & helioselinon
molli follio, & caule tenero, quod nascitur in lacunis, &
petroselinon maxime locis asperis. Hæc omnia genera pos-
108 sunt habere diligentes. Apios maiores facies, si semē quan-
tum tribus digitis comprehendi potest, linteolo clausuris
rariore, & breui fossa obrueris. Ita omnium seminum ger-
men capitis unius soliditate nectetur. Crispi fiunt, si semi-
na ante tundantur, uel si super areas nascentes aliqua pon-
dera uoluentur, aut pedibus proculcentur enata. Apij se-
mina uetustiora citius nascuntur: quæ nouella sunt, serius.
Hoc mense atriplicem seremus, si rigare poterimus, & Iu-
lio, & cæteris usque ad autumnum, mensibus. Amat assi-
duo humore satiari. Semen statim cum spargitur, obruen-
dum est, herbæ ei subinde uellantur. Transferri necessa-
rium non est, cum bene seritur, tamen potest melius adole-
scere, si spatium rariore pangatur, & iuuetur succo lætami-
nis & humoris. Ferro tamen rescindendū semper est, quia
ita pullulare non cessat. Nunc ocymum seritur: cito nasci
dicitur, si statim cum seueris, aqua calida perfundas. Rem-
miram de ocymo Martialis affirmat, quòd modo purpu-
reos, modo albos flores, modo roseos pariat, & si ex eo se-
mine frequenter seratur, modo in serpillum, modo in sisym-
brium mutetur. Hoc etiam mense melones & cucumeres
seruntur, & porrus, & in primordio capparum, & serpil-
lum, & colocasie plantaria ponemus, & lactucas, & be-

tas, & cepullas, & coriandrum seremus, & intyba secunda satione, quibus utamur æstate, & cucurbitas, & mentam radice, uel planta.

De Zizipho cum disciplina sua. TIT. IIII.

Locis calidis Aprili mense Ziziphum conseremus, frigidis uerò Maio, uel Iunio. Amat loca calida, aprica. Seritur ossibus, & stipite, & plāta. Crescit tardissime. Sed si plantam ponis, Martio magis in terra molli: si ossibus seras, in scrobe palmari, ita ut terna grana per scrobem cacumini bus ponantur inuersis . quibus in imo, & in summo affundatur lætamen, & cinis, & herbis adnascentibus manu planta liberetur erumpens. Cū pollicis soliditati similis fuerit, transferatur in locum pastinatum, uel in scrobem. Terram diligit non nimis lætam, sed proximam tenui, atque ieiunæ. Per hiemem prodest illi, ut circa codicem lapidum cumulus aggeretur, qui æstate debet auferri. Si arbor hæc tristis est, ferrea strigili subrasa hilarior fiet, uel si firmum bubulū radicibus modicæ, & frequenter affundas. Zizipha collecta matura in longo uase fictili seruatur oblito, & loco sicciore composito: uel recenter lecta poma, si guttis uini ueteris perfundas, efficitur, ne ea rugarum deformet attractio . Seruantur etiam decisa cum ramis suis, aut fronde sua inuoluta, atque suspensa.

109

De pomis aliorum mensium.

TIT. V.

Hoc etiam mense locis temperatis mala granata ponuntur, ea ratione, qua dictum est, & inseruntur. Nam circa Calēdas Maias persicus inoculari potest, quo more emplastratur ficus, sicut diximus, cum de insitione loqueremur. Hoc mense calidis locis citri arbor inseritur, sicut supra memorauimus. Nunc locis frigidis fici plantaria disponeamus, seruantes eam, quæ supradicta est, disciplinam. Nunc

etiam ficus debemus inferere in ligno, uel sub cortice, sicut ante præcepi, & eam locis siccis inoculare. Nunc planta palmarum, quam cephalonem uocamus, locis apricis, & calidis est ponenda. Hoc mense sorbum poterimus inferere in se, in cydonio, in spina alba.

De oleo, & uino uiolaceo.

TIT. VI.

110

Tot uiolæ uncias infundas, quot olei libras miseris, & diebus XL sub dio habere debebis. Violæ purgatæ, ut de rore nihil habeant, libras quinque uini ueteris X sextarijs debebis infundere, & post XXX dies X mellis ponderibus temperare.

De armentis.

TIT. VII.

Hoc mense uituli nasci solent, quorum matres abundantia pabuli inuentur, ut sufficere possint tributo laboris, & lactis. Ipsis autem uitulis tostum molitumque milium cum lacte misceatur saluiati more præbendum. Nunc locis calidis tondeantur oues, & serotini foetus hoc mense signentur. Nunc etiã prima est admissura, quæ excellit, arietum, ut agnos iam maturos hibernum tempus inueniat.

De apibus.

TIT. VIII.

Hoc mense locis apricis apes quæremus: sed loca mellifica indicant apes, si circa fontes frequentissime pascantur: nam si rariores uidebuntur, in his locis mellificari utiliter non potest. Quod si frequentes aquantur, ubi sint examina earum, hoc genere possumus inuenire. Ac primo quàm longe sint, exploremus: aut proxime rubricam liquidam breui uasculo infusam geramus, & obseruemus fontes, aut aquas uicinas: tunc dorsa apum bibentium tangamus illo liquore tincta festucula, atque ibidem moremur. Si cito reuersæ fuerint, quas tinximus, hospitia earum proxima esse noscemus: si tarde, spatium longiore summota, quod pro

mora temporis aestimamus. Ad proxima facile uenies, ad longinqua hoc genere perducere: Cannæ unum intermedium cum suis recidas articulis, & in latere aperies: ibi mel exiguum, uel defrutum mites, & iuxta fontem pones: cum ad eum conuenerint apes, atque ingressæ fuerint post odorem, foramen pollice claudes apposito, & unam tantum patieris exire, cuius fugam persequere, ea tibi partem demonstrat hospitij: cum ipsam coeperis non uidere, alteram continuo dimittes, & sequeris: ita singulæ subinde dimissæ, te facient usque ad locum examinis peruenire. Aliqui mellis breuissimum circa aquam uasculum ponunt, de quo cum apis aquam degustauerit, ad commune pabulum pergens, aliis exhibebit: quarum frequentiam subinde crescentem, notata reuolantium parte usque ad examina persequeris. Quod si est examen in spelunca reconditum, fumo eijcietur, & cum exierit, æris sonitu territum in frutice, uel in aliqua syluæ se parte suspendet, & ita admoto uasculo recipietur. Si uero in cauæ arboris ramo fuerit, acutissima serra idem ramus supra infraque decisis, & munda ueste coopertus poterit afferri, & inter aluearia collocari. Vestigantur autem mane, ut tota dies sufficiet ad sequendum. nam uespere peracto opere ad aquam plerumque non redeunt. Vasa autem, quibus recipiuntur, perfricanda sunt citreagine, uel herbis suauibus, & conspergenda imbre mellis exigui: quod si uerno fiat, & circa fontes aluearia sic tincta ponantur, locis quibus apum frequentia est, multitudinem sibi sponte conducent, si tamen seruari à furibus possunt. Hoc etiam mense, sicut supra, purganda sunt aluearia sordibus, & necandi papiliones, qui maxime abundant florentibus maluis, quos hoc genere intercipientus. Vas æneum miliario simile, id est, altum, & an-

Hh.i.

gustū uespere inter aluearia collocemus, & in fundo eius ponamus lumen accensum. Illuc papiliones conuenient, & circa lumen uolitant, & angustia uasculi ab igne proximo interire cogentur.

De horis.

TIT. IX.

Huius mensis horæ, horis mensis Septembris æquantur hoc genere.

	<i>Hora</i>	I.	<i>pedes</i>	XXIII.
	<i>Hora</i>	II.	<i>pedes</i>	XIII.
	<i>Hora</i>	III.	<i>pedes</i>	X.
112	<i>Hora</i>	IIII.	<i>pedes</i>	VII.
	<i>Hora</i>	V.	<i>pedes</i>	V.
	<i>Hora</i>	VI.	<i>pedes</i>	IIII.
	<i>Hora</i>	VII.	<i>pedes</i>	V.
	<i>Hora</i>	VIII.	<i>pedes</i>	VII.
	<i>Hora</i>	IX.	<i>pedes</i>	X.
	<i>Hora</i>	X.	<i>pedes</i>	XIII.
	<i>Hora</i>	XI.	<i>pedes</i>	XXIII.

PALLADI DE RE RVSTICA

LIBER SEXTVS.

De panico, & milio, de florentibus satis, de recidendo fœno.

TIT. I.

Aio mense locis frigidis, & humectis panicum seremus, & milium more, quo dixi.

M

Nūc omnia propè, quæ sata sunt, florent, neque tangi à cultore debebūt. Florēt autem sic: Frumenta, & ordeū, & quæ sunt seminis singularis octo diebus florebut, & deinde per

dies XL, grandescunt flore deposito usque ad maturitatis euentum. quæ uerò duplicis seminis sunt, sicut faba, pisum, cæteraque legumina, XL diebus florent, simulque grandescunt. Hoc mense in locis siccis, calidis, siue maritimis foena recidantur, prius tamen, quam exarescant. Quod si pluuijs infusa fuerint, conuerti antè non debent, quam pars eorum summa siccata sit.

De nouellæ uitis sarmentis relinquendis, et pampinandis alijs uitibus. TIT. II.

Nunc consideremus nouellæ uitis sarmenta, quæ protulit, et ei pauca, et solida relinquamus, et adminiculis firmemus, donec brachia prolata durescant. Non autè amplius resectæ, et pullulanti uiticulæ, quam duæ, uel tres materiæ relinquuntur, et alligentur propter iniuriã uenti. Ideo autè tres materias dixi debere dimitti, ne dissipantibus uentis nulla remaneat, si in primordio reliqueris pauciores. Hoc mense pampinari conueniet: sed tunc est opportuna pampinatio, cum teneri rami digitis stringentibus crepabunt sine difficultate carpentis. Hæc res uuas efficit pinguiores, et maturitati consulit solis admissu.

De prosciendendis, et aperiendis nouis agris.

TIT. III.

Nunc quoque pingues agri, et herbosi prosciendantur: sed si agros incultos uolueris aperire, considerabis, siccus, an humidus sit ager, siluis, aut gramine, fructetis uestitus, aut filicæ. Si humidus erit, fossarum ductibus ex omni parte siccetur. Sed apertæ fossæ notæ sunt, cæcæ uerò hoc genere sunt: Imprimuntur sulci per agrum transversi altitudine pedum ternum: postea usque ad medietatē lapidibus minutis replentur, aut glarea, et super terra, quam egresseramus, æquatur. Sed fossarum capita unam paten-

Hb. ij.

tem fossam petant, ad quam decliues decurrant: ita et humor deducetur, et agri spatia non peribunt. Si defuerint lapides, sarmentis, uel stramine subiecto cooperiantur, uel quibuscunq; uirgultis. Sed si nemorosus est, extirpatis, aut raro relictis arboribus excolatur. Si lapidosus, per macerias saxorum à turba collectas et purgari poterit, et inde muniri. Iuncus, et gramen, et filices frequenti aratione uincuntur. Sed filicem, si sæpe fabam conseras, uel lupinos, et si subinde nascentem mucrone falcis incidas, intra exiguum tempus absumes.

114 De occandis uitis, arboribusque, et rude cædenda, fodiendis seminarijs, putandis oleis, et lupino uertendo. TIT. IIII.

Hoc mense arbores, et uites, quæ ablaqueatæ fuerant occare, hoc est, operire iam conuenit. Nunc ad rudem faciendam sylua cædatur, quando omni fronde uestita est. Cædendi autem hic modus est, ut optimus operarius in alta sylua modij spatium, mediocris uerò tertia minus possit abscindere. Nunc et seminaria fodiuntur assidue, et locis prægelidis, et pluuiosis oleæ putantur, et eis muscus abraditur. At si quis lupinum stercorandi agri causa seminabit, aratro illum nunc debet euertere.

De hortis. TIT. V.

Hortorum spatia, quæ per autumnum seminibus implenda destinantur, aut plantis nunc conueniet pastinare. Hoc mense apium bene seritur, sicut iam antè dictum est, uel coriandrum, et melones, et cucurbitæ, carduus, et radices, et ruta pangentur. Porri quoque planta transferuntur, ut rigationibus animetur.

De pomis. TIT. VI.

Locis calidis nunc mala punica florere incipiunt. Ra-

mus ergo cum flore (sicut Martialis dicit) si obruto circa arborem fictili uase claudatur, & ne resiliat, ligetur ad palum, pro uasculi magnitudine pomum reddit autumno. Hoc etiam mense locis calidis emplastrari persicus potest. Locis frigidis nunc citri arbor inseritur, & ea, quæ dicta est, disciplina seruetur. Nunc frigidis locis Ziziphum conseremus, & ficum inserimus. Hoc etiam mense palmæ planta disponitur.

De armentis, item de castrandis bobus.

118

T I T. X I I.

Nunc castrandi sunt uituli, sicut Mago dicit, tenera ætate, ut fissa ferula testiculi comprimantur, & paulatim confracti resoluantur. Sed hoc luna decrescente uerno, uel autumno fieri debere præcipit. Alij ligato ad machinam uitulo, duabus angustis regulis stagnis, sicut forcipibus ipsos nervos apprehendunt, qui Græcè *υπεμασῆρες* dicuntur. His comprehensis tentos testiculos ferro resecant, & ita recidunt, ut aliquid de his capitibus neruorum suorum dimittatur hæerere, quæ res & sanguinis nimietatem prohibet, & non omnino iuuenos subducto robore uirilitatis effœminat. Nec admittendum est, quod plerique faciunt, ut statim castratos coire compellant: nam certum est ab eis generari, sed ipsos fluxu sanguinis interire. Vulnera uerò castraturæ cinere sarmentorum, & spuma linentur argenti. Castratus abstineatur à potu, & cibus pascatur exiguis, & sequenti triduo præbeantur ei teneræ arborum summitates, & fruteta mollia, & herbæ uiridis coma, dulciora sagina roris, aut fluminis. Pice etiam liquida misto cinere, & modico oleo post triduum uulnera diligenter unguenda sunt. Sed melius genus castrationis sequens usus inuenit. Alligato enim iuuenco, atque deiecto, testiculi stri-

Hh. iij.

Etia pelle clauduntur, atque ibi lignea regula premente, deciduntur ignitis securibus, uel dolabris, uel, quod est melius, formato ad hoc ferramento, ut gladij similitudinē teneat. Ita enim circa ipsam regulā ferri acies ardētis imprimuntur, unōq; ictu & morā doloris beneficio celeritatis absument, & uitis uenis, ac pellibus à fluxu sanguinis strictis, plagā cicatrix quodāmodo cū ipso uulnere nata defendit.

De tonsuris ouium.

TIT. VIII.

116 Locis temperatis nunc ouium celebranda tonsura est. Sed tonsas oues hoc unguine medicemus : Suctum decocti lupini, feces uini ueteris, & amurcam pari mensura miscebis, & in unum corpus omnia redacta curabis adlinire. Post triduum deinde, si mare uicinum est, litori mergantur extremo : si in medijs terris pascimus, aqua cælestis cum sale paululum decocta sub dio debet pecorum tonsa & uncta membra diluere. Hoc enim modo curatum pecus toto anno, nec scabrum fieri dicitur, & prolixas lanas creare fertur, ac molles.

De caseo faciendo.

TIT. IX.

Hoc mense caseum coagulabimus sincero lacte coagulis uel agni, uel hœdi, uel pellicula, quæ solet pullorum uentribus adhærere, uel agrestis cardui floribus, uel lacte ficulneo, cui serum debet omne deduci, ut & ponderibus urgeatur. Vbi solidari cœperit, loco opaco ponatur, aut frigido, & pressus subinde adiectis pro acquirenda soliditate ponderibus, trito ac torrefacto sale debet aspergi, & iam durior uehementius premi. Post aliquot dies solidatæ iam formulæ per crates ita statuuntur, ne inuicem se unaquæque contingat. Sit autem loco clauso, & à uentis remoto ut teneritudinem seruet atque pinguedinē. Vitia casei sunt, si aut siccus sit, aut fistulosus : quod ene-

niet, aut si parum prematur, aut sales inimicos accipiat, aut calore solis uratur. In recenti caseo conficiendo aliqui nucleos virides pincos terunt, atque ita misto lacte gelant. Aliqui thymum tritum, & frequenter colatum congelant. Qualemcunque etiam saporem uelis, efficere poteris, adiecto, quod elegeris, condimento, seu piperis, seu cuiuscunque pigmenti.

De apibus.

TIT. X.

Hoc mense incipiunt augeri examina, & in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculæ, quas aliqui reges putant, sed Græci eos οἱ σπρς appellant, & necari iubent, quia requiem concutiunt quiescentis examinis. Nunc papiliones abundant, quos necemus, more, quo dixi.

117

De pavimentis, & solarijs.

TIT. XI.

Nunc circa extremum mensem pavimenta in solarijs fiunt: quæ in frigidis regionibus, & ubi pruinae sunt, glacie suspenduntur, & pereunt. Sed si hoc placuerit, sternemus duplices ordines tabularum transuersos, atque directos, & paleam, uel filicem supra constituemus, & æqualiter æquabimus saxo, quod manû possit implere. Pedaneum super rudus inducimus, & assiduo uecte densamus: tunc antequam rudus siccetur, bipedas, quæ per omnia latera canaliculos habeant digitales, iungemus, ita ut calæ uina ex oleo temperata, bipedarum canales, qui inter se connectendi sunt, impleantur, & earum coniunctione rudus omne cooperiatur. Nã siccata omnis materia unum corpus efficiet, & nullum transmittet humorem. Postea sex digitorum testaceum superfundemus, & frequenter uirgis uerberabimus, ne rimis possit aperiri. Tunc tessellas latiores, uel tabellas qualescunque marmoreas, aut paginas imprimemus, & hanc constructionem res nulla uitiabit.

Hb. iij.

De lateribus faciendis.

TIT. XII.

Hoc mense lateres faciendi sunt ex terra alba, uel creta, uel rubrica. Nam qui aestate fiunt, celeritate feruoris in summa cute siccantur, interius humore seruato: quæ res scissuris eos faciet aperiri. Fiunt autem sic: Terra creta diligenter, et omni asperitate purgata, mista cum paleis diu macerabitur, et intra formam lateri similem deprimetur. Tunc ad siccandum relicta, subinde uersabitur ad solis aspectum. Sint uero lateres longitudine pedum duorum, latitudine unius, altitudine quatuor unciarum.

118

De rosato.

TIT. XIII.

Quinque libras rosæ pridie purgatæ, in uini ueteris X sextarios mergis, et post XXX dies X despumati mellis libras adijcias, et uteris.

De oleo liliaceo.

TIT. XIII.

Per olei libras singulas dena lilia curabis infundere, et uas uitreum XL diebus locare sub dio.

De oleo roseo.

TIT. XV.

In olei libras singulas, rosæ purgatæ singulas uncias mittis, et VII diebus in sole suspendis, et luna.

De rhodomeli.

TIT. XVI.

In succi rosæ sextarijs singulis libras singulas mellis admisceas, et diebus XL sub sole suspendis.

De rosis uiridibus seruandis.

TIT. XVII.

Rosas nondum patefactas seruabis, si in canna uiridi stante, fissa, recludas ita, ut fissuram coire patiaris: et eo tempore cannam recidas, quo rosas uirides habere uolueris. Aliqui olla rudi conditas, ac bene munitas sub dio obruant, ac reseruant.

De horis.

TIT. XVIII.

In horarum mensuris Maius respondet Augusto.

Hora	I.	pedes	XXIII.
Hora	II.	pedes	XIII.
Hora	III.	pedes	IX.
Hora	IIII.	pedes	VI.
Hora	V.	pedes	IIII.
Hora	VI.	pedes	III.
Hora	VII.	pedes	IIII.
Hora	VIII.	pedes	VI.
Hora	IX.	pedes	IX.
Hora	X.	pedes	XIII.
Hora	XI.	pedes	XXIII.

PALLADII DE RE RVSTICA 119
LIBER SEPTIMVS.

De area paranda.

TIT. I.

I V N I O mense area paranda est ad trituram, cuius primo terra radatur: deinde effossa leuiter mistis paleis, et amurca æquatur insulsa. Quæ res à muribus, et formicis frumenta defendit. Tunc premen-
da est rotundo lapide, uel columnæ quocunque fragmen-
to, cuius uolutatio possit eius spatia solidare. Dehinc sole siccetur. Aliqui mundatis areis aquam spargunt, et minuta ibi pecora diu spatiari, ac proculcare compellunt. Et cum terra unguis stricta fuerit, spectant solidam siccitatem.

De messibus.

TIT. II.

Nunc primo ordeï messis incipitur, quæ consummanda est antè, quàm grana arefactis spicis lapsa decurrat, quia

nullis, sicut triticum, folliculis uestiuntur. Quinque modios
 recidere potest pleni agri opera una messoris experti, me-
 diocris uerò tres, ultimi etiam minus. Sed ordeï culmos iace-
 re in agris aliquantulum sinamus, quia fertur hoc more
 grandescere. Nunc etiam mense postremo locis maritimis,
 & calidioribus, ac siccis tritici messis abscinditur. Quam
 paratam esse cognosces, si æqualiter spicarum populus ma-
 turato rubore flauescat. Pars Galliarum planior hoc com-
 pendio utitur ad metendum, & præter hominum labores,
 unius bouis opera spatium totius messis absument. Fit ita-
 que uehiculum, quod duabus rotis breuibus fertur, huius
 quadrata superficies tabulis munitur, quæ forinsecus recl-
 ues in summo reddant spatia largiora. Ab eius fronte car-
 penti breuior est altitudo tabularum. Ibi denticuli pluri-
 mi, ac rari ad spicarum mensuram constituuntur in ordi-
 nem, ad superiorem partem recurui. A tergo uerò eiusdem
 uehicularum duo breuissimi temones figurantur, uelut amites
 basternarum. Ibi bos capite in uehiculum uerso iugo apta-
 tur, & uinculis, mansuetus sanè, qui non modum compulso-
 ris excedat. Hic ubi uehiculum per messes cœpit impelle-
 re, omnis spica in carpentum denticulis comprehensa cumu-
 latur abruptis, ac relictis paleis, altitudinem, uel humilita-
 tem plerumque bubulco moderante, qui sequitur. & ita per
 paucos itus, ac reditus breui horarum spatio tota messis
 impletur. Hoc campestribus locis, uel æqualibus utile est,
 & ijs, quibus necessaria palea non habetur.

De agris proscindendis: de uineis occandis, fodien-
 dis, uicia, foeno græco recolligendis.

TIT. III.

Nunc frigidissimis locis, quæ Maio sunt prætermissa
 faciemus. Agros æquè proscindemus herbosis, & gelidis

partibus. Vineta occubimus. Colligemus uiciam. fœnum græcum ressecabimus ad pabulū. Hoc mense locis frigidis peragenda est leguminum messis: itaque lenticulam collectam, cineri mistam, bene seruabimus, uel uasis olearijs, aut salsamentarijs repletis, statimque gypsatis. Nunc & faba luna minente uelletur. Ante lucem sanè, & antè, quàm luna procedat, excussa, & refrigerata ponatur. Ita gurguliones non patietur infestos. Hoc mense lupinus colligitur, & si placuerit, statim separetur ex area: sed longè ab humore est ponendus in horreis. Sic enim durissime custoditur, maxime si granaria eius afflauerit fumus assiduus.

De hortis

TIT. IIII.

Hoc mense circa solstitium brassicam seremus, quam inchoante transferemus Augusto, uel irriguo loco, uel pluuia initiante madefacto. Apium quoque bene serere poterimus, betas, & radices, & lactucas, & coriandrū, si rigemus.

124

De pomis.

TIT. V.

Hoc etiam mense ramus punici (sicut suprà diximus) poterit intra fictile uasculum claudi, ut ad eius magnitudinem poma restituat. Nunc pyra, uel mala, ubi ramos multa poma densabunt, interlegenda sunt quæcunque uitiosa, ut succus, qui ingratiè his posset impendi, ad meliora uertatur. Hoc etiã mense, locis frigidis, & Ziphum serere poterimus. Nunc caprificandæ sunt arbores fici, sicut in eius narrauimus disciplina. Aliqui eas & hoc mense inserunt. Locis frigidis persicus inoculatur, palmæ planta circumfoditur. Hoc mense, uel Iulio celebratur insitio in pomis, quæ emplastratio dicitur. Solis arboribus conuenit, quibus pinguis succus in cortice est, ut ficis, & oleis, ac similibus, ut Martialis dicit, & persico. Fit autem sic: Ex nouellis ramis, & nitidis, ac feracibus gemmâ, quæ bene apparebit sine du-

bio processura, duobus digitis quadratis circumsignabis, ut ipsa statuatur in medio, & ita subtiliter corticem lenabis acutissimo scalpro, ne gemma lædatur. Item ex ea arbore, cui uelimus inserere, similiter cum gemma tolletur emplastrum, nitido tamen, atque uberi loco. Tunc ibi conuenienter astringitur, & pressum circa gemmam uinculis cogitur sine geminis læsione coherere, ut ea, quæ appositæ redditur, locum gemmæ prioris includat. tunc luto superlinis, & liberam gemmam relinques. Ramos superiores eius arboris secabis, ac stirpes, & ab uno & uiginti diebus exactis, resolutio uimine uinculorum, reperiens externi seminis gemmam mirè in arboris alienæ membra transisse.

De armentis, & eorum castratura: de caseo, & tonsuris.

TIT. VI.

122

Hoc etiam mense uituli rectè (ut dictum est antè) castrantur. Nunc etiam caseum iure conficimus, & oves in frigida regione tondemus.

De apibus, aluearijs, & reliquis.

TIT. VII.

Hoc mense aluearia castrabuntur, quæ matura esse ad mellis reditum signis quampluribus instruemur. Primum, si plena sunt, apum subtile murmur audimus. Nam uacue sedes fauorum, uelut concana ædificia, uoces, quas acceperint, in maius extollunt. Quare cum murmuris sonus magnus, & raucus est, agnoscimus non esse idoneas ad metendum crates fauorum. Item cum fucos à sedibus suis, qui sunt apes maiores grandi intentione deturbant, matura mella testantur. Castrabuntur autem aluearia matutinis horis, cum torpent apes, nec caloribus asperantur. Fumus admouetur ex galbano, & arido fimo bubulo, quem in pultario factis carbonibus conuenit excitare. Quod uas ita figuratum sit, ut uelut inuersi infundibuli angusto ore

fimum possit emittere, atque ita cedentibus apibus, mella recidentur. Ad examinis pabulum hoc tempore pars fauorum debet quinta dimitti. Sanè putres, ac vitiosi faui de aluearijs auferantur. Nunc mella conficimus congestis in mundissimum sabanum fauis, ac diligenter expressis. Sed ante quàm premamus, partes fauorum corruptas, uel pullos habentes recidemus: nam malo sapore mella corrumpunt. Mel recens paucis diebus apertis uasculis habendum est, atque in summitate purgandum, donec refrigerato calore musti more deferueat. Nobilius mel erit, quod ante expressionem secundam, uelut sponte profluxerit. Hoc etiam mense ceram conficimus, quæ in uase æneo feruenti aqua pleno minutè concisis fauorum reliquijs mollietur, et deinde in alijs uasculis sine aqua resoluta digeretur in formas. Nunc si mense ultimo, noua egrediuntur examina, custos esse debet attentus, quia nouellæ apes uagantibus animis iuuentute, nisi seruentur, effugiunt. Exeuntia in aditu suo morantur uno, aut duobus diebus, quæ statim nouis aluearijs excipienda sunt. Observabit autem custos assiduus usque in octauam, uel nonam horam, quia post hæc tempora non facile fugere, aut emigrare consueuerunt, quanuis aliquæ statim et procedere, et abire non dubitent. Signa futuræ fugæ hæc sunt: Ante biduum, uel triduum acrius tumultuantur, et murmurant. Quod ubi apposita frequenter aure explorator agnouerit, sollicitior aduersum hæc esse debet. Solent hæc signa et cum pugnaturæ sunt, facere: quarum pugnam compescit puluis, aut mulsæ aquæ imber aspersus. Inest illi ad originis suæ reparandam concordiam, dulcis auctoritas. Sed cum se agmina sic pacata, in ramo, aut loco quocunque suspenderit, si unius uberis educatione pendeant, noris aut unum regem esse uniuers-

sis, aut reconciliatis omnibus manere concordiam. Si uero
 duo, uel plura ubera suspēdens se populus imitatur, & dis-
 cordes sunt, & tot reges esse, quot uelut ubera uideris, con-
 fitentur. Vbi globos apium frequentiores uideris, unctā ma-
 nu succo melissophylli, uel apii, reges requiras. Sunt autem
 paulo maiores, & oblongi magis, quam ceterae apes, recti-
 oribus cruribus, neque grandibus pennis, pulchri coloris,
 & nitidi, leues, sine pilo, nisi forte pleniores quasi capil-
 lum gerunt in uentre, quo tamen non utuntur ad uulnus.
 Sunt alij fuscī, atque hirsuti, quos oportet extinguī, & pul-
 chriorem relinqui, qui si frequenter uagatur cum examini-
 bus, exectis alis reseruetur: hoc enim manēte nulla discedet.
 Sed si nulla nascantur examina, duorum, uel trium uascu-
 lorum multitudinem in unum conferre possumus: dulci ta-
 men liquore conspersas apes, atque inclusas, per triduum
 tenebimus, apposito cibo mellis, & exigua tantum spiracu-
 la relinquemus in cella. Quod si uelis aluearium, cui per
 aliquam pestem multitudo subducta est, populi adiectione
 reparare, considerabis in alijs abundantibus, ceras fauo-
 rum, & extremitates, quae pullos habent, & ubi signum
 nascituri regis inueneris, cum sobole sua recides, & in id al-
 uearium pones. Est autem hoc futuri regis signum: Inter
 cetera foramina, quae pullos continent, unum maius, ac
 longius uelut uber apparet. Sed tunc transferendi sunt,
 quando erosio cooperulis ad nascendum maturi capita ni-
 tuntur exerere: nam si immaturos transtuleris, interibunt. Si
 autem se subitum leuabit examen, strepitu aeris terreatur,
 aut testulae: tunc ad aluearium redibit, aut in proxima frōde
 pendebit, & inde in nouum uas herbis consuetis, & melle
 conspersum manu attrahatur, aut trulla, & cum in eo lo-
 co requiuerit, uespere inter alia collocetur.

De pavimentis & latere. TIT. VIII.

Hoc etiam mense pavimenta faciemus sub diuo, & lateres, more quo dixi.

Qualiter fructuum venturorum experimenta summentur. TIT. IX.

Græci asserunt Aegyptios hoc more proventum futuri cuiusque seminis experiri: Aream breuem loco subacta, & humido nunc excolunt, & in ea diuisis spatijs omnia frumenti, uel leguminum semina spargunt. Deinde in ortu caniculæ, qui apud Romanos quartodecimo Calendarum Augustarum die tenetur, explorant quæ semina ortum sidus exurat, quæ illæsa custodiat. His abstinent, illa procurant, quia indicium noxæ, aut beneficij, per annum futurum generi unicuique, sidus aridum præsentis exitio, uel salute præmisit.

De oleo chamæmilleo. TIT. X.

Per olei libras singulas chamæmillæ herbæ florentis, aureæ medietatis, proiectis albis folijs, quibus flos ambitur, unciarum singularum pondus infundis, & quadraginta diebus in sole constitues. 125

De œnanthe. TIT. XI.

Siluestres uvas, cum florēt, sine rore colligimus, & expandimus in sole, ne quid restet humoris, & flos ad excutiendum siccior appareatur. Tunc cribello spisso cernimus, ut grana non transeant, sed flos solus decidat. Hunc in melle seruamus infuso: & cum diebus triginta fuerit conditum, temperamus eo genere, & more, quo rosatum moris est temperare.

De alica. TIT. XII.

Ordeum semimaturum, cui adhuc superest aliquid de uirore, per manipulos ligabis, & torrebis in furno, ut

facile mola possit infringi, & in modio uno salis aliquantum, dum molitur, miscere curabis, ac seruabis.

De horis.

TIT. XIII.

Iunius, ac Iulius horarum sibi æqua spatia contulerunt.

Hora	I.	pedes	XXII.
Hora	II.	pedes	XII.
Hora	III.	pedes	VIII.
Hora	IIII.	pedes	V.
Hora	V.	pedes	III.
Hora	VI.	pedes	II.
Hora	VII.	pedes	III.
Hora	VIII.	pedes	V.
Hora	IX.	pedes	VIII.
Hora	X.	pedes	XII.
Hora	XI.	pedes	XXII.

PALLADII DE RE RVSTICA
LIBER OCTAVVS.

De iterandis agris: de messe triticea: de extirpandis uepribus, & filicetis: de arboribus operiendis nouellis.

TIT. I.

I V L I O mense agri, qui Aprili profassi fuerant, circa Calendas iterantur. Nunc locis temperatis tritici messis expletur, more quo dictum est. siluestres agri utilissimè extirpabuntur arboribus, atque uirgultis, cum luna decrescit, de sectis radicibus, atque com-

bustis. Hoc mense arbores, quæ in messe steterat, sectis messibus obruantur aggestione terrarum propter nimios solis ardores. Opera una XX maximas obruet. Nunc & novellæ vites mane, & vespere iam calore deposito effodi debent, & auerso gramine puluerari. Hoc mense utiliter, uel ante caniculares dies, filices extirpabis, & caricem.

De hortis.

TIT II.

Hoc etiam mense cepullas serimus, irriguis, ac frigidis locis, & radicem, & atriplicem, si rigare possumus, & ocymum, maluas, betas, lactucas, & porros rigandos. Hoc mense loco irriguo, napos seremus, & rapa, solo putri, & soluto, nec spisso. Locis humidis lætantur, & campis. Sed nappus in siccis & propè tenui, atque deuexo, & sabuloso melior nascitur. Loci proprietates utrunque semen in alterum mutat. Nam rapa in alio solo per biennium sata mutantur in napos, alio uerò, nappus trāsit in rapum. Subactum solum stercoratum, uersatumque conquirunt, quod & ipsis, & segetibus proderit, quæ ibi anno eodem seruntur. Iugero raporum quatuor sextarij, nappi autem quinque sufficiunt. Si spissa sunt, interuelles aliqua, ut cætera roborètur. Ut uerò semina maiora redigantur, eruta rapa, folijs omnibus purgas, & ad dimidiij digiti crassitudinem in caule succides. Tunc in sulcis diligenter subactis, octonis digitis separata obrues, & iniicies terram, & calcabis, ita magna nascuntur.

De pomis.

TIT. III.

Hoc etiam mense emplastratio celebrari potest, sicut antè demonstrauimus, & pyrus, uel malus locis humidis nunc insita me explorante processit. Hoc etiam mense in pomis serotinis, quæ ubertate nimia ramos onerauerunt (sicut prædixi) interlegenda sunt, si qua uitiosa repereris, ut ar-

11. i.

boris succum uertamus ad meliorum nutrimenta pomorū. Nunc citri taleam loco irriguo, frigidis regionibus me plā- tasse memini, & quotidianis animasse liquoribus, quæ & nascendo, & asserendo uotum felicitatis æquauit. Hoc tem- pore, locis humidis inoculari ficus, & inseri citrius potest. Mense iam medio, palmæ planta circunfodi. Nūc locis tem- peratis, amygdala matura sunt ad legendum.

De armentis.

TIT. IIII.

Hoc tempore maxime tauris submittendæ sunt uacæ, quia decem mensium partus sic poterit maturo uere con- cludi, & certum est eas post uernam pinguedinem gestien- tes ueneris amare lasciuiam. Vni tauro quindecim uaccas Columella asserit posse sufficere, curandūque ne concipe- re nequeant nimietate pinguedinis. Si abundantia pabu- li est in regione, qua pascimus, potest annis omnibus in foeturā uacca submitti. Si uerò indiget hoc genere, alter- nis temporibus onerandæ sunt, maximèque, si eadem uac- cæ alicui operi seruire consueuerunt. Hoc mense arietes candidissimi eligendi, & admittendi sunt mollibus lanis, in quibus non solum corporis candor considerandus est, sed etiam lingua, quæ si maculis fuscabitur, uarietatem reddit in sobole. De albo plerunque nascitur coloris alte- rius. De fuscis nunquam (sicut Columella dicit) potest al- bus creari. Eligemus arietem altum, procerum, uentre pro- misso, & lanis candidis tecto, cauda longissima, uelleris densi, fronte lata, magnis testibus, ætatis primæ, qui ta- men usque in octo annos potest utiliter inire. Fœmina de- bet bima submitti, quæ usque in quinquēniū foeturæ ne- cessaria est, anno septimo deficit. Eligenda est uasti corpo- ris, & proluxi uelleris, ac mollissimi, lanosi, & magni u- teri. Sed prouidendum est in hoc genere, ut pabuli ubertatē

te saturetur, & longè pascatur à sentibus, qui & lanam minuunt, & corpus incidunt. Admittendi sunt mense Iulio, ut nati ante hiemem cōualescant. Aristoteles asserit, si masculos plures creari uelis, admissuræ tempore siccus dies, & halitum septentrionis eligendum, & contra eum uetum greges esse pascendos. Si foeminas generari uelis, Austri captandos flatus, & in eum pascua dirigenda, ac sic incundas matres, ut mortuarum, uel uitiosarum numerus nouella sobole reparetur. Autumno debiles quæque pretio mutantur, ne eas imbecillas hibernum frigus absumat. Aliqui duobus antè mensibus arietes à coitu reuocant, ut faciem libidinis augeat dilatio uoluptatis. Quidam coire sine discretionem permittunt, ut hoc eis genere per annum totum foetura non desit.

De extirpando gramine.

TIT. V.

Hoc mense, cum sol Cancris tenebit hospitium, luna sexta in Capricorni signo posita, gramen ablatum Græci asserunt nihil de radicibus rediturum. Item si bidentes cyprei fiant, & sanguine tingantur hircino, & post fornacis ardore non aqua, sed eodem sanguine temperentur, per eos erutum gramen extingui.

129

De uino scillite.

TIT. VI.

Hoc mense uinum scillite sic facimus: Scillam de montanis, aut maritimis locis sub ortu Canicularum lectam procul à sole siccamus. Ex hac in uini amphoram unius libræ mensuram mittimus, incisis antè tamē superfluis, & abiectis folijs, quibus pars extrema uallatur. Quidam uelamina ipsa filo inserta suspēdūt, ut uino infusa mergantur, & non admista feabus post XL dierū spatium sarta, quæ appensa sunt auferatur. Hoc uini genus tussi resistet, uentrem purgabit, flegma dissoluet, spleneticis proderit,

ii ij.

acumen præstabit oculorum, concitabit digestionis auxilia.

De hydromelli.

TIT. VII.

Inchoantibus Canicularibus diebus, aquam purã pri die sumis ex fonte. In tribus aquæ sextarijs, unum sextarium non dispumati mellis admisceas, ac diligenter per arenarias diuisum quinque horarum spatio continuo per inuestes pueros curabis agitare uasa ipsa concutiens. Tunc XL diebus, ac noctibus patieris esse sub cælo.

De aceto scillitico.

TIT. VIII.

Squillæ albæ crudæ proiectis duris, atque extrinsecus positis omnibus teneram medietatem ad libram, & sex uncias per minutas partes recides, & in aceti acerrimi duodecim sextarijs merges. Vas signatũ quadraginta diebus patieris esse sub sole: post abiecta squilla acetũ diligentius excolabis, & in bene picato uase transfundes. Aliud acetum digestioni, & saluti accommodum: Squillæ dragmas VII, aceti sextarios XXX mittis in uasculo, & piperis unciam unam, mentæ, & casia aliquantum, & post aliquod tempus uteris.

De sinapi.

TIT. IX.

Sinapis semen ad modum sextarij unius, & semis, redigere curabis in puluerem, cui mellis pondo V, olei Hispani unam libram, aceti acris unum sextarium misceas, & tritis omnibus diligenter uteris.

De horis.

TIT. X.

Iulij, & Iunij horas par mensurarũ libra composuit.

Hora	I.	pedes	XXII.
Hora	II.	pedes	XII.
Hora	III.	pedes	VIII.
Hora	IIII.	pedes	V.
Hora	V.	pedes	III.

Hora	VI.	pedes	II.
Hora	VII.	pedes	III.
Hora	VIII.	pedes	V.
Hora	IX.	pedes	VIII.
Hora	X.	pedes	XII.
Hora	XI.	pedes	XXII.

PALLADII DE RE RVSTICA
LIBER NONVS.

De agris exilibus arandis: de apparanda uindemia: de occatione uinearum locis frigidis.

TIT. I.

AUGUSTO mense ultimo circa Calendas Septembris ager planus, humidus, exilis incipiat exarari. Nunc maritimus locis uindemiæ apparatus urgetur. Hoc etiam mense locis frigidissimis occatio uinearum fit.

De exili & misera uinea reficienda. TIT. II.

Hoc tempore, si terra exilis in uinea est, & uinea ipsa miserior, tres uel quatuor lupini modios in iugero spargis, atque ita occabis. Quod ubi fruticauerit, euertitur, & optimum stercus præbet in uineis, quia lætamen propter uini uitium non conuenit inferre uinetis.

De pampinandis, & obumbrandis uitibus, & extirpandis carectis atque filicetis.

TIT. III.

Nunc locis frigidis pampinatur, locis uero feruentibus, ac siccis obumbratur potius uua, ne ui solis areseat, si aut

II. iij.

uineæ breuitas, aut facultas operarum permittit. Hoc etiam mense extirpare possumus carecta, atque filiceta.

De urendis pascuis.

TIT. IIII.

Nunc urenda sunt pascua, ut & altorum fruticum festinatio reprimatur ad stirpes, & incensis aridis noua lætius succedant.

De hortis.

TIT. V.

Hoc etiam mense ultimo, sicis locis rapa, & napus serenda sunt, hac ratione qua antè dictum est. Hoc mense ultimo, locis siccioribus radices seruntur, quæ hieme sui usum mirisirent. Amant terram pinguem, solutam, & diu subactam, qualem rapa. Tosum & glaream reformidant. Gaudent cæli statu nebuloso. Serendæ sunt spatijs gradibus, & altè fossis. Meliores proueniunt in arenis. Serantur post nouam pluuiam, nisi possint fortè rigari. Quod satum est, statim debet operiri leui sarculo. Ingerũ duo sextarij, uel, ut quidam, quatuor, cum seruntur, implent. Lætamen non est ingerendum, sed potius paleæ: quia inde fungosæ sunt. Suauiores fiunt, si eas aqua salsa frequenter aspergas. Radices fœmini ni generis putantur, quæ minus acres sunt, & habent folia latiora, & leuia, & cum iucunditate uirentia. Ex his ergo semina colligemus. Maiores fieri creduntur, si sublatis omnibus folijs, & solo tenui caule demisso, sæpe terris operiantur. Si ex nimis acra dulcem fieri uelis, semina die, & nocte melle macerabis, aut passo. Raphanum tamen, sicut brassicam, constat esse uitibus inimicum. Nam si circa se serantur, natura discordante refugiunt. Hoc etiam mense pastinacas seremus.

De pomis.

TIT. VI.

Etiam nunc emplastrantur arbusa. Pyrum nunc plerique inserunt, & locis irriguis arborem citri.

De apibus.

TIT. V. I.

Hoc mense crabrones molesti sunt aluearijs apū, quos persequi, ac necare debemus. Nunc etiam quæ Iulio non excurrimus, exequamur.

De aqua inuenienda.

TIT. VIII.

Nunc si deerit aqua, eam quærere, ac uestigare debis, quam taliter poteris inuenire: Ante ortum solis ijs locis, quibus aqua quærenda est, æqualiter pronus mento ad solum depresso iacens in terra spectabis Oriëtem, & in quo loco crispum subtili nebula aerem surgere uidebis, & uelut rorem spargere, signo aliquo uicinæ stirpis, aut arboris prænotabis. Nam constat siccis locis, ubi hoc fiet, aquam latere: sed terrarum genus considerabis, ut possis uel de tenuitate, uel de abundantia iudicare. Creta tenues, nec optimi saporis uenas creabit. Sabulo soluto exiles, insuaues, limosas, & spatio altiore submersas. Nigra terra humores, & stillicidia non magna ex hibernis imbribus & liquore collecta, sed saporis egregij. Glarea mediocres & incertas uenas, sed suauitate præcipuas. Sabulo masculus, & arena, & carbunculus certas, & ubertate copiosas. In saxo rubro bonæ, & abūdantes sunt. Sed providendum est, ne inuentæ inter rimas refugiāt, & per interuenia dilabātur. Sub radiabus montiū, & in saxis, silicibus uberes, frigidæ, salubres. Locis campestribus salsæ, graues, tepidæ, insuaues: quarum sapor si optimus fuerit, noueris eas sub terris exordium de monte sumpsisse. Sed in medijs campis montanorum fontium suauitatem consequentur, si umbrantibus tegantur arbustis. Sunt & hæc signa uestigandæ aquæ, quibus tunc credimus, si neque lacuna est, neque aliquis ibi ex cōsuetudine humor insidet aut præterit. Iuncus tenuis, salix siluatica, alnus, uitex, arūdo, ede-

li. iij.

ra, cæteraque, si qua humore gignuntur. Locus ergo, ubi supra dicta signa repereris, fodiatur latitudine pedibus tribus, altitudine pedibus quinque, et proxime solis occasum, mundum uas ibi æreum, plumbeum interius unctum inuersum ponatur in solo ipsius fossionis. Tunc supra fossæ labra crate facta de uirgis, ac frondibus, additaque terra, spatium omne cooperiatur. Sequenti die aperto loco, si in eodem uase sudores intrinsecus inueniuntur, aut stillæ, aquas ibi esse non dubites. Item si uas figuli siccum, neque coctum eadem ratione ponatur, ac similiter operiatur, altero uero die, si aquarum uena est, in præsentis uas concepto humore soluetur. Item uellus lanæ æquè positum, uel coopertum, si tantum colligit humoris, ut alia die fundat expressum, copias inesse testabitur. Item lucerna oleo plena, et accensa, si ibi similiter tecta ponatur, et secundo die inueniatur extincta superantibus alimentis, aquas idem locus habebit. Item si in eo loco focum feceris, et terra uaporata humidum fumum, nebulosumque ructauerit, aquas inesse cognosces. His itaque repertis, certa signorum firmate notitia, puteum fodies, et aquæ caput requires: uel si plura sunt, in unum colliges. Tamen maxime sub radicibus montium in septentrionali parte quærendæ sunt aquæ, quia in his locis magis abundant, utilioresque nascuntur.

De puteis.

TIT. IX.

Sed in fodiendis puteis cauendum est fossorum periculum, quoniam plerumque terra sulfur, alumen, bitumen educit. Quorum spiritus misti anhelitum pestis exhalant, et occupatis statim naribus extorquent animas, nisi quis fugæ sibi uelocitate succurrat. Prius ergo, quam descendatur ad intima, in eis locis lucernam ponis accensam, quæ si extincta non fuerit, periculum non timebis. Si uero ex-

tinguetur, cauendus est locus, quem spiritus mortifer occupabit. Quòd si alio loco aqua non potest inueniri, dextera, leuáque puteos fodiemus, usque ad aquæ ipsius libramentum, & ab his foramina hinc inde patefacta, uelut nares, intus agemus, quâ nocens spiritus enaporet: quo factò, latera puteorum structura suscipiat. Fodiendus est autem puteus, latitudine octo pedum quoquouersum, ut binos pedes structura concludat: quæ structura uectibus ligneis subinde densetur, & structa sit lapide tofacio, uel silice. Si aqua limosa fuerit, salis admistione corrigatur. Sed dum foditur puteus, si terra non stabit uitio generis dissoluti, aut humore laxabitur, tabulas obijcies directas undique, & eas transuersis uectibus sustinebis, ne fodientes ruina concludat.

De aqua probanda.

TIT. X.

Aquam uerò nouam sic probabis: in uase æneo nitido spargis, & si maculam non fecerit, probabilis iudicetur. Item decocta æneo uasculo, si arenam, uel limum non relinquit in fundo, utilis erit. Item si legumina cito ualebit excoquere, uel si colore perlucido carens musco, & omni labe pollutionis aliena. Sed qui in alto sunt putei, perforatis usque ad infimam partem terris ad loca inferiora, possunt uice fontis exire, si uallis subiectæ natura permittat.

135

De aquæ ductibus.

TIT. XI.

Cum uerò ducenda est aqua, ducitur aut forma structili, aut plumbeis fistulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tubis. Si per formam ducetur, solidandus est canalis, ne per rimas aqua possit elabi: cuius magnitudo pro aquæ mensura facienda est. Si per planum ueniet, inter sexagenos, uel centenos pedes sensim reclinetur structura in sesquipedem, ut uim possit habere currendi. Siquis mons interiectus oc-

currerit, aut per latera eius aquam ducemus obliquam, aut ad aquæ caput spelūcas librabimus, per quarum structuram perueniat. Sed si se uallis interserat, erectas pilas, uel arcus usque ad aquæ iusta uestigia construemus, aut plūbeis fistulis clausam deijci patiemur, & explicata ualle consurgere. Sed, quod est salubrius, & utilius, fictilibus tubis cum ducitur, duobus digitis crassi, & ex una parte reddatur angusti, ut palmi spatio unus in alterū possit intrare: quas iūcturas uina calæ oleo subacta debemus illinire. Sed antequam in ijs aquæ cursus admittatur, fauilla per eos mixta exiguo liquore decurrat, ut glutinare possit, si qua sunt uitia tuborum. Ultima ratio est, plumbeis fistulis ducere, quæ aquas noxias reddunt. Nam cerusa plumbo creatur attrito, quæ corporibus nocet humanis. Diligentis erit aquarum receptacula fabricari, ut copiam uel inops uena procuret.

De mensuris, & ponderibus fistularum.

TIT. XII.

Mensura uerò fistularum plumbo seruetur huiusmodi. Centenaria X pedum mille ducentas libras habeat. Octogenaria noningentas LX. Quinquagenaria similiter X pedum pondo sexcenta. Quadragenaria pondo quadringenta LXXX. Tricenaria pondo trecenta sexaginta. Vicenaria pondo ducenta XL. Octonaria pondo nonaginta sex.

De omphacomelli.

TIT. XIII.

In uinæ semiacerbæ succi sextarijs sex: mellis triti fortiter duos sextarios debebis infundere, & sub solis radijs diebus XL decoquere.

De horis.

TIT. XIII.

Augustum Maio par solis cursus æquauit.

Hora	I.	pedes	XXIII.
Hora	II.	pedes	XIII.
Hora	III.	pedes	IX.
Hora	IIII.	pedes	VI.
Hora	V.	pedes	IIII.
Hora	VI.	pedes	III.
Hora	VII.	pedes	IIII.
Hora	VIII.	pedes	VI.
Hora	IX.	pedes	IX.
Hora	X.	pedes	XIII.
Hora	XI.	pedes	XXIII.

PALLADII DE RE RVSTICA

LIBER DECIMVS.

De agris pinguibus tertiandis, uel implendis exilibus, & de stercorando. TIT. I.

S E P T E M B R I mense ager pinguis, & qui diu tenere cōsuevit humorē, tertia uice arabitur, quanuis humido anno possit & antea tertiari. Nūc ager humidus, planus, exilis, quem primo Augusto arari diximus, iteratur, & seritur. Graciles cliui nunc primū arandi sunt, & serendi statim circa æquinoctium. Agri nunc stercorandi sunt, sed in colle spissius, in campo rarius lætamina disponentur, cum luna minuitur: quæ res si seruetur, herbis officiet. Vni iugero asserit Columella XXIIII stercoris carpēta sufficere. In plano uerò XVIII. Sed ijdem cumuli tot dissipandi sunt, quot ea die poterunt exarari, ne stercora exicata nihil profint. Eij-

ciuntur quidem lætamina, & qualibet hiemis parte. Sed si tempore suo eijci aliqua ratione non poterunt, ante quam seras, more seminis per agros puluerẽ stercoris sparge, uel caprinum manu proiece, & terram sarculis misce. Nec prodest nimium stercorare uno tempore, sed frequenter, & modicè. Ager aquosus plus stercoris, siccus uerò minus requirit. Sed si lætaminis copia non abundat, hoc pro stercore optime cedit, ut sabulosis locis cretam, uel argillam spargas, cretosus ac nimium spissis sabulonem. Hoc etiam segetibus proficit, & uineas pulcherrimas reddit. Nam lætamen in uineis saporem uini uitiare consuevit.

De serendo tritico, & adoreo in locis frigidis
& opacis.

TIT. II.

Hoc mense uliginosis locis, aut exilibus, aut frigidis, aut opacis circa æquinoctium triticum, & adoreum seretur, dum serenitas constat, ut radices frumenti ante hiemem conualescant.

De remedio falsi humoris: de seminum mensuris, & diuersis remedijs ad sationem pertinentibus.

TIT. III.

Solet terra humorem salsum uomere, qui segetes necat. Vbi hoc fit, columbinum stercus, aut cupressi folia oportet inspergere, & ita, ut eadem misceantur, inarare. Melius tamen omnibus remedijs erit, si aquarius sulcus noxium deducat humorem. In mediocri agri iugero V tritici modios, & adorei totidem conseremus. nam quatuor ager pinguis accipiet. Si modium quo seretur, hieme pelle uestieris, & ibi aliqua idiu quod serendum est, esse patieris, sata bene prouenire firmantur. Item quoniam quedam animalia subterranea sectis radicibus necant plerunque frumenta, contra hæc proderit, si herbae, quæ

sedum dicitur, succus aquæ mistus una nocte madefaciat, quæ spargenda sunt semina: uel agrestis cucumeris humor expressus, & eius radix trita, si aqua diluatur, & eodem quæ serenda sunt, macerentur humore. Aliqui ubi hæc segetes suas perferre senserint, inter initia uitiorum insulsa amurca, uel prædicta aqua sulcos, & aratra perfundunt.

De serendo ordeo canterino. TIT. IIII.

Nunc gracili solo ordeum seritur canterinum, modijs V per iugerum. Post hoc genus agros cessare patieris, nisi forte lætamen aspergas.

De lupino serendo. TIT. V.

Nunc, uel maturius aliquanto, lupinus seritur in quacumque terra, uel crudo solo: cui hoc proderit, ut seratur ante quàm frigus incipiat. Limoso agro non nascitur: cretam reformidat: amat exilem terram, atque rubricam: X modijs iugeri mensura completur.

De piso serendo. TIT. VI.

Hoc mense postremo pisum seremus, terra facili, & soluta, loco tepido, cælo delectatur humecto. Iugero quatuor modios, uel tres sparsisse sufficiet.

De sisamo serendo, & proscindendis agris ad medicam. TIT. VII.

Nunc sisamum seritur putri solo, uel pinguibus arenis, uel terra congestitia. Iugero quatuor, uel sex sextarios seuisse conueniet. Hoc mense postremo, prima uice agros proscindemus, qui habituri sunt medicam.

De uicia, fæno græco, & farragine serendis.

TIT. VIII.

Nunc uiciæ prima satio est, & fœni græci cum pabuli causa seruntur. Uiciæ VII modij iugerum, æquæ &

fœni Græci semen implebit. Farrago etiã loco sterili ster-
corato seritur: ordeï canterini in iugero X modios spargi-
mus circa æquinoctium, ut ante hiemem cõualescat. Si de-
pasci sæpius uelis, usque in Maium mensem eius pastura
sufficiet. quod si ex ea semen etiam redigere, usque ad
Martias Calendas, & dehinc pecora prohibebis.

De lupino serendo.

TIT. IX.

Hoc mense, ut loca fœcundentur exilia, lupinus circa
Idus seritur. Et ubi creuerit, uertitur uomere, ut putrescat
excisus.

De pratis nouellis formandis, uel ueteribus
excolendis.

TIT. X.

Nunc prata si libuerit, possumus nouella formare. si
eligendi facultas est, locum pinguem, rosidum, planum, le-
niter inclinatum, uel huiusmodi uallem deputabimus, ubi
humor nec statim præcipitari cogitur, nec diu debet inhæ-
rere. Potest quidem & soluto, & gracili solo prati for-
ma, si rigetur, imponi. Extirpandus est itaque locus hoc
tempore, & liberandus impedimentis omnibus, uel her-
bis latioribus, & solidis, atque uirgultis. Deinde cum fre-
quenter exercitatus fuerit, ac multa aratione resolutus,
submotis lapidibus, & glebis ubique confractis, stercore-
tur luna crescente recenti lætamine. Ab ungulis iumento-
rum summa intentione seruetur intactus, præcipuè quo-
ties humescit, ne inæquale solum reddant multis locis im-
pressa uestigia. sed si prata uetera muscus obduxerit, ab-
radendus est, & scalptis eisdẽ locis fœni spargenda sunt
semina. & quod ad necandum muscum prodest, cinis sæ-
pius ingerendus. Quod si sterilis factus est locus carie, in-
curia, uetustate, exaretur, ac de nouo rursus æquetur. Nam
prata sterilia plerũque arare conueniet. sed in nouo pra-

to rapa conserere possumus, quorum messe finita, cætera quæ dicta sunt, exequemur. Viciam tamen seminibus mixtam post hæc spargemus. Rigari uerò antequam durum solum fecerit, non debebit, ne eius cratem minus solidam uis interflui corrumpat humoris.

De uindemia celebranda.

TIT. XI.

Hoc mense locis tepidis, maritimisque celebranda uindemia est, frigidis apparanda. In dolijs picandis hic modus erit: Ut doliũ ducentorum congiorum XII libris picetur: deinde pro minoris æstimatione subducas. Sed maturitatem uindemiæ cognoscimus hoc genere: Si expressa uua, uinacia, quæ in acinis celantur, hoc est grana, sint fusca, & nonnulla propemodum nigra: quam rem naturalis maturitas facit. Diligentiores optimæ ceræ in decem picis libras, unam libram miscent, quæ & odori proficit, et saporis, & picem lenitate permulcens frigoribus eam non patitur dissilire. Picis tamen gustu exploranda dulcedo est, quia sæpe uina eius amaritudine uitiantur.

De panico, & milio metendis, & faselo ad escam serendo, & apparãdis aucupijs.

TIT. XII.

Nunc quibusdam locis panicum metetur, & milium. Tempore hoc faselus ad escam seratur. Nunc in aruitibus apparetur aucupium noctuæ, cæteraque instrumenta capture, ut circa Calendas exercæatur Octobris.

De hortis.

TIT. XIII.

Nunc papauer seritur locis siccis, & calidis: potest & cum alijs oleribus seminari. Fertur utilius prouenire, ubi uirgæ, & sarmenta combusta sunt. Tempore hoc brassicam seres utilius, ut plantas eius Nouembri inchoante transponas: de quibus & hieme olus, & uere possit cyma produci. Hoc mense spatia hortorum, quæ per uer-

num seminibus impleturus es, alitè tribus pedibus pastinare debebis, & luna decrescente his sterco inferre. Hoc mense ultimo thymum seremus, sed melius plantis nascitur, quamvis possit & semine. Agrum diligit apricum, macrum, maritimum. Nunc circa æquinoctium seres origanum: stercoari, ac rigari, donec conalescat appetit. Amat loca aspera, atque saxosa. Hisdem diebus seritur capparitis: late serpit: succo suo terris nocet. Serendum est ergo, ne procedat ulterius, circumueniente fossato, uel luto structis parietibus, solo sicco, & gracili: herbas sponte persequitur: floret æstate. Sub occasu Vergiliarum capparitis arefcit. Gith hoc mense ultimo bene seritur. Hoc mense nascitur cium seremus, & anethum locis temperatis, & calidis, et radices locis siccis, & pastinacas, & cærefolium circa Octobres Calendas, & lactucas, & betas, & coriandrum, & primis diebus rapa, & napos.

De pomis.

TIT. XIII.

Mese Septembri circa Calēdas Octobres. uel Februario tuberes seremus sobole, uel nucleis, cuius tenera diligenter nutriri debet infantia. Sumatur cum radicibus planta diuisa: bubulo fimo linatur, ac luto: statuatur pingui terra, & subacta, subditis conchis, & marina alga: terris magna sui parte condatur. Alij pomis statim grana decussata, & sole siccata, pingui, & prope cribrata terra autumnano tria simul ponunt, quæ feruntur in unum coire uirgultum: quod assidua rigatione iuuandum est, atque fossura, quæ solū leuiter scalpens teneritudini robur inducat. Post annum demde, uel aliquāto tardius quæ fuerit de semine plāta transfertur: & hoc genere fructus efficit dulciores. Mense Ianuario ultimo, uel Februario tuberum surculi mirabiliter proficit cydonio insitus. Inseritur autem

malis omnibus, & pyris, & prunis, & calabrici: melius trūco fisso, quàm cortice. desuper qualo, uel fictili uase munitur repletis usq; prope summitatem surculis terra subacta cum stercore. Profunt tuberibus, quæ malis prodesse memoravi. Tuberes seruabūtur, si obruantur in milio, uel uræolis picatis, & oblitis.

De pauimentis solariorum, & latere. TIT. XV.

Hoc etiam mense pauimenta in solarijs & lateres faciemus eo more, quo Maio mense descripsi.

De diamoro.

TIT. XVI.

Succum mori agrestis paululum facies deferuere. Tunc succi ipsius duas partes, & unam mellis admisce, & mista curabis ad pinguedinem excoquere.

De seruandis uuis.

TIT. XVII.

Vnas quas seruare uolumus, legamus illæsas, neque acerbitate rigidas, neque maturitate defluētes, sed quibus est & granum lucæ penetrabili splendidum, & tactus cum molli iucunditate callosus. Siqua sunt corrupta, uel uitiosa, resecemus: nec patiamur interesse, quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta æstui caloris induruit. Tūc incisos botryonum tenaces calida pice oportet amburi, atque ita in loco siccō, frigido, & obscuro sine luminis irruptione suspendi.

De uite, cuius fructus humore putrescit.

TIT. XVIII.

Vitis, cuius fructus humore putrescit, per latera pampinanda est ante trigesimum uindemiæ diē, & sola frons illa seruanda est, quæ in summitate posita solem nimium defendit à uertice. 143

De horis.

TIT. XIX.

Septembris & Aprilis dies horis similibus conferūtur.

Kl. i.

Hora	I.	pedes	XXIIII.
Hora	II.	pedes	XIIII.
Hora	III.	pedes	X.
Hora	IIII.	pedes	VII.
Hora	V.	pedes	V.
Hora	VI.	pedes	IIII.
Hora	VII.	pedes	V.
Hora	VIII.	pedes	VII.
Hora	IX.	pedes	X.
Hora	X.	pedes	XIIII.
Hora	XI.	pedes	XXIIII.

PALLADII DE RE RVSTI-
CA LIBER VNDECIMVS.

De adoreo, tritico, ordeo, & eruo, lupino, & piso, si-
samo, & faselo serendis. TIT. I.

CTOBRI mense adorem seremus, ac
triticum. Iusta satio est à decimo Calen-
darum Nouembrium, usque ad sextum
Idus Decembris regionibus temperatis.
Nunc etiam lætamen effertur, ac spargi-
tur. Hoc etiam mense seremus ordeum, quod dicitur cante-
rinum. Seritur macra & siccata terra, uel multum pingui.
nam quia hoc semine macescunt arua, pingui uincitur a-
144 gro: alteri nõ habet quod amplius nocere possit, cum pro-
pter macritatem semen aliud ferre non ualeat. Læto a-
gro non est serendum etiam nunc eruum, lupinus, & pi-
sum, & sisamum. Seremus (ut dixi) sisamum usque ad Idus

Octobres, & faselū, tamen terra pingui, ac restibili agro: quatuor modijs iugerum complebimus.

De lini semine serendo.

TIT. II.

Hoc mense lini semen seremus, si placet, quod pro malitia sui serendum non est, nam terræ uber exhaurit. Sed si uelis loco pinguiissimo, & modice humido, seretur in iugero VI II I modijs. Aliqui macro solo spissum serunt: ita assequuntur, ut linum subtile nascatur.

De notanda uitium fertilitate, quam providebimus pactioni.

TIT. III.

Nunc oportuna uindemia est, cuius tempore notanda est fœcunditas uitium, & notis quibuscunque signanda, ut ex his ad ponendum sarmenta possimus eligere. Asserit autem Columella, explorari fœcunditatem uno anno non posse, sed quatuor: quo numero cognoscitur uera generositas surculorum.

De ponendis uineis, uel propagandis, reparandis, putandis: & arbutis.

TIT. IIII.

Hoc mense postremo, ubi calidi, ac sicti aeris qualitas est, ubi exilis, & aridus est campus, ubi collis præruptus, aut macer, uites utilissime ponuntur, de quibus satis mense Februario disputauimus. Nunc locis sictis, calidis, exilibus, macris, arenosis, aridis, quæcunque de pastinis, de uitibus ponendis, putandis, propagandis, reparandis, uel arbusto faciendo, antè dicta sunt, rectius fiunt, ut contra exilitatem glebæ hibernis imbribus adiuentur. Sic & humorem sitientibus conferunt, & recisa uel mersa glacie non adurunt, quia talibus locis pruinarum uis, & natura nescitur.

De ablaqueanda nouella.

TIT. V. 145

Post Idus Octobris ablaqueada est omnis nouella ui-

K lxxij.

nea, seu in pastino, seu in scrobibus, aut sulcis, ut amputentur radices supernuacuae, quas produxit aestate, quae si conualuerint, inferiores radices faciunt interire, & ita remanebit uitis in summitate suspensa: quae res eam frigori obnoxiam faciet, & calori. Sed haec radiculæ non ad sicum debent recidi, ne aut plures inde nascantur, aut noua plaga corpori uitis impressa, ui secuturi algoris uratur. Recidemus autem relicto digiti spatio. Et si placida ibi hiems est, apertas relinquemus uites: si uiolenta, ante Decembres Idus operiemus: si præfrigida, aliquantum columbini stercoreis sub ipsa hieme circa uiticularum uestigia largiemur, quod contra frigus nimium Columella dicit toto faciendum esse quinquennio.

De utilitate propagandæ nunc uineæ. TIT. VI.

Hoc tempore idcirco locis, quibus dixi, propagatio melior est, quia firmandis radicibus uitis incumbit, cum proferendi palmites, eam cura non permouet.

De arboribus inserendis, uel uitibus. TIT. VII.

Hoc mense aliqui uites & arbores locis calidissimis inserere consueuerunt.

De oliuetis instituendis, & colendis, uel remedijs eorum, uel oliuis condiendis, uel fossis, riuisque purgandis. TIT. VIII.

Nunc etiam locis calidis, & apricis oliueta instituemus, more, uel ordine, quem Februarius mensis ostendit. Seminaria quoque olearum locis talibus faciemus hoc tempore, & omnia, quae ad oleam pertinebunt. Olinas quoque albas condiemus, sicut postea referetur. Hoc tempore
146 ablaqueandæ sunt arbores oleæ prouincijs siccioribus ac tepidis, ita ut eis à superiori parte humor possit induci. Omnem sobolem conuelli Columella præcipit: mihi au-

tem uidetur paucas dimitti semper, ac solidas, ex quibus uel in uetustate, matris loco delecta succedat, uel melius nutrita, & aggestæ terræ beneficio, & iam suas habens radices, ad oliuetum faciendum sine cura seminarij transferatur arbuscula. Nunc, si suppetit, intermisso triennio stercoranda sunt oliueta locis maxime frigidis. Caprini stercoreis sex libræ uni arbori, uel cineris modij singuli sufficient. Muscus tamen semper radatur arboribus: & putentur (sicut Columella dicit) octo annorum ætate transacta. Videtur mihi unoquoque anno sicca, & infructuosa cum aliqua debilitate nascentia debere recidi. Quod si fructus arbor lætos non afferet, terebretur Gallica terebra usque ad medullam foramine impresso, cui oleastri informis talea uehementer arctetur, & ablaqueatæ arbori amurca insulsa, uel uetus urina fundatur. Hoc enim uelut coitu steriles arbores uberantur, quas tamen durante malitia oportebit inserere. Hoc mense fossas, riuosque purgabimus.

Remedium, si uua compluta est. TIT. IX.

Græci iubent, si uuam nimius imber infuderit, posteaquam mustum eius primo ardore feruebit, ut ad alia uascula trāsseratur. Ita propter naturæ gravitatem remans aqua subsidet, & translatum uinum purè seruabitur, relicto quicquid se illi ex imbre miscuerat.

De oleo uiridi faciendo & laurino. TIT. X.

Nunc oleum uiride faciemus hoc genere. Oliuā quam recentissimam, cum uaria est, colligis, & si diebus aliquot collegeris, expandis, ne calefiat. Siqua ibi putris, aut sicca est, remoues. Vbi uerò compleueris modum factorij, sales tritos, uel non tritos, quod est melius, in oliuam eandem

K lxxiij.

salitam in nouis canistris esse patieris, ut pernoctet cum salibus, & ducat in se eosdem saporos. ac mane premi incipiat olei meliorem fluxum redditura, salis sapore concepto: canales sanè, & omnia receptacula olei, calida aqua prius lauabis, ut nihil de anni præteriti rancore custodiant. Focos etiam nõ propius admouebis, ne olei saporem fumus inficiat. Nunc mense postremo locis siccis, & calidis ad oleum faciendum lauri bacas legemus.

De hortis.

TIT. XI.

Mense Octobri serenda sunt intyba, quæ hieme seruiant. Amant humores, & terram solutam. Arenosis, & salis locis, atque maritimis summa proueniunt. Area his planior apparetur, ne radices eorum terra fugiente nudentur. Quatuor foliorum transferantur ad locum stercoatum. Nunc plantæ cardui ponuntur, quas cum ponemus, radices earum summas ferro resecamus, ac fimo tingimus, ternum pedum spatio separamus incrementi causa, pedali scrobe depositas binas, aut ternas. Cinerem sæpe sub hieme diebus siccis, fimumque miscbimus. Hoc mense sinapim seremus: terram diligit aratam, & si fieri potest, congestiam, quamuis ubicunque nascatur. sarculari debet assidue ut respergatur puluere, quo fouetur. non minus gaudet humore. de quo semen legere disponis, suo loco esse patieris. quod ad escam parabis, robustius facies transferendo. In sinapi uetus semè inutile est, uel sationi, uel usui: quod dentibus fractum, si intus uiride uidebitur, nouum est: si album fuerit, uetustatem fatetur. Hoc mense malua serenda est, quæ occursum hiemis ab incrementi longitudine reprimitur. Loco pingui delectatur, & humido: gaudet lætamine. Transferuntur plantæ eius, cum cœperint folia quatuor habere, uel quinque. melius comprehendit eius planta,

quæ tenera est: maior enim translata languabit. Sapor illis est melior, si non transferantur: sed ne cito erigantur in caulem, in medio earum glebulas constitues, aut lapillos. Rara ponenda est, sarculo delectatur assiduo. Sic liberandæ sunt herbis, ne motum sentiant in radice. Si transferendis plantis nodum facias in radice, sessiles fient. Nunc etiam locis temperatis & calidis anethum seremus. Cepullæ seruntur etiam hoc mense, uel menta, & pastinaca, thymum, & origanum, & cappar mensis initio. Item betam locis siccioribus, necnon armoracæam seremus, uel transferemus ad culta, ut melior fiat, nam hæc agrestis est raphanus. Nunc porrum uerno satum transferre debemus, ut crescat in caput. Sanè sarculis circumfodiatur assidue, & comprehensa porri planta uelut tenacibus alleuetur, ut manitas spatij, quæ radicibus suberit, incremento capitis suppleatur. Ocymum quoque etiam nunc seremus, quod citius nasci fertur hoc tempore, si aëti imbre leuiter spargatur infusum.

De pomis.

TIT. XII.

Cui placet curas agere seculorum, de palmis cogitet conserendis. Hoc igitur mense dactylorum non ueterum, sed nouorum, ac pinguium recentia ossa debet obruere, terræ cinerem miscere. Si plantam uelit, ponenda est Aprili mense, uel Maio. Locis delectatur apricis, & calidis. Fouenda est, ut crescat, humore. Terram solutam, uel sabulonem requirit, ita tamen, ut quando planta deponitur, circa eam, uel sub ea pinguis terra fundatur. Annicula transferatur, aut bima Iunio mense, uel Iulio incipiente. Circūfodiatur assidue ut rigatione cōtinua æstatis uincat ardores. Aquis palmæ aliquatenus salis iuuantur, quæ infici debent salibus, etiam si tales eas natura non præbuit.

K lx.iiij.

149 Si ægra est arbor, feces uini ueteris ablaqueatæ oportet infundi, uel radicum supernacua capulamenta decidi, uel cuneum salicis interfossis radicibus premi. Constat autem locum prope nullis utilem fructibus, in quo palmæ sponte nascuntur. Pistacia seruntur autumnò, & mense Octobri sobole, & nucibus suis: sed melius ipsa pistacia iuncta ponuntur, mas ac foemina. Marem dicunt, cui sub corio uelut ossei longi uidentur latere testiculi. Qui diligentius facere uoluerit, pertusos caliculos, & stercoreata terra repletos parabit, & in his pistacia terna cõstituet, ut ex omnibus germen quodcunque procedat: quòd ubi conualuerit planta, hinc facilius transferatur mense Februario. Amat locum calidum, sed humectum, & rigatione gaudet, & sole. Inseritur terebintho mense Februario, uel Martio: at alij amygdalo inseri posse firmarunt. Cerasus amat cæli statum frigidum, solum uerò positionis humectæ. In tepidis regionibus parua prouenit. Calidum non potest sustinere. Montana uel in collibus constituta regione lætatur. Cerasi plãtam siluestrem transferre debemus mense Octobri uel Nouembri, & eam primo Ianuario, cum comprehendit, inserere. Plantaria uerò creari possunt, si prædictis mensibus spargantur poma, quæ summa facilitate nascentur. Ego sic huius arboris facilitatem probaui, ut uirgulta ex ceraso pro amminiculis per uineam posita in arborẽ pro-siluisse confirmem. Et Ianuario mense seri potest. Inseritur mense Nouembri melius, uel, si necesse sit, extremo Ianuario. Alij & Octobri inserenda esse dixerunt. Martialis in trũco inseri iubet. Mihi inter corticem & lignum feliciter semper euenit. Qui in trunco conserunt, sicut Martialis dicit, omnem lanuginem, quæ circa est, auferre debebunt, quæ si remanserit, insitis nocere manifestat. In cerasis hoc

seruandum est, & in omnibus gummatibus, ut tunc inse-
 rantur, quando his uel non est, uel desinit gumma efflue-
 re. Cerasus inseritur in se, in pruno, in platano, ut alij, in
 populo. Amat scrobes altas, spatia largiora, assiduas fossio-
 nes. Putari in ea putria & siccata debebunt, uel quæ densi-
 us arctata protulerit, ut rarescat. Fimum non amat, atque
 inde degenerat. Cerasa ut sine osse nascantur, fieri Mar-
 tialis hoc dicit: Arborem teneram ad duos pedes recides, &
 eam usque ad radicem findes, medullam partis utriusque
 ferro curabis abradere, & statim utrasque partes in se
 uinculo stringis, & oblinis fimo, & summam partem, &
 laterum diuisuras. post annum cicatrix ducta solidatur.
 Hanc arborem surculis, qui adhuc fructum non attule-
 runt, inseris, & ut asserit, ex his sine ossibus poma nascentur.
 Si cerasus concepto humore putrescit, in trunco fora-
 men accipiat, quo possit educi. Si formicas patitur, succum
 portulacæ debebis infundere, cum aceti media parte per-
 mistum, uel uini fecibus truncum arboris florentis adli-
 nire. Si æstu Canicularum fatigatur, trium fontium singu-
 los sextarios sumptos post solis occasum radicibus arboris
 iubeamus influere sic, ne remedium luna deprehendat,
 uel herbam symphoniacam circa arboris truncum torque-
 bimus in coronam, uel ex ea iuxta imum codicem cubile fa-
 ciemus. Cerasa non aliter, quam in sole usque ad rugas
 siccata seruantur. Mense Octobri aliqui mali arborem ca-
 lidis & siccis regionibus ponunt, & cydonia circa Nouē-
 bres Calēdas, & sorbum, uel amygdala in seminarijs ob-
 ruunt, & pini semen aspergunt. Hoc mense poma condi-
 enda sunt, atque seruanda eo more, quo in singulorum
 titulis continetur, uelut quæque matura processerint.

De apibus.

TIT. XIII.

Hoc etiam mense aluearia castrabuntur, more, quo
 151 dictum est, quæ tamen oportet inspicere, & si abundan-
 tia est, demere, si mediocritas, partem mediam relinque-
 re prohiemis inopia: si uero sterilitas apparet in cellis, nil
 prorsus auferre. Mellis uero, & ceræ superius est demon-
 strata confectio.

Quæ Græci, uel alij super uina condienda, cu-
 randaque dixerunt. TIT. XIII.

Nè lecta prætereã, quæ Græci sua fide media de con-
 diendi uini genere disputarunt, demonstrare curauit, qui
 uini naturam tali ratione discernunt, & hanc in eo uo-
 lunt esse distantia, ut quod dulce est, grauius dicant, quod
 albū, & aliquatenus salsum, conuenire uesicæ, quod cro-
 ceo colore blanditur, digestioni accommodum, quod album,
 & stipticum, prodesse stomacho laxiori, transmarinum
 pallorem facere, & tantum sanguinem non creare. Uuis ni-
 gris fieri forte, rubeis suauis; albis uero plerunque medio-
 cre. In condiendo ergo uino aliqui Græcorum mustum de-
 coctum ad medietatem, uel tertiam partem uino adijci-
 unt. Alij Græci ita iubent aquam marinam mundam de
 puro, & quieto mari, quam anno ante compleuerint, re-
 seruari: cuius talem esse naturam, ut & salsedine, uel ama-
 ritudine per hoc tempus careat, & odore, & dulcis fiat
 ætate. Ergo eius octogesimam partem musto admiscant, &
 gypsi quinquagesimam. Post tertiam deinde diem fortiter
 commouent, ac pollicentur non ætatem solum uino, sed
 splendorem quoque coloris afferre. Oportet autem nona
 quaque die uinum moueri, atque curari: uel, si tardius, un-
 decima. Frequens enim respectus faciet iudicare utrum
 uendenda sit species, an tenenda. Quidam resinæ sicæ

eritæ uncias tres dolio immergunt, & permouent, & uina diuretica sic fieri posse persuadent. Mustum uero, quod per pluuias frequētes leue est, sic curari debere iusserunt, quod probari gustu ipsius poterit. Omne mustum decoqui iubent, donec pars eius uigesima possit absorberi. melius quoque fieri, si centesimam partem gypsi adijcias. Lacedæmonij uero eousque decoquere, donec uini quinta pars pereat, & quarto anno usibus ministrare. Suauis uinum de duro fieri docent, si ordeacæ pollinis cyathos duos simul cum uino subactos mittas in uini uasculo, & hora una ibi esse patiaris. Aliqui feces uini dulcis admiscunt. Aliqui addunt glycyrrhizæ sicæ aliquantulum, & utuntur, cum diu uasorum commotione miscuerint. Vinum quoque inter paucos dies optimi odoris effici, si baccas myrti agrestis montanas, siccas, & tunsas mittis in cadum, & decem diebus requiescere patiaris: tunc coles, & utaris. Vitis etiam flores arbutiæ collectos in umbra siccare curabis. Tunc diligenter tunsos, & cretos habebis in uasculo nouo, & cum uolueris, tribus cadis unam floris mensuram, quam Syri chenicam uocant, adijcias, & superlines dolium, & sexta uel septima die aperies, & uteris. Vinum fieri ad potandum suauis ita dicunt. Fœniculi, uel satyreicæ singulorum congruum modum uino immergi, atque turbari, uel fructum, quem duæ nuces pineæ produxerint, torrefactum, & linteo ligatum mitti in uasculo, ac superliniri, & usui esse quinque diebus exactis. Vinum autem uelut uetus effici de nouello, si amygdala amara, absinthium, pini frugiferi gumen, fœnum græcum simul frangas quantum sufficere aestimaris, & pariter tundas, & ex his unum cyathum per amphoram mittas, & magna uina conficies. Si uero senseris peccatura, huic confectio-

ni aloen, myrrham, crocomagma, singula modis æqua-
 libus tussa, & in puluerem redacta cum melle miscebis,
 & uno cyatho unam amphoram condire curabis. Anni-
 153 culum quoque uinum ut longam simulare uideatur æta-
 tem, meliloti unciam unam, glycyrrhizæ uncias tres, nar-
 di celtica tantundem, aloes epatici uncias duas tundis, &
 cernis, & in sextarijs quinquaginta coclearia sex recon-
 de, & uas ponis in fumo. In album colorem uina fusca
 mutari asserunt, si ex faba lomentum factum uino quis
 adiiciat, uel ouorum trium lagœnæ infundat alborem,
 diuque commoueat, sequenti die candidum reperiri: quòd
 si ex asra pisa lomentum adiiciatur, eadem die posse mu-
 tari. Vitibus quoque hanc esse naturam, ut alba uel ni-
 gra si redigantur in cinerem, uinòque adiiciantur, ei unã-
 quanq; formam sui coloris imponere, ut ex nigra fuscum:
 candidum uero reddatur ex alba, ea ratione scilicet, ut
 combusti sarmenti cineris modij unius mensura mittatur
 in dolium, quod habebit amphoras X, & triduo sic reli-
 ctum post operietur ac lutetur: album uel (si ita uisum fu-
 erit) nigrum reperiri quadraginta diebus exactis. Vinum
 quoque asserunt ex molli forte sic fieri: Althææ, hoc est,
 ibisci folia, uel radices, aut eius caulem tenerum decoctum
 mitti, aut gypsum, aut ciceris cotulas duas, aut cupressi pil-
 lulas tres, aut buxi folia, quantum manus ceperit, aut apij
 semen, aut cinerem sarmentorum, cui uis flammæ corpus
 reliquit exile, omni soliditate detracta. Vinum uero eadẽ
 die ex austerolympidum atque optimum fieri, si grana pi-
 peris decem, pistacia uiginti adiecto modico uino simul con-
 teras, & in sex uini sextarijs mittas, diu omnibus ante
 commotis, tunc requiescere patiaris, & coles usui mox fu-
 turum. Item seculætum statim inlympidum reddi, si V I I

pini nucleos in unum uini sextarium mittas, diuque com-
 moueas, & paululum cessare patiaris, mox sumere puri-
 tatem, colariq; debere, & in usum referri. Item (quod Cre-
 tensibus oraculum Pythij Apollinis monstrasse memora-
 tur) fieri sic candidum, & sumere uetustatis saporem, si 154
 squinantos uncias quatuor, aloes epatici uncias quatuor,
 masticis optimi unciã unam, cassiæ fistulæ unciã unã, pipe-
 ris unciã unã, spinæ Indicæ semunciã, myrrhæ optimæ un-
 ciã unã, thuris masculi non rancidi unciã unã: tundis uni-
 uersa, & in tenuissimum puluerẽ cribro excutiẽte deducis.
 Cum uero mustum ferbuerit, despumabis, & omnia uua-
 rum grana, quæ feruor in summum reiecit, expelles. Tunc
 gypsi triti, atque cribrati tres Italicos sextarios mittis in
 uini amphoras decem, prius tamen partem quartam ui-
 ni condiendi in alia uasa transfundis, & ita gypsum ad-
 iicies, & doliũ uiridi, ac radicata canna per biduum for-
 titer agitabis. Tertia uero die, ex suprascriptis pulueribus
 quaterna coclearia completa modestius in denas uini am-
 phoras mittis, & uini, sicut supradictum est, quartam par-
 tem, quam alibi diffuderas, superadiicies, & dolium re-
 plebis, & item diu agitare curabis, ut specierum uis omne
 musti corpus inficiat. Tunc operies, atque adlines relicto
 breui foramine, quo æstuantia uina suspirent. Sed exem-
 ptis quadraginta diebus, & hoc spiraculum claudis, &
 deinde ut libuerit, gustas. Illud memento seruare præ cæ-
 teris, ut quoties uinum mouetur, inuestis puer hoc, aut ali-
 quis satis purus efficiat. Linimentũ quoque doliũ non gy-
 pso, sed sarmentorũ cinere debebis inducere. Item uinum,
 quod salutare contra pestilentiam sit, & stomacho profit,
 fieri hoc genere fertur: In optimi musti metreta una ante
 quàm ferueat, tumsi absynthij octo uncias linteo inuolu-

tas demittis, & exactis XL diebus curabis auferre. Id uinum refundis lagenis minoribus, & uteris. Nunc condunt, primo amne musti spumantis egesto, quibus moris est gypso uina medicari. Sed si natura leuius uinum est, & 155 saporis humecti, in congijs centum, duos gypsi sextarios misisse sufficiet. Quod si uinum nascitur uirtute solidius, medietate abunde prædictis poterit satis esse mensuris.

Rosatium sine rosa fieri. TIT. XV.

Nunc rosatum sine rosa facies sic: Folia citri uiridia sporta palmea missa in musti nondum feruentis uase depones, & claudes, & exemptis quadraginta diebus melle addito, ad modum rosati, cum placebit, uteris.

De uinis pomorum. TIT. XVI.

Hoc mense, omnia quæ locis suis leguntur, ex pomis uina conficies.

De œnomelli. TIT. XVII.

Mustum de maioribus, & egregijs uitibus post XX dies, quàm leuatum fuerit ex lacu, quantum uolueris summis, & ei mellis non dispumati optimi quintam partem prius tritam fortiter, donec albescat, admisceas, & agitabis ex canna radicata uehementer. Mouebis autem sic per dies XL continuos, uel quod est melius, quinquaginta, ita ut cum moueris, mundo linteo tegas, per quod facile confectio æstuabunda suspiret. Post dies autem quinquaginta, munda manu purgas quodcunque supernatabit, & in uasculo gypso diligenter includis, & ad uetustatem reseruas. Melius tamen si in minora, & picata uascula proximo uere transfundas, & gypsata diligenter operias, & in terrena, & frigida cella recondas, uel arenis fluuiialibus, uel eodem solo, uascula ex aliqua parte summergas. Hoc nulla uitiatur ætate, si tam diligenter effeceris.

De defruto, carœno, sapa. TIT. XVIII.

Nunc defrutum, carœnum, sapa[m] conficies. Cum omnia uno genere conficiantur ex musto, modus his & virtutem mutabit, & nomina. Nam defrutum à deferuēdo dicitur, ubi ad spissitudinem fortiter despumauerit, effectum est. Carœnum, cum tertia perdita, duæ partes remanserint. Sapa, ubi ad tertias redacta descenderit, quam tamen meliorem facient cydonia simul cocta, & igni supposita ligna ficulnea.

156

De passo.

TIT. XIX.

Passum nunc fiet ante vindemiam, quod Africa sœvit uniuersa conficere pingue, atque iucundum, & quoad conditum, si utaris mellis uice, ab inflatione te vindices. Leguntur ergo uuae passæ quàm plurimæ, & in fiscellis clausæ iunco factis aliquatenus rariore contextu, uirgis primo fortiter uerberantur. Deinde ubi uuarum corpus uis contusionis exoluerit, cochleæ supposita sporta comprimuntur. Hinc passum est quicquid effluxerit, & conditum uasculo, mellis more, seruatur.

De cydonite.

TIT. XX.

Abiecto corio mala cydonia matura in breuissimas, ac tenuissimas particulas recides, & proijcies durum, quod habetur interius. Dehinc in melle decoques, donec ad mensuram mediam reuertatur, & coquēdo piper subtile conspergis. Aliter: Succi cydoniorum sextarios duos, aceti sextarium unum semis, & mellis duos sextarios misces, & decoques, donec tota permistio pinguedinem puri mellis imitetur. Tunc triti piperis, atque ZimZiberis binas uncias miscere curabis.

De fermento musteorum seruando. TIT. XXI.

Ex nouo tritico purgato farriculum facies, & ex musto

de sub pedibus raptis curabis infundere, ita ut modio far-
ris lagœnam musti adijcias : deinde sole siccabis, & item
similiter infundis ac siccas. Hoc cum tertio feceris, panes
175 siccatos uasculis nouis fictilibus recondis, & gypsas. Pro
fermento, quo tempore anni musteos facere uolueris, hoc
uteris.

De uua passa.

TIT. XXII.

Vuam passam Græcam sic facies. Melioris acini, &
dulcis, & lucidi botryones in ipsa uite torquebis, & patie-
ris sponte inarescere, deinde sublato in umbra suspendis,
& uuam constrictam cum ponis in uasculis, substernis
pampinos sicco algore frigentes, & manu comprimis, &
ubi uas impleueris, item pampinos addis nihilo minus
non calentes, & operculabis, ac statues in loco frigido sic-
co, quem nullus fumus infestet.

De horis.

TIT. XXIII.

October Martium similibus umbris sibi fecit æquari.

Hora	I.	pedes	XXV.
Hora	II.	pedes	XV.
Hora	III.	pedes	XI.
Hora	IIII.	pedes	VIII.
Hora	V.	pedes	VI.
Hora	VI.	pedes	V.
Hora	VII.	pedes	VI.
Hora	VIII.	pedes	VIII.
Hora	IX.	pedes	XI.
Hora	X.	pedes	XV.
Hora	XI.	pedes	XXV.

LIBER DVODECIMVS.

De satione tritici, farris, hordei, fabæ, cum disciplina, & de lenticula serenda, & de lini semine.

TIT. I.

NOVEMBERI mense triticum seremus, & far satione legitima, ac semente solenni. Iugerū utriusque seminis modijs quinque tenebitur. Nunc & ordeum maturum adhuc seremus. In huius principio

fabam spargimus, quæ pinguisimum, uel stercoreatum desiderat locum, uel uallem, quam succus ueniens à summitate, fœcundet. Primo seritur, deinde profcinditur, & tunc sulcatur. Occanda est large, ut tegi plurimum possit. Aliqui locis frigidis dicunt in fabæ satione glebas non esse frangendas, ut per eas gelicidiorum tempore possint germina obumbrata defendi. Satione eius generis, sicut opinio habet, non fœcundatur terra, sed minus læditur. nam Columella dicit agrum frumentis utiliore probari, qui anno superiore uacius fuerit, quàm qui calamos fabacæ messis eduxit. Pingue iugerum sex modij occupant, mediocre amplius. Spisso bene prouenit. Macrum solum, nebulosumque non patitur. Curandum est præcipuè, ut luna XV seratur, si adhuc ictum solis repercussa non sensit. Aliqui dicunt quartamdecimam potius eligendã. Sanguine caponis Græci asserunt fabæ semina macerata herbis aduersantibus non noceri. aqua pridie infusa citius nasci, nitrata aqua respersa cocturam non habere difficilem. Nunc seritur prima lenticula, sicut Februario mense narratum est. Hoc etiam toto mense poterit lini semen aspergi.

L. i.

159

De pratis nouis instituendis, ponendis uitibus, et propagandis, et circumfodiendis nouellis. TIT. II.

In huius maxime mensis principio, possumus instituere noua prata, more, quo dictum est. Hoc etiam toto mense locis calidis, et siccis, uel apricis, erit uitium celebranda positio. Nunc et propago iure ducetur, et locis frigidis nouellas uites, et arborum plantas circumfodere, atque operire conueniet, et ante Idus. Nunc mergus, hoc est propaginis curuatura post triennium, quam pressa fuerat, recidetur à uite.

De uinea ueteri in iugo, uel pergula reparanda. TIT. III.

Nunc, ac deinceps uinea uetus, quæ in iugo est, uel pergula, si robusto, et integro trunco sit, ablaqueata fimo satietur, et angustius putata inter quartum et tertium pedem à terra uiridissima parte corticis, acuto ferramenti mucrone feriat, ac fossa frequentius incitetur. Nam (sicut asserit Columella) ex eo loco germen plerumque producit, et ueniēte uere fundit materiā, qua uitis reparatur antiqua.

De putandis uitibus, et arboribus locis temperatis, et reliquis. TIT. IIII.

Nunc putatio autumnalis celebratur in uitibus, et arboribus, maxime ubi inuitamur tepore provinciae, et putantur oliueta: et oliua, cum uaria cœperit esse, colligitur, ex qua primum fiet oleum. Nam cum tota nigrescet, quod spei merito posterauit, fundendi ubertate compensat. Est utilis olearum putatio, cæterarumque arborum, si loci patitur disciplina, ut decisis cacuminibus, rami fluentes per latera prona fundantur. Quod si regio insolens, et incustodita contigerit, agendum prius toto arboris corpore ab inferiore parte purgato, ut altitudine animalium su-

pergressa, modus transcendatur iniuriæ, et arbor iam spatio suo tuta curetur.

De oliuetis ponendis, et curandis ægris arboribus, et reliquis. TIT. V.

Nunc etiam locis calidis, ac siccis regionibus oliuetæ ponuntur, sicut Februario disputatum est. Amat hæc arbor arduo locorum situ mediocriter ab humore suspendi, scalpiti assidue, lætaminis ubertate pinguescere, feracibus uentis clementer agitari. Hoc etiã mense oleis sterilibus quæ supradicta sunt remedia faciemus. Nunc et corbes, et pali, et ridicæ bene fieri possunt, etiam nunc locis temperatis, est laurini olei iusta confectio.

De hortis. TIT. VI.

Hoc mense allium bene seritur, et ulpicum terra maxime alba, fossa et subacta sine stercore. Sulcos in areis facies, et semina in locis altioribus pones IIII digitis separata, neque altius pressa. Sarculabis frequenter, inde plus crescent. Si capitatum facere uolueris, ubi cœperit caulis prodire, proculca, succus reuertetur ad spicas. Fertur, si luna sub terris posita seratur, et ite sub terris luna latente uel latur, odoris fœditate cariturum. Vel paleis condita allia, uel fumo suspensa durabunt. Nunc et cepulla seri potest, et carduorum planta disponi, et armoracea seritur, et cunela.

De pomis. TIT. VII.

Hoc mense locis calidis, cæteris uero Ianuario persici ossa in pastinatis areis sunt ponenda, binis à se pedibus separata, ut cum ibi plantæ excreuerint, transferantur. Sed ossa ponantur acumine deorsum uerso. et non amplius, quàm duobus, aut tribus digitis obriatur. Ossa uero quæ ponenda sunt, aliqui siccata prius paucis diebus cineris misione terra soluta in qualis reseruât. Ego uero usq; ad

L.ij.

serēdi tēpus sine ulla cura sæpe seruauit. Locis quidē quilibuscunque proueniunt. sed & pomis, & frondibus, & durabilitate præcipua sunt, si cælum calidum, solum arenosum & humidum sortiantur. Frigidis uero, & maxime uentosis, nisi obiectu aliquo defendantur, intereunt. Dum tenera sunt germīna, sæpe herbis circumfossa liberentur. Bimam plantam recte transferemus scrobe breui. Nec à se longe statuendæ sunt, ut inuicem se à calore solis excusent. Ablaqueandæ sunt per autumnum, & suis stercoreandæ folijs. Putanda persicus in autumno est, ut arida, & putrida tantum uirgulta tollantur. nā siquid uiride reseceamus, arescit. Languenti arbori ueteris uini feces aquæ mistas oportet infundi. Affirmantibus Græcis persicus scripta nascetur, si ossa eius obruas, & post dies VII, ubi pate fieri cœperint, apertis his nucleos tollas, & his cinnabari, quod libebit inscribas. Mox ligatos simul cum suis ossibus obruas diligentius adhærentes. Genera eorum sunt hæc, duracina, præcoqua, persica, armenia. Si hæc arbor ardore solis inarescit, frequenti aggestione cumuletur, uespertino iuuetur humore, obiectis defendatur umbraculis. Iuuat in ea & spoliū serpentis appendi. Nunc iam contra pruinas sterco ingratatur persico, uel feces uini cum aqua permistæ, uel quod magis prodest, aqua in qua faba decocta est. Si uermes persicus patitur, cinis eos amurcæ mistus extinguit, uel bouis urina cum aceti tertia parte confusa. Si poma caduca sunt, nudatæ radici eius, uel trunco lentisci, aut terebinthi cuneus affigitur, uel terebratæ in medio, palus salicis imprimetur. Si poma rugosa creabit, aut putrida, circa inum truncum cortex recidatur, & cum inde modicus humor effluxerit, argilla, uel paleato luto plaga retegatur. Magna poma persicus affert, si florenti

per triduum ternos sextarios caprini lactis ingesseris. Contra vitia persici proficit spartum ligatum, uel sparte a suspensa de ramis. Mense Ianuario, uel Februario locis frigidis, Nouembri calidis persicus inseratur, maxime circa terram surculis plenioribus, & prope arborem natis. Nā cacumina uel non tenebunt, uel diu durare non poterunt. Inseritur in se, in amygdalo, in pruno: sed armenia, uel præcoqua prunis, duracina amygdalis melius adhærescunt, & tempus ætatis acquirunt. Mense Aprili, uel Maio locis calidis, in Italia uero utroque exeunte, uel Iunio persicus inoculari potest, quod emplastrari dicitur præciso super trunco, & emplastratis pluribus gemmis, more, quo dictum est. Persicus rubescit, si platano inserta figuratur. Duracina seruantur, condita muria, & oximelle, uel detractis ossibus ficorum more in sole siccantur, ac pendunt. Item sæpe uidi, detractis ossibus duracina melle condiri, & saporis esse iucundi. Item bene seruantur, si umbilicum pomi gutta picis calentis oppleueris, ut sic sapæ innatare cogantur uase concluso.

De pinu.

Pinus creditur prodesse omnibus, quæ sub ea seruntur. Pinum seremus nucleis suis, calidis, & siccis regionibus mense Octobri, uel Nouembri: frigidis, & humectis Februario, uel Martio. Amat locum gracilem, sæpe maritimum: inter montes, & saxa uastior, & procerior inuenitur. Ventosis & humidis, arborum fiunt incrementa lætiora. Sed siue montes uelis conserere, seu spatia quæcunq;, hæc huic generi deputabis, quæ alteri utilia esse non possunt. Exarabis ergo ea loca diligenter, atque purgabis, & frumenti more semen asperges, ac leui sarculo curabis operire: nec enim plusquam palmo debet abscondi. Defendē-

Ll. iij.

da est tenera arbor à pecore, ne calcetur inualida. Proficiet, si nucleos aqua ante triduum macerabis. Aliqui dicunt fructum pineum translatione mitescere: sed plantas hoc modo procurant, ut prius multa semina in caliculis terra, et fimo repletis obruant, quæ ubi processerint, relicto eo, quod solidius est, auferunt alia: ubi iustum coeperit incrementum, trimam plantam cum ipsis caliculis transferunt, quibus fractis in scrobe indulgent radicibus largitate. Terræ tamen equæ stercus admiscant, facientes straturam alterno ordine subinde crescentem. Seruandum est tamen ut radix eius, quæ una et directa est, usque ad summitatem suam possit integra, et illæsa transferri. Putatio nouellas pini arbores tantum promouet (quod expertus sum) ut quæ speraueras incrementa, duplicentur. Noces pineæ et usque in hoc tempus in arbore esse possunt, et maturiores legentur. Prius tamen legendæ sunt, quam patefcant. Nuclei nisi purgati durare non possunt: tamen aliqui in uasis fictilibus nouis, et terra repletis, cum testis suis missos asserunt custodiri.

De pruno.

Pruna si ossibus serantur autumno, mense Nouembri solo putri, et subacto duobus palmis obruantur. Ossa eadem ponantur et mense Februario. Sed tunc prius lixiuo sunt maceranda per triduum, ut cito germinare cogantur. Ponuntur et plantis, quas sumemus ex codice mense Ianuario exeunte, uel Februario circa Idus radicibus fimo oblitis. Gaudent loco læto et humido: cælo tepido melius proferuntur, tamen queunt et frigidum sustinere. Locis lapidosis, et glareosis si iuuantur lætamene, excusant ne poma caduca, et uermiculosa nascantur. Extirpandæ sunt soboles à radice, exceptis rectioribus, quæ seruabuntur ad plantas. Si languida pruni arbor est, amurca cum aqua

æqualiter temperata radicibus debet infundi, uel bubulum lotiũ solum, uel humanum uetus cum duabus aquæ partibus mixtum, uel cineres ex furno, maxime sarmen-torum. Si poma decidant, oleastri cuneum terebratum in-fige radici. Vermes eius, atque formicas, rubrica cum pice liquida si adlinatur, extinguet. Sed modestius propter ar-boris noxam, ne idem faciat remediũ, quod uenenum. Iu-uatur frequenti humore, & assidua fossione. Mense Mar-tio extremo prunus inseritur melius trunco fisso, quàm cortice, uel mense Ianuario, ante quàm incipiat gumen la-crymare. Inseritur in se, & persicum recipit, uel amygda-lum, uel malum, sed eam degenerem reddit, & paruum. Pruna siccantur in sole per crates loco siccioris disposita. Hæc sunt, quæ damascena dicuntur. Alij in aqua marina, uel in muria feruente recenter lecta pruna demergunt, & inde sublata, aut in furno tepido faciunt, aut in sole sicari.

De castanea.

Castanea seritur & plantis, quæ sponte nascuntur, & semine. Sed quæ plantis seritur, ita ægra est, ut biennio de eius uita sæpe dubitetur. Serenda est ergo ipsis casta-neis, hoc est seminibus suis, mense Nouembri, & Decem-bri, item Februario. Eligendæ sunt castaneæ ad ponendũ recentes, grandes, maturæ: quas si Nouembri mense sera-mus, facilem se præsentia fructus ipsius præstat. Si uero Fe-bruario ponamus, ut usque tunc durent, ita faciendum est: in umbra castaneæ siccantur expansæ. Tunc in angustum, & siccum locum translatae cumulum faciunt, & eas om-nes fluuiialis arena diligenter operiat. Post dies XXX eas remota arena in aquam frigidam mittis. Quæ sanæ sunt merguntur: supernatat quæcunque uexata est. Item quas probasti, similiter obrues, & post XXX dies æquè pro-

L.iiij.

bas. Hoc cum tertio feceris, usque ad ueris initiū, serere debes quæ manserint illibatae. Aliqui in uasculis seruant, arena pariter missa. Amant solum molle & solutum, non tamen arenosum. In sabulone proueniunt, sed humecto. Nigra terra illis apta est, & carbunculus, & tufus diligenter infractus. In spisso agro & rubrica uix prouenit. In argilla, & glareā, non potest nasci. Diligit cæli statum frigidum, sed & tepidum nō recusat, si humor assenserit. Delectatur cliuis, & opacis regionibus, ac maxime in Septentrionem uersis. Pastinari ergo locus debebit, qui huic destinatur arbusto, altitudine pedis unius semis, uel duorū: uel totus aut sulcis in ordinem destinatis, aut certe aratris resolui hinc inde findētibus. Qui fimo satiatus, ac reductus in puluerem, castanearum semen accipiat non amplius pedis dodrante demersum. Vnicuique semini propter notam surculus debet affigi. Ipsa semina singulis locis simul terna, uel quina ponantur, & inter se quatuor pedum spatio separentur: quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre debebunt. Locus tamen deductoria liquoris accipiat, ne humor insidens limo, germen extinguat. Cui placet, potest castaneæ in propaginē ducere ima uirgulta, quæ in radice nascuntur. Nouum castanetum circumfodi debet assiduè. Mense Martio, & Septembri, incrementum maius acquirit, si putationibus adiuuetur. Castanea inseritur (sicut probaui ipse) sub cortice mense Martio, uel Aprili, tamen genere utroque respondet. Potest & inoculari. Inseritur in se, & in salice, sed ex salice tardius maturat, & fit asperior in sapore. Castaneæ seruantur uel in cratibus dispositæ, uel intra sabulonē, ne inuicem tangantur immersæ, uel in uasculis fictilibus nouis cōditæ, & loco sicciorē defossæ, uel inclusæ uirgeis ex fago recepta-

culis, & lutatæ, ut spiracula nõ relinquant, uel ordeï paleis minutissimis obrutæ, uel palustri ulna figuratis densioribus sportis reclusæ.

De pomis alijs.

Hoc mense locis calidis ac siccis regionibus agrestium pyrorum plantas ponimus, quas postea possimus inserere, & malorũ, uel mali punici, & cydonij, & citri, & mespili, fici, sorbi, siliquæ, & plantas agrestis cerasi, post inserendas, & mori taleas, & amygdali semina, & nuce iuglandes, si in seminarijs (quo dictum est more) pangantur.

De apibus.

TIT. VIII.

Huius mēsis initio apes ex tamarisci floribus, reliquisque siluestribus mella conficiunt: quæ auferenda non sunt, quia seruantur hiberno. Eodem mense sordibus, liberandi sunt aluei, quia tota hieme eos mouere, aut aperire non decet. Sed hæc die aprico, tepidoque facienda sunt, & pennis maxime auium maiorum, quæ habent rigorem, uel aliquo simili omnia interiora mundentur, quò manus non ualebit attingere. Tum rimas omnes, quæ sunt extrinsecus, luto, & fimo bubulo mistis linamus: & insuper gestis, uel alijs tegumentis similitudinem porticus imitemur, ut possint à frigore & tempestate defendi.

Remediũ uitib⁹, quæ sine fruge luxuriat. TIT. IX.

Locis calidis & apricis uites, quæ fructu carent, fronde luxuriant, & pauperiem fœtuũ compensant ubertate foliorũ, nunc putare pressius conueniet: frigidis uerò mense Februario. Si permanebit hoc uitium, circumfossas arena fluuiali, uel cinere debemus aggerare. Quidam lapides inserunt inter flexuosa radicum.

Remedium sterili uiti.

TIT. X.

Hisdem temporibus & locis uitem, quæ sterilis fuerit,

Græci ita præcipiunt esse curandam. Trunco eius fisso lapidem asserunt includendum, & ibi urinae ueteris humanæ quatuor cotulas circa truncum debere suffundi, ut ad radices instillatio ipsa descendat. Tunc adiicienda est terra admista lætamine, & circa radices, solum omne uertendum.

De rosario ex paucis uirgultis instituendo. TIT. XI.

Quamuis mense Februario sunt conserenda rosaria, tamen locis calidis, apricis, atque maritimis hoc etiã mense poterimus instituere rosaria. Quæ si indigus plantarum uolueris ex paucis uirgulis habere copiosa, quaternorum digitorum surculos gemmantes cum geniculis suis debebis excidere, & in modum propaginis sternere, & stercore, ac rigationibus adiuuare. Vbi anni ætatem cõpleuerint, pedis spatio inter se transferre disiunctos, atque ita solũ, quod huic generi deputabis implere.

De uua, quæ usque ad uer reseruetur in uite.

TIT. XII.

Græcis asserentibus, ut uuam serues in uite usque ad ueris initia, circa ipsam uitẽ, quæ fructu plena est, loco umbrato scrobem fodies, altitudine triũ pedũ, latitudine duorum, & mittis sabulonem, & ibi calamos figis, in quibus retorquet assidue sarmenta fructibus plena, & illæsis botryonibus alligabis, ut solum non contingant, & cooperies, ut imber eõ penetrare non possit. Item Græcis docentibus uuas in uite, aut poma in arbore si diu seruare uolueris, uasculis clausa fictilibus ab ima parte pertusis diligenter à summo tecta suspende, quamuis poma & gypso cooperta in longam seruentur ætatem.

De gregibus ouili generis & caprini. TIT. XIII.

Hoc mense agnorum prima generatio est. Sed agnus

statim natus uberibus maternis admouendus est. Manu prius tamen exiguum lactis, in quo spissior est natura, mulgendum est, quod pastores colostram uocant: nanque hoc agnis, nisi auferatur, nocebit. Ac primo per biduum natus cum matre claudatur. Tunc septis obscuris seruetur, et calidis: ita secluso paruulorum grege matricem mittantur in pascua. Sufficiet autem prius quam procedat matricem mane, et cum saturæ reuertitur ad uesperam, agnis ubera haurienda permittere. qui donec firmentur intra stabulum fursibus, uel medica herba, uel (si est copia) farina ordeï pascantur ingesta, donec conceptum paulisper robur ætatis, pascuum matribus possint habere commune.

De pascendi ordine.

Pascua ouillo generi utilia sunt, quæ uel in noualibus, uel in pratis siccioribus excitantur. Palustria uerò noxia sunt, siluestria damnoſa lanatis, Salis tamen crebra conspersio, uel pascuis mista, uel canalibus frequenter oblata, debet pecoris leuare fastidium. Nam per hiemem, si penuria est, fœnum, uel palea, uel uicia, uel facilior uictus ulmi seruatis frondibus præbeatur, aut fraxini. Aestiuis mensibus pascantur sub lucis initio, cum graminis teneri suauitatem roris mistura commendat. Quarta hora calescente potus puri fluminis, aut putei præbeatur, aut fontis. Medios solis calores uallis, aut arbor umbrosa declinet. Deinde ubi flexo iam die ardor infringitur, et solum primo imbre uespertini roris humescit, gregem reuocemus ad 169 pascua. Sed Canicularibus, et æstiuis diebus ita pascendæ sunt oues, ut capita gregis semper auertantur à solis obiectu. Hieme autem uel uere nisi resolutis gelicidijs ad pascua prodire non debent: nam prunososa herba huic generi morbos creabit, ac tunc semel ad aquare sufficiet. Græ

cas oves, sicut *Asianas*, uel *Tarentinas* moris est potius stabulo nutrire, quam campo, & pertusis tabulis solū, in quo claudētur, in sternere: ut sic tuta cubilia, propter iniuriam pretiosi uelleris, humor reddat elabēs. Sed tribus, per annum totum, diebus aprico die lotas oves ungere oleo oportebit, & uino. Propter serpentes, qui plerunque sub præsibus latent, cædrum, uel galbanum, uel mulieris capillos, aut ceruina cornua frequenter uramus.

De capris.

Nunc hirci admittendi sunt, ut foetum primi ueris fouere possit exortus. Sed caper eligendus est, cui sub maxillis duæ uidentur pendere uerruculae, magni corporis, crassis cruribus, breui plenaque ceruice, auribus flexis & grauibus, paruo capite, nitido, spisso, & longo capillo. Ad inuendas foeminas & ante anniculū congruus. Non autem durat ultra sexenniū. Capella similis corporis, sed magnis uerberibus est eligenda. Non tamen ita multae caprae, ut oves una statione claudātur, quam luto, & stercore carere conueniet. Hoedis supra lactis abundantiam, edera, & arbuti, & lentisci cacumina sunt saepe praebenda. Trimae educare optime possunt, quod teneriores matres generant trāsīgendum est. Sed ultra octo annos seruandae non sunt marices, quia genus hoc longiore sterilescit aetate.

De glandibus colligendis.

TIT. XIII.

Hoc tempore glandis legendae ac seruandae cura nos excitet, quod opus foemineis, ac puerilibus operis celebrabitur facile more bacarum.

De materie caedenda.

TIT. XV.

Nunc materies ad fabricam caedenda est, cum luna deerescit. Sed arbores quae caedentur usque ad medullam securibus recisas aliquandiu stare patieris, ut per eas partes

humor, si quis in uenis cōtinetur, excurret. utiles autē sunt hęc maxime. Abies, quā Gallicam uocant, nisi perluatur, leuis, rigida, et in operibus siccis perenne durabilis. Larix utilissima, ex qua si tabulas suffigas tegulis in fronte, atque extremitate tectorū, præsidium contra incendia cōtulisti. Neq; enim flāmam recipiunt, aut carbones creare possunt. Quercus durabilis si terrenis operibus obruatur, et aliquatenus palis. AEsculus ædificijs, et rudicis apta materies. Castanea mira soliditate perdurat in agris, et tectis, et operibus cæteris intestinis, cuius solū pondus in uitio est. Fagus in sicco utilis, humore corrumpitur. Populus utraq; et Salix, et Tilia in sculpturis necessarię. Alnus fabricę inutilis, sed necessaria, si humidus locus ad accipienda fundamenta palandus est. Ulmus, et Fraxinus si siccentur, rigescunt, ante curuabiles, ætatis utiles habentur. Carpinus utilissima. Cupressus egregia. Pinus nisi in siccitate non durans, cui contra celerem putredinem comperi in Sardinia hoc genere prouideri, ut excisę trabes eius, aut in piscina qualibet anno toto mersę laterent, post operi futurę aut arenis obruerentur in litore, ut aggestionem, qua tectę essent alternis æstibus reciproans fluctus allueret. Cædrus durabilis, nisi humore tangatur. Quęcunque autem ex parte meridiana cęduntur, utiliores sunt: quę uerò ex Septentrionali, proceriores, sed facile uitiantur.

171

De trāsferēdis arborib⁹ maioris ætatis. TIT. XVI.

Hoc mense locis siccis, calidis, et apricis maiores arbores transferemus truncatis ramis, illęsis radicibus, multo stercore, et rigationibus adiuuandas.

De oleo faciendo secundum Gręcos, et emendando.

TIT. XVII.

Gręci in conficiendi olei pręceptis ista iusserunt: Tan-

tum legendum esse oliuæ, quantum nocte ueniente possimus exprimere. Molam primo oleo debere leuiter esse suspensam. Ossa enim confracta sordescunt: quare de solis carnibus sit prima confectio, et de salignis canistros fieri debere uirgultis, quia genus hoc oleum dicitur adiunare. Nobilius erit quod sponte defluxerit. Sales deinde, ac nitrum iubent nouo oleo misceri, ut hæc res spissitudinem eius absoluat. Deinde cum amurca subsederit, oleum purum XXX diebus exactis, in uitrea uasa transferri. Secundum simili disciplina fieri, sed mola fortiore quassari.

Oleum liburnico simile. TIT. XVIII.

Oleum primum liburnico simile fieri asserunt Græci, si in optimo uiridi oleo inulam siccam, et lauri folia et cyperum omnia simul tusa, et subtiliter creta permiscas cum salibus torrefactis, ac tritis, et diu oleo iniecta perturbes, deinde tribus, aut aliquanto amplius decursis diebus, cum quieuerit, utaris.

Vt oleum sordidum purges. TIT. XIX.

Si sordet oleum, frictos, et adhuc calentes sales iniici iubent, et diligenter operiri. Ita mundum reddi post tempus exiguum.

De oleo odoris horrendi. TIT. XX.

172 Si fuerit odoris horrendi, uirides oliuas sine ossibus tundi, et in olei metreta chœnicas duas mitti. Si bacæ defuerint, caules tenerrimos oleæ similiter esse tundendos. Nonnulli utraque permiscant, adiecto etiam sale. Sed omnia intra linteum clausa suspendunt, atque ita in uas olei demittunt. Postea tribus diebus exactis auferunt, et oleum in alia uasa transfundunt. Quidam mittunt uetustum laterem breuiter torrefactum. Plerique ordeaces panes figuratos, et raro linteo inuolutos mergunt, et

novos subinde permutant: ubi hoc bis, aut tertio fecerint, sales mittunt, & in alia uasa translatum per paucos dies subsidere patiuntur. Quod si aliquod animal forte deciderit, & oleum putredine, ac nidore uitiauerit, iubent Græci coriandri manipulum in olei metreta suspendi, atque ita paucis diebus manere. Si nihil de nidore decusserit, mutandum est coriandrum, donec superetur hoc uitium. Sed maxime proderit, post senos dies in uasa munda transferre, melius si acetum ante uexerunt. Quidam fœni græci semen siccum, tritumque permiscunt, uel incensos oleaginos carbones in ipso oleo frequenter extinguunt. Si acerbus odor fuerit, uicæ excrementa, quæ Græci *γ'ραπτα* uocant, præcipiunt, tusa, & in massam redacta mersari.

De oleo rancido curando.

TIT. XXI.

Oleum rancidum Græci asserunt sic posse curari. Albam ceram munda, & optimo oleo resolutam, & adhuc liquentem mitti in oleo iubent. Tunc sales frictos calentes addi, operiri, atque gypsari. Sic fieri, ut oleum purgetur sapore, & odore mutato. Oleum tamen omne in terrenis locis esse seruandum, & eam eius esse naturam, ut sole uel igne purgetur, uel aqua feruenti, si simul misceantur in uasculo.

De condiendis oliuis.

TIT. XXII.

Hoc etiam mense oliuas condiemus. Harum genera sunt diuersa. Colymbades oliuæ fiunt sic: Alternis cratibus oliuarum puleium spargis, & mel, & acetum, & sales modice, stratura intercedente suffundes. Item sternes oliuas supra surculos fœniculi, uel anethi, siue lentisci, & ramulis oliuæ subditis, aceti heminam, & muriam superfundis, & has constructiones usque ad uasculi plenitudi-

173

nem patieris insurgere. Aliter: Electas oliuas muria maturabis, post XL dies muriam fundis uniuersam: tunc duas defruti partes, aceti unam, mentam minute incisam uasculo adijcias, & oliuis replebis, ut iusta infusione liquor supernatet. Aliter: Oliuas manu lectas, una nocte integra, in balnei uapore esse patieris, tabulae uel crati superpositis: mane balneis exemptas, salibus tritis consperges, & uteris: quae non amplius, quam VIII dies poterunt custodiri. Aliter: Oliuas illaesas primo mittis in muria: post dies XL leuabis, atque intercides acuto calamo. Et si dulciores habere uolueris, duas saepe partes, & aceti unam: si acriores, aceti duas, & saepe unam debebis infundere. Aliter: Passi sextarium unum, cineris bene creti quantum manus utraque gestabit, uini ueteris unum suriculum, & aliquantum cupressi foliorum mistis omnibus oliuas infundis, inculcas, & subinde crustam faciendo saturabis, donec ad uasculorum summa ora peruenias. Aliter: Oliuas quas iacentes repereris, rugis contrahentibus crispas colligis, & salibus tritis respersas expandis, donec sole inarescant. Tunc substrato lauro alternas crates baccarum saepius ordinabis. Tunc defrutum cum satureiae fasciculo duabus aut tribus undis feruere patieris. Et postquam tepuerit, supra compositas baccas refundes admisto sale paulullo, & origani fasce coiecto, supra ius omne perfundes. Aliter: Lectas baccas ex arbore statim condies, rutam, & petroselinum sternes inter spatia structionis, & subinde ciminati salis aspersione cumulabis. Postremum mel, & acetum superfundes. Nouissime optimi olei quantumcumque miscbis. Aliter: Legis oliuas ex arbore nigras, & compositas muria diluis: tunc ollae adijcias mellis partes duas, uini unam, defruti dimidiam: & ubi simul deferbuerint, deponis, ac

permoues, & acetum misces: cum refrixerit, super oliuas origani surculos sternis, & supra ius omne diffundes. Aliter: Oliuas manu lectas cum pediculis aqua spargis tribus diebus: deinde mittis in muria, & post XII dies exemptas in uase adijcis cum musti & aceti æquis ponderibus. Et impletum uas ita operies, ut aliqua spiramenta dimittas.

De horis.

TIT. XXIII.

Nouembrem & Februarium ratio temporis per horas dierum fecit æquales.

Hora	I.	pedes	XXVII.
Hora	II.	pedes	XVII.
Hora	III.	pedes	XIII.
Hora	IIII.	pedes	X.
Hora	V.	pedes	VIII.
Hora	VI.	pedes	VII.
Hora	VII.	pedes	VIII.
Hora	VIII.	pedes	X.
Hora	IX.	pedes	XIII.
Hora	X.	pedes	XVII.
Hora	XI.	pedes	XXVII.

PALLADII DE RE RVSTICA
LIBER DECIMVSTERTIVS.

De serēdis frumentis, faba, & lini semine. TIT. I.

D E C E M B R I mense serūtur frumenta, triticum, far, ordeum: quanuis ordeisatio iā sera sit. Et faba circa septimum Idus seri potest. Nam post exactam brumam male seminantur. Hoc etiam mense adhuc

Mm.i.

lini semen spargi poterit, usque ad VII Idus Decembris.
De fodiendis pastinis, & cædenda materie.

TIT. II.

Nunc ad instituendas uites, sed post Idus pastina inchoemus effodere, sicut antè tractatum est. Et materie bene hoc mense cædemus. Palos quoque, & corbes faciemus, & ridicas. Et locis frigidis oleum faciemus ex lauro, & myrti bacas, atque lentisci in olei sui confectioe quassabimus, & uinum myrtite, sicut dictum est antè, retingemus.

De hortis.

TIT. III.

Hoc tempore serenda est lactuca, ut planta eius Februuario transferatur. Et iam nunc allium, & ulpicum, & cepullæ, & sinapi, & cunela seri poterunt, disciplina, & more, quo antè narratum est.

De pomis.

TIT. IIII.

Hypomelides poma sunt (ut Martialis asserit) sorbo similia. Mediocri arbore nascuntur, & flore candidulo. Dulcedo huic fructui cum acuto sapore commista est. Seritur mense Decembri nucleis in uasculis positis. Mense autem Februuario hypomelidis planta, sed pollicis magnitudine robusta transfertur breuissimo scrobe, soluta terra, plurimo stercore. Sed munienda est, quia cito arefcit, si radices eius uentus afflauerit. Terram qualemcunque non respuit. Amat loca tepida, aprica, maritima, & sæpe saxosa. Statum rigidum reformidat. Inseri non potest, exigua durat ætate. Poma eius aut in picatis, & minutis urceolis, aut scrobe populi, aut in ollis inter uinas uinaceis obruta seruabuntur.

De rapis condiendis.

TIT. V.

Nunc rapa in partes minutas recisa, & leuiter cocta, & tota die diligentius exsiccata, nequid reseruent humoris, & sinapi ex aceto (sicut moris est) temperato, mergere,

Et condire curabimus, Et repleta uasa claudemus, ac post aliquantos dies gustibus explorata, proferemus usuri, Quam rem Ianuario quoque, Et Nouembri mense poterimus efficere.

De echinis, Et pernis, Et lardo saliēdis, Et auium laqueis disponendis. TIT. VI.

Nunc etiam quibus litus in fructu est, ubi lunæ iuuabit augmentum, quæ omnium clausorum maris animalium, atque concharum iubet incremento suo membra turgere, echini carnes salibus condire curabunt. Quod solito more conficitur. Hanc quoque rem per omnes menses bene faciemus hibernos. Pernas etiam, Et lardum conficimus non solum mense hoc, sed omnibus, quos hiemalis algor astringit. Tempore hoc per humiles siluas, Et baccis fecunda uirgulta ad turdos, Et cæteras aues capiendas laqueos expedire conueniet. Hoc usque in Martium mensem tendetur aucupium.

De horis.

TIT. VII.

Decembrem Ianuario in horis causa dispar adiunxit, cum linea simili ille augeatur, iste decrescat.

177

Hora	I.	pedes	XXIX.
Hora	II.	pedes	XIX.
Hora	III.	pedes	XV.
Hora	IIII.	pedes	XII.
Hora	V.	pedes	X.
Hora	VI.	pedes	IX.
Hora	VII.	pedes	X.
Hora	VIII.	pedes	XII.
Hora	IX.	pedes	XV.
Hora	X.	pedes	XIX.
Hora	XI.	pedes	XXIX.

Mm.ij.

PALLADII RUTILII TAVRI

AEmiliani de Insitione liber, ad Pasiphilum virum doctissimum.

H ABES aliud indultæ fidei testimoniū. Pro usura temporis hoc opus de arte insitionis adieci. Sed quòd volumina hæc ruris colendi serius, quàm iusseras, scripta sunt, librarij manus segnior fecit, cuius e-

178 go tarditatem nunquam maligne æstimo. Scio enim quò frequenter inclinēt argutia famulorum. Malo operam eius expectare potius, quàm timere. Nescio utrum commune sit dominis: mihi difficile contigit, in seruilibus ingenijs invenire temperiem. Ita sæpissime natura hæc vitiat commodū si quod est, & miscet optanda contrarijs. Velocitas procurrit in facinus, segnicies figuram benignitatis imitatur, & tantum recedit ab agilitate, quantum recessit à scelere. Diu tamen apud te pudorem meum distuli, sed hoc quasi bonus famulus feci. Verum nescio, si tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium. Grande erit, & par desiderio suo, quod studij tui quæret affectio. Et licet de his nugis favorabiliter sentias, ego meas opes æstimare non differo. Non est magni loci assibus intuendis oculos duxisse per pulværem, quia nescio quomodo notæ sunt quedam maximarum personarum minuta compendia.

DE INSITIONIBVS
LIBER XIII.

PASIPHILE ornatus fidei, cui iure fatemur,
Siquid in arcano pectoris umbra tegit,
Bis septem paruos opus agricolare libellos
Quos manus hæc scripsit, parte silente pedum,

Nec strictos numeris, nec Apollinis amne fluentes,
 Sed pura tantum rusticitate rudes,
 Commendas, dignaris, amas, et rustica dicta
 Affectu socij sollicitante colis.
 Nunc ideo modicum crescens fiducia carmen
 Obtulit arbitrio lætificanda tuo.
 Est nostræ studium non condemnabile musæ,
 Urbanum fari rusticitatis opus:
 Sub thalami specie felices iungere silvas,
 Ut soboli mustus crescat utrinque decor:
 Connexumque nemus uestire affinibus umbris,
 Et gemina partum nobilitare coma.
 Fœderibus blandis dulces confundere succos,
 Et lætum duplici fruge saporis ali.
 Quæ quibus hospitium præstent uirgulta docebo,
 Quæ sit adeptiuis arbor onusta comis.
 Ipse poli rector, quo lucida sidera currunt,
 Quo fixa est tellus, quo fluit unda maris,
 Cum posset mistos ramis inducere flores,
 Et uaria grauidum pingere fronde nemus,
 Dignatus nostros hoc insignire labores,
 Naturam fieri sanxit ab arte nouam.
 Non segne officium nostræ reor esse camœnæ,
 Aut operis parui gratia fiet inops.
 Si uelocis equæ pigro miscetur a sello
 Ardor, ut in sterilem res cadat acta gradum,
 Fœcundumque genus productus deleat hæres,
 Et sibi defectum copia prolis agat:
 Cur non arbor inops pinguescat ab hospite gemma,
 Et decus externi floris adepta micet?
 Incipiam, quicquid ueteres scripsere coloni,

Mm. iij.

Sacrâque prisorum uerba labore sequar.
Principio multas species industria solers
Protulit, & doctam iussit inire manum.
Nam quæcunque uirens alienis frondibus arbos
Comitur, his discit credita ferre modis.
Aut noua discreto figuntur germina libro,
Aut aliud summo robore fissa capit,
Aut uirideis oculos extremi gemma tumoris
Accipit, & lento stringitur uida sinu.

De uite.

Primus echionij palmes se iungere Bacchi
Novit, & externo tenditur uua mero.
Nexilibus gemmis fœcundos implicat artus
Vitis, & amplexum pascit adulta genus,
Degenerisq; comæ uestigia mitis inumbrat
Pampinus, & pingui curuat onusta Deo.

De oliua.

180 *Robora Palladij decorat siluestria rami,*
Nobilitat partus bacca superba feros.
Fœcundat sterilis pingues oleaster oliuas,
Et quæ non nouit munera ferre, docet.

De pyro.

Germine cana pyrus, niueos haud inuida flores
Commodat, & uarium nectit amore nemus.
Nunc rapit hirsutis horrenda sororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela pyros.
Nunc teretem pingui producit acumine malum,
Fraxineâsque nouo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi mitescere fructu
Instituens, duræ dat sua membra cuti.
Et steriles spinos, & inertem fœtibus ornium

Dotat, & ignotum cogit amare decus.
 Huius & immissi uertere cydonia rami,
 Pomáque confusus blanda creauit odor.
 Castaneæ septos aspro uelamine foetus
 Exiit, & placido pondere mutat onus.
 Mespiláque exarmat pugnacibus horrida membris,
 Et mala tranquillo cortice uota premit.
 Creditur in Libycis sua germina nectere ramis,
 Lætáque puniceo posse decore frui.

De malo punico.

Punica non alios unquam dignata saporés
 Mala, nec externis associata comis.
 Ipsa suas augent mutato semine gemmas,
 Et sibi cognato picta rubore placent.

De pomo.

Insita proceris pergit concrefcere ramis,
 Et sociam mutat malus amica pyrum.
 Séque feros siluis hortatur Inquere mores,
 Et partu gaudet nobiliore frui.
 Spiniferas prunos, armataque robora sentes
 Leuget, & pulchris uestit adulta comis.
 Exiguam sorbum dulci distendere succo
 Nouit, & ad cupidas flectere poma manus.
 Stipitibus gaudet nomen mutare salignis,
 Et gratum Nymphis spargere flore nemus.
 Robora thyrsigero platani concordia Baccho
 Foetibus instituit plena rubore nouis.
 Illius insolitas miratur persicus umbras,
 Populeæque ferunt candida dona comæ.
 Mespilus huic paret, lapidosáque uiscera mutans
 Tenditur, & niveo plena liquore rubet.

Mm. iiii.

Pro sudibus foetis, & pro praegnantibus armis
Castaneae fuluum dant noua mala decus.

De persico.

Ipsa suos onerat meliore germine ramos
Persicus, & pruno scit sociare genus.

Imponitque leues in stipite Phyllidis umbras,
Et tali discit fortior esse gradu.

De malo cydonio.

Cum praestet cunctis se fulua cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hospitio.

Roboris externi librum asperrata superbit,
Scit tantum nullo crescere posse decus.

Sed proprijs pandens cognata cubilia ramis,
Stat, contenta sum nobilitare bonum.

De mespilo.

Aemula dura pyri despecti mala saporis
Mespilus admissio germine tuta subit.

Et geminis sese uiolentior inserit armis,
Atque avidas terrent robora saeva manus.

De malo citrio.

Necnon & citrij patiuntur mutua rami
Pignora, quae grauido cortice morus alit.

Pomaeque pasturi blando redolentia succo
Armatis mutant spicula nota pyris.

De prunis.

Pruna suis addunt felicia germina membris,
Donaque cognato corpore laeta ferunt.

Exarmat foetus, sed brachia roboris armat
Castaneae prunus iussa tenere larem.

De siliqua.

Assuescunt siliquae uiridi mollescere succo,

Et gremio pascunt cætera poma suo.

De ficibus.

Persuadet moris tetrum mutare colorem

Ficus, & inuasit dat sua iura comis.

Se quoque miratur pingui grandescere succo,

Et solitum gaudet uincere poma modum.

Insignes folijs platanos, felicia mensis

Brachia gaudentes uitis honore comas.

Ingrediens pingui se cortice maxima ficus

Seruat, & optatos implet adeptæ sinus.

De moro.

Mutua quin etiam moris commercia ficus

Præstat, & oblatum robore germen alit.

Fraxinus huic auidæ confert sua membra sorori,

Et metuit foetus sparsa cruore novos.

Proceras fagos, & poma hirsuta uirentis

Castaneæ, duris aspera mala comis

Inficiens, monstrat piceo nigrescere partu,

Et succo pascit turgida poma nouo.

Obsequitur moris blando terebinthus odore,

Et geminis ueniunt manera musta bonis.

De sorbis.

Sorba suos partus merito maioris honestant

Seminis, & pulchro curua labore nitent.

Hæc arbor spinæ duros mucronibus artus

Exiit, ac libris mitibus arma tegit.

Aureæque annexo miscere cydonia foetu

Gaudet, & externi dona coloris amat.

De ceraso.

Inseritur lauro cerasus, partuque coacto

Tingit adoptiuus uirginis ora pudor.

Umbrantes platanos, & iniquam robore prunum
Compellit gemmis pingere membra suis.

Populeasque nouo distinguit munere frondes,
sic blandus spargit brachia cana rubor.

De amygdalo.

Phyllis odoratos primæuis floribus artus

Discissi pruni cortice fixa tegit.

Pomâque permutat uelamine persica misto,

Duritiemque docet tegminis esse loco.

In modicam tornat siliqua tendente figuram,

Et frondes pulchro ditat odore feras.

Castaneamque trucem depulsis cogit echinis

Mirari fructus leuia poma sui.

De pistacijs.

Quin & amygdaleos subeunt pistacia ramos

Et debitum maius de breuitate petunt.

184 Hæc & cognato cingens terebinthus amictu

Nutrit adoptiuis nobilitanda comis.

De castanea.

Flumineam salicem fœcundant ardua membra

Castaneæ, & multo pasta liquore uigent.

De nuce.

Arbuteas frondes uastæ nucis occupat umbra,

Pomâque sub duplici cortice tuta refert.

Cætera, quæ solers processu temporis usus

Exprimet, exemplis instituere nouis.

Hæc sat erit tenui uersu memorasse poetam,

Quem iuuat effossi terga mouere soli.

Carmina tu duros inter formata bidentes

Aspera, sed miti rusticitate leges.

FINIS.

INDEXEORVM QVAE HABENTUR
in Palladii de Re rustica libris.

Abies	170	De Apibus	32, 122, 132
Ablaqueadæ vites quando	37	Apium statio	33
Admissarius asinus	104	Apii maiores vt fiant	107
Ædificium pro agri merito statuendum	11	Aprili mēse quæ fiāt	106
Æris probatio	4	Aqua quō probāda an sit salubris necne	4. 134
Æsculus	170	Aqua quō inueniatur	132
Æstiuæ mansiones	14	Aquam ex qualitate terræ diiudicare	132
Agri electio	10	Aquarū discrimina ibidē	
Agrorum remedia	27	Aquæductus quō fiāt	135
Agricultura quatuor rebus consistit	3	Arandi disciplina	37
Agnorum generatio, & cura	168	Arborum maioris ætatis tralatio	171
Albarium opus quomodo fiat	15	Arborum tempestiua in- fitio	64
Alica quomodo fiat	125	Arbustiæ vites	55
Allii statio	160. 175	Areæ situs, & cōstructio	31
Alnus	170	Arenæ genera	13
Albineus color	102	Arietes	128
Althea	153	Armoracia quid, & eius statio	148
Amygdalum	183	Asinus admissarius	104
Amygdalæ cultus	45	Asparagus vbi ferendus	66. 87
Aneti statio.	67, 148	Atriplex	108
Anisi statio	89	Auellanæ statio	76
Anserum sagina, admissura, partus, pastus, educatio, plumarū vulsura, incubatio, foetura	24	Augusto mense quæ fiant	360
Anserum lætamen	19	Auiaria	19
		Aureus color	102

Badius color	102	Cera	122
Balneæ	34	Cerasi satio	144.183
Betæ satio	70	Chamæmilleum oleũ	124
Brassicæ satio	107.141	Ceruinus color	102
Brassica vitib' inimica	132	Cicer	83
Bubiliũ constructio, & fi- tus	19. cap. 21	Cicercula quãdo serẽda	38
De Bubus abũde	99. ca. 11	Cimices quomodo enecẽ- tur	28
Caduca poma	73	Cyminum	89
Cædrus	170	Citri satio	96
Calcis genera	13	Claua feri	eadem
Calcatorium	17	Color terræ	6
Campæ	29	Color in equis	102
Canabi satio	50	Colostrã quid	168
Cancris flumiales	29	Columbariorũ positio	19
Cannetorum positio	66	Coniza	18
Cantarides	28	Coriandri satio	89
Capillamenta radicũ	147	Cors quomodo fiat	19
Capræ	169	Cucumeres	87
Capparisi satio	148	Cucurbitæ	89
Caprificare ficus	96	Culices quomodo necabis	28.29
Capitatum	161	Culex herba	87
Carpinus	170	Culenæ satio	175
Cardui satio	86.147	Cupressus	170
Carœnum	155	Dactilorum ossa	148
Castanea	170	Damascena pruna	164
Castanea quomodo fera- tur	164.184	Decembri mense quæ a- genda	175
Castaneæ quomodo seruẽ tur	166	Defrutum	155
Catenæ lignæ	15	Duracina persica	162
Caules quando serẽdæ	67	Equis & Equabus	101
Ceparum satio	67	Eruçæ: remedia contra e- rucas	28
Cepullæ ibidẽ, &	148.175		

Erucæ satio	43	Helioselinon	107
Eruum	51	Hibernæ mansiones	12
eius satio	39	Hippomelides	175.ca.4
Excodicare vites	37	Hipposelinon	107
Fabæ satio	158	Horrei positio	17
Fagus	170	Hortorum situs	26
Faseli satio	143	Hortorum remedia	27
Fici virides quomodo ser-		Hydromelli	129
uentur	97	Inoculatio	162
Fici satio	95.182	Instrumenta agrestiu	36
Fœnile	25	Intybi satio	147
Fœni græci satio	39	Inulæ satio	69
Fœniculum	68	Iuglans	46
Formicæ ne molestæ sint		Iulio mense quæ agenda	
29		126	
Fossorū periculum in pu-		Lactuca 42. eius satio	175
teis fodiendis, & quomo-		Lætamen	131
do euitetur	134	Lætare arbores	10
Fraxinus	170	Larix	170
Fructuū venturorum ex-		Lateres quomodo confici	
perimenta	124	endi	117
Fruentum in quali cam-		Lateritii parietes	14
po ferendum	9	Laurinum oleum	48.146
Galaticum ordeū, & eius		Legumina an sarriēda	39
satio	21	Lenticulæ satio	50
Gallarum educatio	21	Lentiscini olei confectio	
Gallarum partus	49	49.cap.21	
Gilbus color	102	Lignarium	25
γίγαρτα	172	Liliorum satio	65
Git	141	Liliaceum oleum	118
Glandis legendæ ratio	170	Lini satio	144
Grando: contra grandinē		Lupini satio	138
remedia	27.28	Maiio mēse quæ agēda	112
Guttatus color	102	Mala punica	89

Mali insitio	73	Octobri mense quæ fieri debeant	143
Maltha	16	Ænomelli confectura	155
Maltha calidaria, & frigi- daria	35	Olearum cura	85
Maluæ satio	147	Oleæ insitio	106
Mansiones hibernæ, & æ- stiuæ	12	Olea à castis colenda	9
Martio mense quæ fieri de- beant	82	Oleū uiridius quō fiat	146
Materies quando cæden- da	170	Olei conficiendi ratio	171
Medica	51.106	Oleū liburnico simile	171
Mel diis ac hominibus gra- tum	123	Oleum sordidum, horren- di odoris, rācidum, quo modo repurges	172
Melonum satio	83	Oliuarum conditura	173
Mentæ satio	68.148	Oliueti situs	62.146
Milii satio	83	Olus	89
Myrti uinum	48.79	Ordei gallatici satio	38
Myrtinum oleum	48	Origani satio	148
Mori satio	76	Oues ne scabræ fiant	128
Morus	76.182	Palearium	25
Muli	103	Palus uitanda	11
Mures ne noceant	29	Palmaæ satio	148
Murteus color	102	Papaneris satio	141
Mustum	151	Pascua	168
Nasturtium	141	Pascendi ordo	168
Napi	126	Passum quomodo fiat	156
Napus mutatur in rapā	126	Pastinacæ satio	68.148
Nux	184	Pastinandi genera	39
Nux iuglans	46	Pastini mensura	40
Nouembri mensi quæ a- genda	158	Pauimenti construēdi ra- tio	13.117
Ocymi satio	148	Pauones	21
		Persici insitio	161. Inocula- tio
			162
		Persic ⁹ scripta nascitur	161

Petroselinum	107	Pruni satio	163
Phasiani	23	Pugna apum quomodo compescatur	123
Pilæ	34	Pulices: contra pulices	29
Pinguis terræ indicia	5	Pullorum equorū cura	103
Pinus	170.162	Puluerare vites	84
Pistacia	149.183	Putandi tempus	57.159
Pyri satio	70	Putei quō fodiendi	134
Pyra ne lapidosa, nec uer- miculosa sint	71	Quercus	170
Pyri vinū & acerū, ibidem		Radices	131
Pisi satio	138	Raporum satio	126.127
Piscinæ	25	Rapa cōfecta vt serues	126
Pistaciorum satio	149	Rapæ vt condiendæ	176
Pistrinum	36	Raphanū viti inimicū	132
Podia	17	Rodomelli	118
Poma ne vermiculosa sint nec caduca, & vt diu ser- uentur	73	Rosa	65
Pomariorum situs	26	Rosarii institutio	167
Poma ne findantur, & ne vermibus laborent in arbore	90	Rosæ virides seruandæ	118
Populus	170	Rosati cōfectio	117
Porcorum educatio	77	Rosatum, sine rosa, quo- modo fiat	155
Porrū quando serendum: & si velis sectiuum, aut capitatum	68.69	Roseum oleum	118
eius tralatio	148	Rubus caninus	26
Prata irrigua quomodo seruanda, & lætamine saturanda	50	Russeus color	102
Prata nouella formanda, vetera excolenda quo- modo	139	Ruta quando seritur	88
		Salix	170
		Salsi humoris remedia	137
		Sapa	155
		Scutulatus color	102
		Scylliticum acetum	129
		Septembri mense quæ fi- ant	136
		Serendi tempus	9
		Serpentes quomodo fugā	

tur	30	Vinum è granatis	92
Serpillum	89	Viola vbi serenda	65
Siliqua	75.182	Violatium oleum & vinũ	109
Symphoniaca herba	150	Viciæ satio	38
Sinapis satio	67.147	Vitibus quod solum eligẽ dum	41.51
Sinapi quõ facias	130	Vitibus quæ seminaria eli genda	55
Sisami satio	667.147	Vites si luxuriant sine fru ge	166
Solum pangendis vineis aptum	41	Vites ne nimiũ sint lacry mosæ	80
Sorba	183	Vitis fructus si humore pu trescat	142
Spongiæ asparagi	88	Viti sterili remedium	167
Stabula equorum vel bo um	19	Vlmus	170
Sterquilinium	25	Vlpicum 160.cap.6.& 175. cap.3.	
Tabula vinearum	40	Vuæ complutæ remediũ	146
Talpa: contra talpas	30.86	Vuæ vt sint coloris varii	81
Tauri	128	Vuæ vt sine vinaciis na scantur, & sine semini bus	79
Terrarum qualitates	4	Vuæ vt reseruentur in vi te	167
Tesseræ	13	Ziziphi satio & cultus	108
Thymi satio	141.148		
Tilia	170		
Tonsura ouium	114		
Turdorum sagina	20		
Turtures	20		
Vaccæ forma	99		
Valles vitandæ	16		
Vinariæ cellæ positio	17		
De vino condiendo quæ Græci dixerint	151		

F I N I S.